

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ "ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ"

Όνοματεπώνυμο: Νικόλαος Χ. Παγώνης
Αριθμός Μητρώου: 30332015011017
Κατεύθυνση: Δημόσιες Πολιτικές(2015-2016)

**«Η Εθνική Πολιτική για την προώθηση της Διαβούλευσης στον
Δημόσιο Τομέα, στα ΑΕΙ και στα Κόμματα»**

ΑΘΗΝΑ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή.....	3
2. Ιστορικά Στοιχεία.....	4
3. Ορισμός της Δημόσιας Διαβούλευσης.....	6
4. Ανοικτή Διακυβέρνηση και Δημόσια Διαβούλευση.....	8
5. Ο Κύκλος Της Δημόσιας Πολιτικής.....	11
6. Στόχοι Και Είδη Δημόσιας Διαβούλευσης.....	13
7. Μορφές Και Θεσμοί Δημόσιας Διαβούλευσης.....	16
8. Οφέλη Διαβούλευσης.....	20
9. Διαβούλευση Και Νομοθετική Διαδικασία.....	21
10. Δημόσια Διαβούλευση Και Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	24
11. Διαβούλευση Στα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα.....	28
12. Διαβούλευση Στα Πολιτικά Κόμματα.....	34
13. Συγκριτικά Δεδομένα Διαβούλευσης Ελλάδας με χώρες του Εξωτερικού.....	38
14. Διαβούλευση και Μ.Κ.Ο.....	42
15. Πορίσματα-Προτάσεις.....	44
16. Επίλογος.....	48
17. Βιβλιογραφία.....	52
18. Παράρτημα.....	58

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τα μεγαλύτερα προβλήματα στις σύγχρονες δημοκρατίες αποτελεί η απάθεια, η αδιαφορία για τα κοινά, η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών στους κυβερνώντες και τα κόμματα.

Η διαπίστωση αυτή οδήγησε αρκετούς θεωρητικούς στην αναζήτηση λύσεων ώστε μια δημοκρατία να είναι λειτουργική, αξιόπιστη και ποιοτική. Μέσα από αυτή τη διαδικασία προέκυψε μια νέα μέχρι πρότινος αντίληψη της δημοκρατίας με παγιωμένη και θεσμοθετημένη σ' αυτήν την έννοια της διαβούλευσης, με τέτοιον τελικά τρόπο, ώστε να γίνεται πλέον λόγος για μια μορφή δημοκρατίας που καλείται διαβουλευτική δημοκρατία. Τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι η βελτίωση των δημόσιων πολιτικών με την αύξηση της δυνατότητας συγκέντρωσης πληροφοριών για τα πραγματικά προβλήματα, η ενσωμάτωση των απόψεων των πολιτών, κατά τις διαδικασίες σχεδιασμού δημόσιων πολιτικών ώστε να είναι ευκολότερο να επιτευχθεί συναίνεση, η καλύτερη διάχυση της δημόσιας πληροφορίας με τη χρήση νέων τεχνολογιών, η διαφάνεια, η αξιολόγηση και εν τέλει η αύξηση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά με τη συνειδητοποίηση ότι δια της συμμετοχής αυτής, «μπορεί να γίνει η διαφορά».

Η διαβουλευτική δημοκρατία δίνει ιδιαίτερο βάρος στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών, ικανοποιώντας την σύγχρονη συμμετοχική πολιτική θεωρία, και για τον λόγο αυτόν εντάσσεται στο πλέγμα των λεγόμενων θεωριών του πολίτη (theories of citizen) (Παραράς, 2004, Kymlicka, 2006). Υπό δε την λειτουργική της προοπτική εντός μιας φιλελεύθερης δημοκρατίας, η διαβούλευση αποτελεί αφ' ενός ένα σύγχρονο εργαλείο δημοκρατίας που θεραπεύει αλλά κυρίως προλαμβάνει καταστάσεις και αφ' ετέρου δύναται να αποτελέσει ισχυρό έρεισμα «αμεσοποίησης» της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, όχι με την έννοια αδόκιμης κριτικής ή αντικατάστασής της, αλλά προς ενίσχυση και συμπλήρωση αυτής.

Στο πλαίσιο αυτό μια εθνική πολιτική για την προώθηση της διαβούλευσης είναι «εκ των ων ουκ άνευ» μονόδρομος, για το ξεπέραςμα της εγγενούς παθολογίας των σύγχρονης «μη εισέτι διαβουλευτικής» δημοκρατίας στην Ελλάδα. Εύλογα ανακύπτουν αμέσως κρίσιμα ερωτήματα: Χρειάζεται «θεσμοποίηση» η διαβούλευση στην Ελλάδα; Θεσμοποίηση, με την έννοια της Συνταγματικής κατοχύρωσης ή προστασίας της και μέριμνας ώστε να αναγνωρίζεται ότι ο «διαβουλευτικός

πολιτισμός» επιβάλλεται να διατρέχει, οσάκις παραστεί ανάγκη, κάθε δημοκρατικό θεσμό, φορέα, όργανο ή κατάσταση προστατευόμενη από το Σύνταγμα καθώς και να προβλέπεται ο διαδικαστικός τρόπος ενέργειάς του. Είναι εφικτός ένας «Κώδικας διαβούλευσης» στην Ελλάδα, όπως για παράδειγμα στην Ισπανία; Είναι η διαβούλευση, όπως γίνεται σήμερα στην χώρα μας, ικανός τρόπος «αμεσοποίησης» της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας ή χρειάζεται μεγαλύτερη προσπάθεια και βελτίωση; Γίνεται πράγματι διαβούλευση, ως έδει, σε αυτοδιοικήτους φορείς όπως τα ΑΕΙ; Είναι ή δεν είναι άραγε ειρωνικό να αναρωτιόμαστε εάν γίνεται πράγματι διαβούλευση στα πολιτικά κόμματα; Αρκεί ο ιστότοπος open.gov.gr για να ισχυριστεί κάποιος ότι υφίσταται διαβούλευση στον δημόσιο τομέα; Ή ότι ο Καλλικράτης λύνει το θέμα της διαβούλευσης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση; Το ζήτημα της εθνικής πολιτικής για τη διαβούλευση είναι ιδιαιτέρως σοβαρό και για να ευοδωθεί θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι, σε τελική ανάλυση, ανάγεται στο ίδιο το «consensus» υπεύθυνων και ενεργών πολιτών, που αποτελεί την πιο βασική αρχή/προϋπόθεση ακόμα και του ίδιου του Συντάγματος.

2.ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Οι απαρχές της διαβουλευτικής πολιτικής φιλοσοφίας ανάγονται στα χρόνια της αθηναϊκής πόλεως και του Αριστοτέλη (Talissee, 2008). Μάλιστα, ο Αριστοτέλης φαίνεται να είναι ο πρώτος θεωρητικός που ασχολήθηκε με τη διαδικασία της δημόσιας συζήτησης και επιχειρηματολογίας. Στα «Πολιτικά» του υποστηρίζει ότι «*η συν-διαβούλευση και η συναπόφαση των πολιτών μπορεί να είναι αποτελεσματικότερη ακόμη και από τις γνώμες των ειδικών*». Ο Αριστοτέλης είχε κατά νου, φυσικά, μια μικρή, άμεση δημοκρατία και όχι τις σημερινές αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες (Κομπολάκης Μ., 2016).

Ο όρος διαβουλευτική δημοκρατία επινοήθηκε και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Joseph M.Bessette το 1980, σε ένα άρθρο του με τίτλο «*Deliberative democracy: the majoritarian principle in republican government*», στα πλαίσια ενός Συλλογικού Τόμου (Bessette 1980), όπου αναφέρεται σε μια μορφή δημοκρατικής νομιμοποίησης, η οποία προκύπτει από τη συμμετοχή των πολιτών σε

θεσμούς και διαδικασίες και ορίζεται ως δημόσια διαβούλευση (Μακρής, 2011).

Το συμμετοχικό μοντέλο της δημοκρατίας τέθηκε στο επίκεντρο του πολιτικού φιλελευθερισμού και της δημοκρατικής θεωρίας από τον John Stuart Mill και εφεξής (19^{ος} αιώνας), για να αποκτήσει στον 20^ο αιώνα, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την ήττα του Ολοκληρωτισμού, μια γκάμα φιλοσοφικών εκπροσώπων και πολιτικών θεωριών, που κορυφώνονται στις συναφείς έννοιες της διαλογικής, της διασκεπτικής και κυρίως της διαβουλευτικής δημοκρατίας (Elster, 1998).

Προηγουμένως, δηλαδή πριν τον ορισμό του Bessette ή παράλληλα με αυτόν, πλήθος θεωρητικών, όπως Habermas, Dryzek, Rawls, Elster κ.α. οριοθέτησαν το μοντέλο της διαβουλευτικής δημοκρατίας στις κανονιστικές και στις διαδικαστικές του μορφές. Ούτοι αποσκοπούσαν στον ποιοτικό μετασχηματισμό της ψηφοκεντρικής ή αλλιώς αθροιστικής δημοκρατίας με τρόπο ώστε να πραγματοποιηθεί μια διασκεπτική και διαλογική γόνιμη κριτική της εργαλειακής νεωτερικής ορθολογικότητας, που στοχεύει στον εκδημοκρατισμό του ωφελιμιστικού ορθολογικού πράττειν (Dryzek, 1994), με την ουσιαστική συμμετοχή ενεργών και συνειδητοποιημένων πολιτών, όπερ ήταν και το ζητούμενο.

Η διαβουλευτική στροφή στα πλαίσια της φιλελεύθερης δημοκρατίας ήταν πλέον γεγονός και επικεντρωνόταν στην νομιμοποιητική αναβάθμιση και δη στη συμμετοχική εμπάθυνση της σύγχρονης φιλελεύθερης δημοκρατίας και συνδέεται με μια σειρά από συναφείς στοχοθεσίες και αντιλήψεις.

Ειδικά πάντως για την Δημοκρατία στην Χώρα μας, θα πρέπει, ευθύς εξ αρχής, να παρατηρηθεί ότι, ενώ όπως σημειώθηκε παραπάνω, οι απαρχές της διαβουλευτικής πολιτικής φιλοσοφίας ανάγονται στα χρόνια της αθηναϊκής πόλεως και του Αριστοτέλη, σήμερα η συμμετοχή των πολιτών στον σχεδιασμό και στην εφαρμογή της δημόσιας πολιτικής στην Ελλάδα είναι περιορισμένη και συνάδει με τη γενικότερη εικόνα μιας ατροφικής κοινωνίας πολιτών, ενός υπερδιογκωμένου κράτους και της κυριαρχίας των πολιτικών κομμάτων. Επιπροσθέτως, το επικρατές στην Ελλάδα, ιεραρχικό μοντέλο διοίκησης δυσχεραίνει την υιοθέτηση πρακτικών που αποτελούν μηχανισμό ενός μοντέλου διοίκησης που βασίζεται στα δίκτυα

πολιτικής. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, οι διεθνείς τάσεις, η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η ανάγκη συμμόρφωσης με τις αρχές της χρηστής διακυβέρνησης έχουν πλέον ανοίξει τη συζήτηση περί της σημασίας της συμμετοχικότητας για τη διοικητική μεταρρύθμιση.

Δυστυχώς, η χρήση του θεσμού της διαβούλευσης στην Ελλάδα είναι σποραδική και απαιτείται ενίσχυσή του, τόσο για την επίτευξη του στόχου της καλής νομοθέτησης, όσο και για την πληρέστερη και ποιοτικότερη εφαρμογή των δημόσιων πολιτικών και αποφάσεων.

Η ίδρυση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΟΚΕ), με το Ν.2232/1994, και η θεσμοποίησή της μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, με πρότυπο την αντίστοιχη επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οργάνωση διαβουλεύσεων για επιμέρους θέματα, όπως η Στρατηγική της Λισαβόνας και η επιλεκτική διαβούλευση από κάποιους δημόσιους οργανισμούς (π.χ. Δήμους, Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων), ο Νέος (τότε) Κώδικας Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ν.3463/2006) που δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών σε ειδική συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου σε ό, τι αφορά την οικονομική κατάσταση, τη διοίκηση του Δήμου και την εφαρμογή του προγράμματος διοικητικής δράσης και αργότερα ο «Καλλικράτης» (ν.3852/2010), το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για τη Διοικητική Μεταρρύθμιση 2007-13 που περιλαμβάνει δράσεις προώθησης του θεσμού της διαβούλευσης και της ενίσχυσης της κοινωνίας των πολιτών, αποτελούν βήματα ουσιαστικής διαβούλευσης στην Ελλάδα, όμως σίγουρα απαιτούνται και άλλα.

3.ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ

Υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές περί του τι είναι η διαβούλευση. Κατά έναν μάλλον κοινά αποδεκτό ορισμό, είναι μια συνεχής, αμφίδρομη και διαδραστική διαδικασία, που στοχεύει στη αναζήτηση άποψης, ιδέας ή συμβουλής εκ μέρους άλλων προσώπων. Επ' αυτών ακολουθεί συζήτηση και ανταλλαγή επιχειρημάτων και τέλος – αλλά όχι απαραίτητως – συμφωνία για ανάληψη ενεργειών από κοινού. Σε θεσμικό επίπεδο, η δημόσια διαβούλευση είναι μια αμφίδρομη επικοινωνία και κανονιστική διαδικασία ανάμεσα στους διαμορφωτές της πολιτικής και στα μέρη τα

οποία αυτές οι πολιτικές αφορούν, πχ φορείς και πολίτες, με στόχο οι πρώτοι να εισακούσουν τις απόψεις των δεύτερων (Υπουργείο Εσωτερικών, Οδηγός Δημοτικής Διαβούλευσης).

Με τη συνδρομή του John Elster, ενός εκ των επιφανών θεωρητικών εκπροσώπων της διαβουλευτικής στροφής (Elster, 1998), μπορούμε να ορίσουμε τη διαδικασία της δημοκρατικής διαβούλευσης ως εξής:

«Δημοκρατική διαβούλευση καλείται η διαδικασία μετασχηματισμού των προτιμήσεων ίσων και ελεύθερων πολιτών, διαμέσου μιας ορθολογικής επιχειρηματολογικής και κατά μείζονα λόγο αμερόληπτης επικοινωνίας».

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η διαβούλευση συναντάται με τους όρους deliberation και consultation. Με τη λέξη consultation νοείται η διαδικασία εκείνη, η οποία στοχεύει στη λήψη αποφάσεων. Στα αγγλικά, ο όρος deliberation (σε αντίθεση προς το consultation) δεν συνηθίζεται στον πληθυντικό, δηλώνοντας ότι δεν πρόκειται τόσο για μια διαπροσωπική διαδικασία όσο για μια προσωπική κατάσταση, ενώ μια πιθανολογούμενη ετυμολόγηση του όρου deliberate, αναφέρεται στο λατινικό libra (λόγος), παραπέμποντας στη σημασία της κρίσης και στάθμευσης των πραγμάτων

Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις, η αναγωγή στην προσωπικότητα του υποκειμένου είναι ταυτόχρονα και μια αναγωγή στην ελευθερία της σκέψης και την ισοτιμία της σχέσης με άλλα υποκείμενα. Η διαβούλευση θεμελιώνεται στην παραδοχή, ότι οι ιδιώτες αποτελούν ελεύθερους και ίσους πολίτες που συμμετέχουν ενεργά στον ορισμό και την πραγμάτωση του κοινού αγαθού.

Η διαβούλευση δεν είναι απλώς μια διαπραγμάτευση ή συμβιβασμός, καθώς δεν έχει κύριο μέλημα να γεφυρώσει μια διαφορά, αλλά να δημιουργήσει κάτι νέο και χρήσιμο, όπως για παράδειγμα μια αναπτυξιακή στρατηγική. Επί της ουσίας, η διαβούλευση είναι μια εμπειρία μάθησης και ενηλικίωσης, μέσα από την οποία οι συμμετέχοντες έχουν την ευκαιρία να γνωρίζουν και να συν-διαμορφώνουν νέες πτυχές της συλλογικής τους πραγματικότητας, αντί να τις πληροφορούνται εκ των υστέρων από εκείνους, στους οποίους παραχώρησαν το δικαίωμα αυτό. Ίδωμένη έτσι, η διαβούλευση έχει διπλή υπόσταση: είναι ταυτοχρόνως μέσο και σκοπός, διεργασία και αποτέλεσμα, εργαλείο και προϊόν. Χρησιμοποιώντας μια μεταφορά, η διαβούλευση είναι ένας ανοικτός χώρος δημιουργίας νέων δυνατοτήτων, ανάμεσα σε

δύο παράλληλους “κόσμους”: αυτόν της εξουσίας και των μηχανισμών της από την μια και εκείνον της κοινωνίας και των μελών της από την άλλη. Οι δύο αυτοί “κόσμοι” αποτελούν δύο αναπόσπαστες και συν-εξελισσόμενες πτυχές της ανθρώπινης πραγματικότητας (Υπουργείο Εσωτερικών, Οδηγός Δημοτικής Διαβούλευσης).

4.ΑΝΟΙΚΤΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ

Σύμφωνα με την ερμηνεία του Ελληνικού Υπουργείου Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης «Η ανοιχτή διακυβέρνηση βασίζεται στην ανάγκη του πολίτη για πληροφόρηση, αξιοκρατία και συμμετοχή στη διαμόρφωση των αποφάσεων. Βελτιώνει την ποιότητα των υπηρεσιών του δημοσίου μέσα από την τεχνολογία και την καινοτομία, ενώ ταυτόχρονα οδηγεί σε καλύτερη διαχείριση των πόρων, και, κατά συνέπεια, σε αύξηση της αποτελεσματικότητας. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι διασφαλίζει την ακεραιότητα και τη διαφάνεια στις δράσεις του Δημοσίου και έτσι συνεισφέρει άμεσα στην εμπέδωση της υπευθυνότητας και της λογοδοσίας από την πλευρά των φορέων άσκησης της δημόσιας εξουσίας» (Τζιμόπουλος κ.ά., 2013).

Οι τέσσερις βασικές αρχές της ανοιχτής διακυβέρνησης είναι:

1. Η διαφάνεια
2. Η συμμετοχή των πολιτών
3. Η ακεραιότητα και η υπευθυνότητα
4. Η τεχνολογία και η καινοτομία

Η ανοιχτή διακυβέρνηση προσφέρει τη μέγιστη δυνατή δημοσιότητα σε οποιαδήποτε δραστηριότητα της κυβερνητικής πολιτικής και της διοικητικής αλυσίδας, με στόχο τη δημιουργία καλών πρακτικών που θα καθιερωθούν ως τρόπος διακυβέρνησης. Η συμμετοχική διαδικασία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανοιχτής διακυβέρνησης. Όταν δε ομιλούμε περί συμμετοχικής διαδικασίας ομιλούμε για την πρακτική εκείνη α) που στοχεύει στην εμπλοκή των πολιτών κατά τις δράσεις

της διαμόρφωσης ατζέντας, της λήψης αποφάσεων και του σχηματισμού των πολιτικών, των οργανισμών και των θεσμών που είναι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη δημόσιων πολιτικών, β) βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη, την άριστη επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ όλων των ανθρώπων ή φορέων που συμμετέχουν στη διαδικασία.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις τύπους δημόσιας συμμετοχής: τη δημόσια επικοινωνία, τη δημόσια διαβούλευση και την άμεση δημόσια συμμετοχή, ανάλογα με τη ροή της πληροφορίας.

Δημόσια Επικοινωνία: Η ροή της επικοινωνίας είναι από την κυβέρνηση προς τους πολίτες και δεν υπάρχει άμεση συμμετοχή των πολιτών καθώς η αντίδραση στην πληροφορία δεν είναι το ζητούμενο και άρα δεν έχουν αναπτυχθεί οι ανάλογοι μηχανισμοί.

Δημόσια Διαβούλευση: Η ροή της επικοινωνίας είναι από τους πολίτες προς την κυβέρνηση μέσω της χρήσης μηχανισμών που έχει θέσει σε λειτουργία η ίδια η κυβέρνηση. Η δυνατότητα πραγματικού διαλόγου μεταξύ πολιτών και κυβέρνησης είναι περιορισμένη.

Άμεση Δημόσια Συμμετοχή: Η ροή της επικοινωνίας είναι διττή, δηλαδή και από την κυβέρνηση προς τους πολίτες αλλά και από τους πολίτες προς την κυβέρνηση. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει δυνατότητα κάποιας μορφής διαλόγου (Λαδής, 2009).

Η υιοθέτηση μηχανισμών δημόσιας επικοινωνίας από μια κυβέρνηση είναι το πιο απλό και σύνηθες και ακολουθεί η εγκαθίδρυση μηχανισμών δημόσιας διαβούλευσης και δημόσιας άμεσης συμμετοχής. Κάθε προσπάθεια εισαγωγής του θεσμού της διαβούλευσης σε εθνικό ή διακρατικό επίπεδο ξεκινάει από την παράθεση των γενικών αρχών που οφείλουν να τη διέπουν. Οι αρχές αυτές περιλαμβάνουν:

1. Συμμετοχή: Η διαδικασία της διαβούλευσης πρέπει να χαρακτηρίζεται από ευρεία συμμετοχή σε όλα τα στάδια της πολιτικής, από τη χάραξη έως την εφαρμογή της.
2. Διαφάνεια και Λογοδοσία: Η διαφάνεια αφορά στην διασάφηση των θεμάτων που εξετάζονται, στις διαδικαστικές προϋποθέσεις μιας συγκεκριμένης

διαβούλευσης, στην νομιμοποίηση συγκεκριμένων εμπλεκόμενων προσώπων ή φορέων και στον προσδιορισμό των κρίσιμων παραγόντων της διαδικασίας που οδηγούν σε κάποια απόφαση δράσης. Η δε λογοδοσία αφορά στην διασάφηση και έλεγχο των συμφερόντων που εκπροσωπούν οι εμπλεκόμενοι φορείς καθώς και των παραμέτρων της εν λόγω εκπροσώπησης.

3. Αποτελεσματικότητα: Για να είναι η διαβούλευση αποτελεσματική πρέπει α) να είναι χρονικά κατάλληλη, β) να λαμβάνεται πρόνοια ενδεχομένων σταδίων αυτής, γ) να στοχεύει στην αλληλοκατανόηση των εμπλεκόμενων και δ) να εφαρμόζεται η αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή η μέθοδος και το εύρος της πρέπει να είναι ανάλογα της επίπτωσης που θα έχει η πρόταση που αποτελεί αντικείμενο διαβούλευσης.

Ουσιαστική Ανοικτή Διακυβέρνηση σημαίνει, εκ προοιμίου, συνεχή ενδυνάμωση της ουσιαστικής δημόσιας διαβούλευσης εκτός των όσων αναφέρθηκαν και διότι: 1) Η συμμετοχική ενασχόληση της κοινωνίας είναι ένας επιπλέον πόρος. Οι κύκλοι της πληροφόρησης, της δημόσιας διαβούλευσης και της ενεργού συμμετοχής προσδίδουν στο κράτος έναν χαρακτήρα διαχείρισης γνώσης και μάθησης με αποτέλεσμα καλύτερες πολιτικές αποφάσεις. Παράλληλα, η υιοθέτηση των πολιτικών είναι πιο εκτεταμένη εφόσον οι πολίτες είναι καλύτερα ενημερωμένοι ενώ έχουν συμμετάσχει και στην διαμόρφωση τους.

2) Εμπνέει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις κρατικές πολιτικές, στην ικανότητα του κράτους για διαφάνεια και για αποτελεσματική λογοδοσία με απώτερο αποτέλεσμα την ισχυροποίηση της Δημοκρατίας. Η δημόσια διαβούλευση προσφέρει στην κοινωνία την δυνατότητα να ενημερωθεί και να κατανοήσει τις κρατικές αποφάσεις, να εκφράσει την γνώμη της και να επηρεάσει την διαμόρφωση πολιτικών. Η ουσιαστική ενασχόληση οδηγεί συχνά και σε αποδοχή των πολιτικών. Η κυβέρνηση δείχνει έναν ανοικτό χαρακτήρα και ταυτόχρονα πιο εμπιστεύσιμο για τον πολίτη, η δε ενεργή πολιτικοποίηση είναι απότοκος και θετικό αποτέλεσμα των καλών σχέσεων κοινωνίας – κράτους.

Η ουσιαστική Ανοικτή Διακυβέρνηση δύναται να απαντήσει στους όρους “έλλειμμα δημοκρατίας” και “κρίση νομιμότητας” στην Ελλάδα δια της ουσιαστικής διαβούλευσης, η οποία εξασφαλίζει μεγαλύτερη διαφάνεια και λογοδοσία ανταποκρινόμενη στις κοινωνικές απαιτήσεις αλλά και στο πρόβλημα της διαφθοράς

και της κακοδιοίκησης, εγκυρότερη εικόνα της πραγματικότητας για τον πολίτη, αυξάνει την γνώση του πάνω σε θέματα διακυβέρνησης και λειτουργίας της κυβέρνησης, μειώνει και αμβλύνει τα εμπόδια συμμετοχής του, ανταποκρίνεται στις προσδοκίες της κοινωνίας και στην ανάγκη της να εισακούεται, προσφέρει διευρυμένες δυνατότητες άντλησης πληροφοριών, αντισταθμίζει την μειούμενη, λόγω δυσπιστίας, κοινωνική υποστήριξη κομμάτων και κυβερνήσεων, ενεργοποιεί την συμμετοχικότητα σε ένα δημοκρατικό περιβάλλον.

5.0 ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα κάθε πολιτικής αποτυπώνονται μέσα από τα στάδια της πολιτικής διαδικασίας, που περιλαμβάνουν τόσο τη θεσμική προέλευση της πολιτικής, όσο και την εφαρμογή και τα αποτελέσματά της (Hague and Harrop, 2005). Ο κύκλος της δημόσιας πολιτικής περιλαμβάνει τα στάδια αυτά, τα οποία είναι τα εξής:

1. Συγκρότηση Κυβερνητικής Ατζέντας (Agenda Setting)
2. Διαμόρφωση Πολιτικής (Policy Formulation)
3. Λήψη Αποφάσεων (Decision-Making)
4. Εφαρμογή Δημόσιας Πολιτικής (Policy Implementation)
5. Αξιολόγηση Πολιτικής (Policy Evaluation)

Αν και είναι εύλογο να θεωρήσει κανείς ότι αφορά κυρίως το στάδιο της λήψης των αποφάσεων, η διαβούλευση, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο θα πρέπει να είναι ουσιαστικά παρούσα σε όλα τα ανωτέρω στάδια και να τα τέμνει.

Η συγκρότηση κυβερνητικής ατζέντας αναφέρεται στη διαδικασία με την οποία τα αιτήματα μετατρέπονται σε δημόσια προβλήματα και οι διαμορφωτές της πολιτικής επιλέγουν ή νιώθουν υποχρεωμένοι να ασχοληθούν μαζί τους. Η κυβερνητική ατζέντα συχνά στη βιβλιογραφία διακρίνεται στη συστημική ή δημόσια ατζέντα και στη θεσμική ή επίσημη (Cobb and Elder, 1972), με την πρώτη, επί τοις ουσίας, να αποτελεί μια ατζέντα για συζήτηση και τη δεύτερη μια ατζέντα για δράση. Για τις πλουραλιστικές φιλελεύθερες κοινωνίες ισχύει το μοντέλο της εξωτερικής

προώθησης, όπου, στην περίπτωση αυτή, τα θέματα αρχικά συζητούνται στα πλαίσια της κοινωνίας πολιτών και εφόσον υπάρχει αρκετή υποστήριξη μεταφέρονται στη συστημική και, εν συνεχεία, στη θεσμική ατζέντα.

Η διαμόρφωση πολιτικής αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία αναπτύσσονται ολοκληρωμένες και αποδεκτές προτάσεις δράσεις για την αντιμετώπιση δημόσιων προβλημάτων. Η διαμόρφωση της πολιτικής αποτελεί το αμέσως επόμενο βήμα μετά τον ορισμό των προβλημάτων και έγκειται στην επιλογή της πιο ενδεδειγμένης λύσης, ώστε να σχηματιστεί η πολιτική. Οι διαμορφωτές της πολιτικής έχουν στη διάθεσή τους ένα φάσμα πιθανών λύσεων και, αφού εκτιμήσουν τα δεδομένα, πρέπει να επιλέξουν την προτιμότερη λύση.

Η λήψη πολιτικών αποφάσεων είναι η διαδικασία κατά την οποία οι διαμορφωτές πολιτικής υιοθετούν μια συγκεκριμένη πορεία δράσης ή την αδράνεια. Πρέπει να κατανοείται ως μια πολιτική διαδικασία και όχι ως μια τεχνοκρατική άσκηση, αφού κάθε απόφαση, συμπεριλαμβανομένης της απόφασης διατήρησης του status quo, συνεπάγεται «νικητές» και «ηττημένους» (Howlett and Ramesh, 1995).

Η εφαρμογή δημόσιας πολιτικής περιλαμβάνει την υλοποίηση των πολιτικών αποφάσεων. Η εφαρμογή δημόσιας πολιτικής επιφέρει μεταβολές μικρότερου ή μεγαλύτερου μεγέθους. Σε αυτό το στάδιο αντικατοπτρίζεται ό, τι πραγματικά συμβαίνει στη δημόσια πολιτική και φανερώνει τα μεγαλύτερα προβλήματα σε ό, τι αφορά στη μεταβολή που επήλθε. Η μελέτη των παραγόντων που είναι υπαίτιοι για την επιτυχία ή την αποτυχία της μεταβολής παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και γίνεται επί τη βάση δύο προσεγγίσεων, ανάλογα με το αν το βάρος της εφαρμογής φέρουν οι φορείς άσκησης δημόσιας εξουσίας ή αν συνεκτιμώνται όλοι οι εμπλεκόμενοι παράγοντες σε αυτό το στάδιο.

Τέλος, η αξιολόγηση πολιτικής αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία τα αποτελέσματα της πολιτικής ελέγχονται τόσο από δημόσιους όσο και από κοινωνικούς δρώντες και τα πορίσματά της μπορούν να οδηγήσουν στον επαναπροσδιορισμό των προβλημάτων και των λύσεων. Στην πραγματικότητα η αξιολόγηση μπορεί να λαμβάνει χώρα, σε όλα τα προηγούμενα στάδια.

Σε ορισμένες περιπτώσεις συγχωνεύονται τα στάδια της λήψης και της εφαρμογής των πολιτικών αποφάσεων, ενώ μετά το πέρας της αξιολόγησης ακολουθεί αναπόδραστα το στάδιο του απολογισμού, το οποίο καθορίζει κατά πόσον

η πολιτική που ακολουθήθηκε πρόκειται να συνεχιστεί, να αναδιαμορφωθεί ή να καταργηθεί οριστικά.

Σε αυτά τα πλαίσια διαμορφώνονται πολιτικές θεωρίες περί της οργάνωσης της δημόσιας διοίκησης, με στόχο την εξυγίανση και επίτευξη του μέγιστου βαθμού αποδοτικότητας (Λαδή και Νταλάκου, 2008).

6.ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ

Στόχοι της δημόσιας διαβούλευσης είναι, αφενός, η ενημέρωση των εμπλεκόμενων φορέων ώστε να μπορούν να σχηματίσουν πλήρη εικόνα σε ότι αφορά τις πρόνοιες του υπό εξέταση νομοθετήματος και, αφετέρου, η παροχή δυνατότητας στους εμπλεκόμενους φορείς να εκφράσουν τις απόψεις και εισηγήσεις τους για το υπό εξέταση νομοθέτημα (Κυπριακή Δημοκρατία-ΥΠΟΙΚ,2009) .

Η διαβούλευση μπορεί να είναι Άτυπη και Επίσημη.

Η Άτυπη Διαβούλευση είναι το στάδιο στο οποίο θα γίνει μια πρώτη ανταλλαγή απόψεων και μια πρώτη εκτίμηση των αντιδράσεων των επηρεαζόμενων φορέων. Λόγω της ευελιξίας της, προτρέπονται τα Υπουργεία/Τμήματα/Υπηρεσίες να την εφαρμόζουν σε όλες τις περιπτώσεις που δεν απαιτείται εκ της φύσεως του θέματος απαραίτητα ή υποχρεωτικά η διεξαγωγή Επίσημης Διαβούλευσης. Τα αποτελέσματα της Άτυπης Διαβούλευσης μπορούν να κριθούν σε πολλές περιπτώσεις ικανοποιητικά, ούτως ώστε να μην παραστεί ανάγκη διεξαγωγής Επίσημης Διαβούλευσης.

Τα χαρακτηριστικά της Άτυπης Διαβούλευσης είναι τα εξής: Διεξάγεται στα αρχικά στάδια της ετοιμασίας ενός νομοθετήματος, αποτελεί μια σύντομη και ευέλικτη διαδικασία, σε περίπτωση, δε, ομοφωνίας, η όλη διαδικασία ολοκληρώνεται και δε χρειάζεται Επίσημη Διαβούλευση, δε χρειάζεται να δοθεί δημοσιότητα, Δεν είναι απαραίτητη η παροχή επίσημων εγγράφων στους εμπλεκόμενους φορείς, δίνονται απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα και απόψεις των εμπλεκόμενων φορέων, όλες οι απόψεις των εμπλεκόμενων φορέων, αφού ακουστούν, περιλαμβάνονται σε ένα γραπτό κείμενο, το οποίο επισυνάπτεται στο τυποποιημένο Ερωτηματολόγιο Ανάλυσης του Αντίκτυπου, η όλη διαδικασία μεταξύ του αρμόδιου

Υπουργείου/Τμήματος/Υπηρεσίας και των εμπλεκόμενων φορέων πρέπει να ολοκληρώνεται σε 4 εβδομάδες, καταγράφονται τα πεπραγμένα.

Η Επίσημη Διαβούλευση διεξάγεται μεταξύ του αρμόδιου Υπουργείου/Τμήματος/Υπηρεσίας που προωθεί το νέο νομοθέτημα και των εμπλεκόμενων φορέων που επηρεάζονται από την εφαρμογή και την υλοποίηση του όταν έχει προηγουμένως ολοκληρωθεί η Άτυπη Διαβούλευση και το αποτέλεσμα της δεν έχει οδηγήσει σε συμφωνία μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων και του αρμόδιου Υπουργείου.

Τα χαρακτηριστικά της Επίσημης Διαβούλευσης είναι: διεξάγεται στα αρχικά στάδια της ετοιμασίας του νέου νομοθετήματος, απαιτείται όπως δοθεί η αναγκαία δημοσιότητα, παρέχεται όλο το αναγκαίο ενημερωτικό υλικό στους εμπλεκόμενους φορείς, διεξάγεται γραπτή επικοινωνία μεταξύ του αρμόδιου Υπουργείου και των εμπλεκόμενων φορέων, χρονικής διάρκειας τουλάχιστον 4 εβδομάδων, η οποία μπορεί να παρατείνεται στις περιπτώσεις που υπάρχουν περίπλοκα θέματα συζήτησης, για χρονική περίοδο μέχρι 8 εβδομάδες ή να είναι μικρότερη από τη χρονική διάρκεια των 4 εβδομάδων, όταν κριθεί ότι το όλο θέμα είναι εξαιρετικά επείγον, καθορίζονται συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα για την αποστολή γραπτών εισηγήσεων και απόψεων για τα ερωτήματα που τίθενται στα ενημερωτικά έγγραφα, ενημερώνονται όλοι οι επηρεαζόμενοι φορείς για την ανάλυση/επεξεργασία και αξιοποίηση των απόψεών τους, καταγράφονται τα πεπραγμένα.

Για τα θέματα που άπτονται της Επίσημης Διαβούλευσης και της Διαβούλευσης στη Δημόσια Διοίκηση, χρήσιμη είναι η επισήμανση και των κατωτέρω προτάσεων:

Η διαβούλευση στην Ελληνική δημόσια διοίκηση είναι μία τεχνική διαλόγου, συμμετοχής, κατάθεσης τεκμηριωμένων επιχειρημάτων, δέσμευσης και συναίνεσης σε καίρια ζητήματα των δημόσιων πολιτικών που καλούνται να εφαρμόσουν οι εμπλεκόμενοι δημόσιοι και ιδιωτικοί μέτοχοι/φορείς (Αναστασίου Α., διαδικτυακός τόπος).

Υιοθετώντας και εντάσσοντας τη διαβούλευση στον σχεδιασμό βασικών πολιτικών στην Ελληνική δημόσια διοίκηση, προτείνονται τα ακόλουθα βήματα:

1. Ομαδική αλληλεπίδραση σε ένα σωστό και εργονομικό περιβάλλον εργασίας, 2. αντιπροσωπευτικός αριθμός μελών – μετόχων/φορέων, 3. συνεκτικότητα, έτσι ώστε να δεσμεύονται τα μέλη για την εργασία που έχουν αναλάβει, 3. συνδυασμός/συναίνεση διαφορετικών αντιλήψεων, μέσα και από διαφωνίες, αλλά η τελική πρόταση να αντιπροσωπεύει και να δεσμεύει τη θέση της ομάδας, 4. προετοιμασία σχετικά με πληροφορίες, πηγές, κοινή γνώμη, κ.ά.

Σε ένα τυπικό παράδειγμα εφαρμογής της δημόσιας διαβούλευσης ακολουθούμε τα ακόλουθα στάδια: 1. Καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης. 2. Προτεινόμενα σχέδια ανάπτυξης θέσεων ανθρώπινου δυναμικού, υπηρεσιών και υποδομών. 3. Ανάλυση, σχολιασμός και τεκμηρίωση νέων πρακτικών. 4. Ρυθμιστικά και κανονιστικά θέματα.

Τα οφέλη από την εφαρμογή της δημόσιας διαβούλευσης αφορούν: 1. Στην ευαισθητοποίηση σε θέματα διοικητικής ανασυγκρότησης της περιφερειακής διοίκησης της χώρας. 2. Τη διαφάνεια στις διαδικασίες λήψης δημοσίων αποφάσεων. 3. Τον τεκμηριωμένο και δημιουργικό διάλογο με όλους τους περιφερειακούς και τοπικούς φορείς. 4. Την ανάληψη κοινής ευθύνης στην πραγματοποίηση ενός ολοκληρωμένου και μακροπρόθεσμου διοικητικού προγραμματισμού (Αναστασίου Α., διαδικτυακός τόπος).

Πρόσθετα ή εναλλακτικά εργαλεία διαβούλευσης: στην περίπτωση κατά την οποία η διεξαγωγή Επίσημης Διαβούλευσης μέσω της γραπτής επικοινωνίας δεν κατέληξε σε ουσιαστικό αποτέλεσμα (λόγω μη ικανοποιητικής ανταπόκρισης των ενδιαφερόμενων φορέων) μπορούν να εφαρμοσθούν οι ακόλουθοι εναλλακτικοί τρόποι διαβούλευσης: συναντήσεις/συσκέψεις, δημόσιες ακροάσεις, δημόσιες συναντήσεις, δημόσιες έρευνες, στοχευμένες ομάδες, συγκεντρώσεις/εκδηλώσεις, ενημερωτικές εκστρατείες, επιτροπές εμπειρογνομόνων, έρευνες πολιτών-έρευνες βασισμένες σε ερωτηματολόγιο, προσωπικές συνεντεύξεις, παρατηρητήρια αγοράς, τεχνολογία πληροφόρησης (διαδίκτυο), ανοικτές παρουσιάσεις σε δημόσιους χώρους/εκθέσεις.

7. ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ

Η θεσμοποίηση του στοιχείου της διαβούλευσης στις σύγχρονες δημοκρατίες, τόσο σε κεντρικό κρατικό επίπεδο (Υπουργεία) όσο και σε αποκεντρωμένο (Τοπική Αυτοδιοίκηση, Περιφέρεια), υλοποιείται μέσα από την πρόταξη μιας σειράς διαβουλευτικών θεσμών, οι οποίοι, σε γενικές γραμμές, περιγράφονται ως εξής: Συνελεύσεις γειτονιάς, τηλεοπτικές συνελεύσεις πόλεων, πολιτική αγωγή, διαβουλευτικά δημοψηφίσματα ή διαβουλευτικές δημοσκοπήσεις, λαϊκές νομοθετικές πρωτοβουλίες, αξιοποίηση της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, εθνική ιδιότητα του πολίτη, δημοκρατία στους χώρους εργασίας, άτυπη λαϊκή δικαιοσύνη, ημέρες διαβούλευσης, επιτροπές πολιτών, μηχανισμοί ανάδρασης των πολιτών και των ψηφοφόρων με αξιοποίηση της τεχνολογίας και δημόσια χρηματοδότηση των διαβουλευτικών θεσμών (Barber, 2007; Held, 2007). Οι κυριότερες μορφές ή θεσμοί διαβούλευσης περιγράφονται παρακάτω:

A. Διαβουλευτικές δημοσκοπήσεις και μέρες διαβούλευσης.

Η διαβουλευτική δημοσκόπηση είναι μέθοδος που έχει σχεδιαστεί προς συμπλήρωση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Σύμφωνα με αυτή, λαμβάνεται ένα τυχαίο δείγμα από τον πληθυσμό των πολιτών με μια ήδη διαμορφωμένη άποψη για ένα θέμα. Κατόπιν, δια της πληροφόρησης, της επιχειρηματολογίας και των αποδεικτικών στοιχείων μεταβάλλεται συνήθως η γνώμη των συμμετεχόντων, γεγονός που οδηγεί στη λεγόμενη «σκεπτόμενη κρίση» του εκλογικού σώματος (Fishkin, 1991).

Χαρακτηριστικά της διαβουλευτικής δημοσκόπησης είναι: α) το τυχαίο δείγμα, κληρωτό και ενημερωμένο από τον πληθυσμό με, συνήθως, παγιωμένη, μέχρι την επιλογή τους, άποψη για ένα θέμα. Εδώ συναντώνται η κλασική δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας (εναλλαγή συμμετεχόντων και ανοικτή συζήτηση) με την αντιπροσωπευτική δημοκρατία (πολιτική ισότητα, δημοσιότητα και δημόσια συζήτηση), β) η διερεύνηση του θέματος από ειδικούς προς διατύπωση θέσεων με περισσότερο «εύπεπτο» από το ευρύ κοινό τρόπο, γ) η σύγκριση των αποτελεσμάτων πριν και μετά τη διαβούλευση.

Η θεσμοθέτηση τακτικών διαβουλευτικών δημοσκοπήσεων θα μπορούσε να μεταμορφώσει στην κυριολεξία την συμπεριφορά του συνόλου μακροπρόθεσμα. Για το λόγο αυτόν, υπάρχει και η πρόταση Fishkin και Ackerman (2005) για τακτική διεξαγωγή ημερών διαβούλευσης για επίμαχα ζητήματα, έτσι ώστε να μπορεί να γίνει λόγος για συνεχή ανατροφοδότηση της συμμετοχικότητας.

B. Επιτροπές Πολιτών (Citizens'juries)

Οι Επιτροπές Πολιτών είναι μια μέθοδος που μοιάζει αρκετά με τις διαβουλευτικές δημοσκοπήσεις. Οι Επιτροπές Πολιτών αποτελούνται από πολίτες ικανούς να αντιμετωπίσουν λογικά σκεπτόμενοι πολύπλοκα προβλήματα στον κατάλληλο χρόνο και χώρο προς διαβούλευση. Αξιολογούνται πολιτικές προτεραιότητες για συγκεκριμένα θέματα μετά από προσεκτική εξέταση των δεδομένων και των σχετικών απόψεων. Σκοπός τους είναι να βρεθεί η “χρυσή τομή” και να εισακουστεί από τις επίσημες διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η μέχρι τώρα πρακτική δείχνει ότι οι εν λόγω επιτροπές είχαν, εν τέλει, συμβουλευτικό μόνο ρόλο και όχι αποφασιστικό ή δεσμευτικό. Ένα άλλο μειονέκτημα είναι ότι συνήθως τα συμπεράσματά τους αντιτίθονταν στη γνώμη των εκλεγμένων εκπροσώπων. Παρ’ όλα αυτά, οι επιτροπές αυτές, λόγω αμεσότητας, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες.

Γ. Διεύρυνση μηχανισμών ανάδρασης από ψηφοφόρους και πολίτες

Η τεχνολογία, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το Διαδίκτυο προσφέρουν εξαιρετικές ευκαιρίες συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες. Οι δυνατότητες του διαδικτύου είναι σχεδόν απεριόριστες κι ακόμα ανεκμετάλλευτες. Ένα σημαντικό πλεονέκτημα είναι και η “υπέρβαση” των εθνικών συνόρων για τη συνεργασία επί υπερκρατικών θεμάτων. Το εργαλείο με τα πιο δημοκρατικά χαρακτηριστικά είναι τα ηλεκτρονικά δημόσια fora (πχ. OpenDemocracy.net στην Αγγλία,.opengov.gr στην Ελλάδα). Παρέχουν δυνατότητες συμμετοχής για τους έχοντες και γνώστες των νέων τεχνολογιών. Εμπλουτίζεται έτσι η δημόσια διαβούλευση ενώ τα κόστη συμμετοχής μειώνονται. Το μεγάλο ερώτημα εδώ πάντως είναι το κατά πόσο επηρεάζεται πραγματικά η διαμόρφωση των αποφάσεων από το διαβουλευτικό αποτέλεσμα μέσω διαδικτύου.

Δ. Δημοψηφίσματα

Το δημοψήφισμα αποτελεί άλλη μία ατραπό επικοινωνίας και επιρροής πολιτικών αποφάσεων. Το δημοψήφισμα μπορεί να είναι από καθαρά συμβουλευτικό έως απολύτως δεσμευτικό. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν σε συνδυασμό με άλλα εργαλεία διαβούλευσης για να ενισχύσουν τη διαδικασία και τα αποτελέσματα τους.

Ε. Ηλεκτρονική Διαβούλευση

Η διαβούλευση συμβάλλει στη δημοσιότητα και την ευρύτερη συμμετοχή σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων στις οποίες το δημοκρατικό κοινό διαθέτει μάλλον μειωμένη πρόσβαση. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι, αφενός, οι κυβερνήσεις έχουν κατά κανόνα επιφυλακτική στάση έναντι της δημοσιότητας που συνεπάγεται κάποιο πολιτικό κόστος και, αφετέρου, συμμετέχουν σε μορφές διακυβερνητικού συντονισμού των πολιτικών στις οποίες η διάχυση των αρμοδιοτήτων και οι μέθοδοι λήψης αποφάσεων περιορίζουν τη δημοσιότητα (Παπάζογλου Μ., 2010).

Μια άλλη λοιπόν κρίσιμη και αποφασιστική παράμετρος για τη διεξαγωγή της διαβούλευσης είναι το «επικοινωνιακό μέσο» ή ο «επικοινωνιακός τόπος» στον οποίο λαμβάνει χώρα. Η διαβούλευση μπορεί να είναι διαπροσωπική με μόνη διαμεσολάβηση το λόγο ή διαδικτυακή, όπου το διαδίκτυο, προσφέροντας ευελιξία και εκπληκτικές δυνατότητες, εμπλέκεται στη διαδικασία και στη διεξαγωγή της συζήτησης είτε μέσω των fora ή των blogs, είτε μέσω των επίσημων σελίδων που έχουν σχεδιαστεί, ειδικά για τη διεξαγωγή της δημόσιας διαβούλευσης.

Ο όρος ηλεκτρονική συμμετοχή περιγράφει τις προσπάθειες για διεύρυνση και εμπάθυνση της πολιτικής συμμετοχής καθιστώντας ικανή αφενός την διασύνδεση των πολιτών μεταξύ τους και αφετέρου την διασύνδεση των πολιτών με τους εκλεγμένους τους αντιπροσώπους και κυβερνήσεις, χρησιμοποιώντας τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών.

Τα δημοκρατικά κράτη έχουν αντιληφθεί την δύναμη του διαδικτύου ως ιδιαίτερα δημοκρατικού μέσου επικοινωνίας και προσπαθούν να το χρησιμοποιήσουν ως δίαυλο συνεργασίας από την μία άκρη του κόσμου στην άλλη.

Παρ' όλα αυτά η ηλεκτρονική διαβούλευση ως μέθοδος επικοινωνίας φαίνεται ακόμα να είναι περιορισμένης ισχύος και δυναμικότητας. Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για την μειωμένη πρόοδο στον τομέα της ηλεκτρονικής διαβούλευσης. Κατά πρώτον, εξελιγμένες διαδικτυακές εφαρμογές διαβούλευσης είναι δύσκολο να σχεδιαστούν. Άλλα μειονεκτήματα, σε σχέση με τον εκάστοτε χρήστη, μπορούν να επισημανθούν ως εξής: πολλές διαδικτυακές συζητήσεις (πχ. σε fora) είναι συχνά ατελέσφορες, χάνουν τον στόχο τους και περισσότερο αποπροσανατολίζουν παρά βοηθούν στην επικοινωνία, λόγω της προσωπικότητας μέρους ή του συνόλου των χρηστών των fora αυτών. Εξάλλου, υφίσταται το ενδεχόμενο κάποιος πολίτης να μη θέλει ή να αδυνατεί να αποκτήσει την ιδιότητα του χρήστη λόγω π.χ. της ηλικίας του. Σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να επιστρατευτούν παραδοσιακοί μέθοδοι διαβούλευσης και τα Μ.Μ.Ε. που διακρίνονται από υψηλά κόστη και καθυστερήσεις. Επίσης, η ιντερνετική ανωνυμία, η εύκολη συνωμοσιολογία, περιπτώσεις όπου ο λόγος που εκφέρεται στις online συζητήσεις δεν είναι εξ ορισμού ορθολογικός, ούτε στηρίζεται πάντα σε κριτήρια μη ιδιοτελή, η υπερβολική ιδιωτική εξουσία στη λήψη ειδήσεων μπορεί να αποστερεί τους πολίτες από την έστω τυχαία συνάντησή τους με ειδήσεις που αφορούν άλλες ομάδες συμφερόντων, άλλες θεματικές κατηγορίες, διαφορετικές οπτικές και θέσεις, με περαιτέρω συνέπεια, η απόλυτη εξειδίκευση της πληροφορίας από την προσωπικότητα του χρήστη, να υποβαθμίζει και να εξουδετερώνει βασικές αρχές της δημοκρατίας, όπως ο σεβασμός στο διαφορετικό, στην αντίρρηση και στην αντιδικία (Sunstein, 2011).

Αναμφίβολα πάντως, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση προωθεί ένα μοντέλο «επικοινωνιακής δημοκρατίας» (Young, 1996), με έμφαση στη διακίνηση της πληροφορίας και στη συζήτηση γύρω από καίρια θέματα. Θέτει, όμως και προ των ευθυνών του τον οποιονδήποτε πολίτη-χρήστη, συμβάλλοντας, με αυτό τον τρόπο, στη δημιουργία υπεύθυνων και συνειδητοποιημένων ενεργών πολιτών. Η επικοινωνιακή διάσταση, ωστόσο, δεν πρέπει να αποτελεί αυτοσκοπό. Ο στόχος και το πρόκριμα είναι η τελική και η ουσιαστική ενσωμάτωση όλων των απόψεων της διαβούλευσης στο τελικό «προϊόν». Αυτό το «προϊόν» είναι η πολιτική απόφαση και συνακόλουθα η διαμόρφωση από το κράτος πολιτικών που αντανακλούν τις πραγματικές ανάγκες των πολιτών.

20.ΟΦΕΛΗ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ

Η διαβούλευση μέσω της παροχής «γνήσιων» και ορθών πληροφοριών συντελεί στη μείωση της πολυπλοκότητας των δημοσίων ζητημάτων, ελαττώνοντας την αβεβαιότητα και επαυξάνοντας το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη δημοσίων αποφάσεων. Άλλωστε, όπως πρεσβεύει και μία από τις βασικές αρχές της συστημικής θεωρίας, «η ποιότητα της απόφασεως είναι πρωτίστως η ποιότητα της πληροφορίας».

Μια άλλη κρίσιμη λειτουργία που επιτελεί η διαβούλευση και τελεί σε απόλυτη συνάρτηση με τα παραπάνω είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας των παραγόμενων πολιτικών. Παρά το γεγονός, ότι οι πολίτες συμβάλλουν στον προσδιορισμό και την ανάδειξη προτεραιοτήτων κατά το σχεδιασμό δημοσίων πολιτικών, στο πρώτο δηλαδή, στάδιο χάραξης των κρατικών πολιτικών, εν τούτοις διαδραματίζουν ενεργητικό ρόλο στην εφαρμογή και υλοποίησή τους. Μέσω των συμμετοχικών μορφών διαβουλευτικής δημοκρατίας, οι πολίτες καθορίζουν τα κριτήρια και τους όρους εκτέλεσης της εκάστοτε δημόσιας πολιτικής, από τον σχεδιασμό έως και την υλοποίηση και αξιολόγηση, υπογραμμίζοντας τα κόστη και οφέλη που προκύπτουν για αυτούς καθώς και τις αδυναμίες εφαρμογής της. Επισημαίνουν δηλαδή, τις προϋποθέσεις και τις εστίες παρεμπόδισης της ορθής υλοποίησης της πολιτικής μέσα από ατομικές παραβολές, καταστάσεις, αφηγήσεις.

Σε αυτά τα πλαίσια, η εναντίωση εκ των προτέρων κάποιων ομάδων λ.χ. ομάδων πίεσης μπορεί να εκθέσει την εκτέλεση της πολιτικής σε αποτυχία, έστω και εάν έχει ληφθεί μέριμνα για την ύπαρξη όρων επιτυχούς εκτελέσεως. Άλλωστε, η επιτυχία της εκάστοτε δημόσιας πολιτικής εξαρτάται από την τεχνικο-οικονομική βιωσιμότητα της και την πολιτικο-κοινωνική εφικτότητά της, δηλαδή την κοινωνική αποδοχή της. Η παραγωγή αποτελεσματικών δημοσίων πολιτικών, πολιτικών δηλαδή, που εκπληρώνουν τους προγραμματισμένους τυπικά προβλεπόμενους στόχους οφείλεται και στην παραγωγή τεχνοκρατικής γνώσης που διαχέεται μέσω της διαβούλευσης.

Πολίτες, οι οποίοι έχουν απαξιώσει οργανωμένες μορφές έκφρασης πολιτικής δραστηριότητας, όπως τα κόμματα, στρέφονται σε εναλλακτικές μορφές δημοσίου διαλόγου, οι οποίες έχουν πιο άμεσο, λιγότερο χρονοβόρο χαρακτήρα αλλά

συνάμα και πιο επίσημο χαρακτήρα από ένα ιστολόγιο (blog) και κατά συνέπεια, αυξάνουν τις πιθανότητες να ληφθούν υπόψη οι προτάσεις, απόψεις και οπτικές που καταθέτουν. Η επιδίωξη συμμετοχής τεχνοκρατών (δικηγόρων, μελών της επιστημονικής κοινότητας, μελών ιδιωτικών εταιρειών) αποτελεί στόχο και παράλληλα συνθήκη επέκτασης της «συζήτησης» σε όλη την κοινωνία, συνθήκη αναγκαία για την επιτυχία της διαβούλευσης (Χριστοπούλου, 2011).

Ο τέως Υπουργός της Νέας Δημοκρατίας, κ. Ευρυπίδης Στυλιανίδης, σε συνέντευξη που παραχώρησε και η οποία παρατίθεται στο Παράρτημα (Προσωπική συνέντευξη στον Νικόλαο Χ. Παγώνη), κάνει εκτεταμένη αναφορά στη διαβούλευση και στα οφέλη της, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι *«η διαδικασία αυτή μπορεί αν αξιοποιηθεί σωστά να απομακρύνει την πολιτική από τον λαϊκισμό και τον ελιτισμό και να δημιουργήσει μια ρεαλιστική αρμονία μεταξύ λαού και ηγεσίας αποκαθιστώντας τόσο την εμπιστοσύνη όσο και την αποτελεσματικότητα της χρήστης διακυβέρνησης»*.

9.ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Κυριαρχία (δηλαδή η αυταρχική επέμβαση της εκτελεστικής εξουσίας στις επιλογές του πολίτη) και κηδεμονία (δηλαδή η χειραγώγηση στις επιλογές του πολίτη) κατά τη νομοθετική λειτουργία της διακυβέρνησης συνιστούν σαφείς περιορισμούς της δημοκρατικής ελευθερίας. Για την αντιμετώπιση τέτοιων περιορισμών πρέπει να τηρούνται βασικές συνταγματικές εγγυήσεις, όπως η διάχυση της εξουσίας και η εφαρμογή θεσμικών αντίβαρων καθώς και ρυθμίσεις που ενισχύουν τη δημοκρατική εποπτεία και συμμετοχή και συμβάλλουν στη μη χειραγώγηση της νομοθετικής διαδικασίας (Παπάζογλου Μ., 2010).

Στις θεσμικές αυτές εγγυήσεις θα πρέπει να προστεθούν και εκείνες που προβλέπουν ότι οι εκτελεστικοί θεσμοί λαμβάνουν υπόψη τα πρόδηλα κοινά συμφέροντα των πολιτών και δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ομάδων, σέβονται τον διαλεκτικό έλεγχο των πολιτών καθώς και τη δυνατότητά τους να αμφισβητούν τις αποφάσεις τους.

Η κυβέρνηση οφείλει να εγγυάται το ισότιμο δικαίωμα συμμετοχής κάθε πολίτη στις διαδικασίες διαβούλευσης για τη διαμόρφωση των νόμων, ενώ από την

άλλη, κάθε ενήλικος πολίτης υποκείμενος στον νόμο πρέπει να θεωρείται ικανός να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της πολιτείας (Παπάζογλου Μ., 2010 με την εκεί παραπομπή στον Dahl).

Βασικές αρχές μιας διαδικασίας διαβούλευσης με σκοπό την αμοιβαία αιτιολόγηση των νόμων είναι η δημοσιότητα (ώστε να ενημερώνονται και να προσκαλούνται όλοι οι ενδιαφερόμενοι), η λογοδοσία (ώστε να γίνεται κριτική έλεγχος και τροποποιήσεις), οι βασικές ελευθερίες (ώστε να εφαρμόζεται η προστασία που εγγυάται το Σύνταγμα) και οι ισότιμες ευκαιρίες (ώστε να επιτρέπεται ακόμα και η ακρόαση ομάδων που στερούνται επιρροής).

Περαιτέρω, συναίνεση και αμφισβήτηση αποτελούν δυο εξίσου σημαντικές πολιτικές στάσεις κατά τη διαβούλευση. Ιδιαίτερος, πρέπει να προασπίζεται η δυνατότητα αμφισβήτησεως ως προϋπόθεση για την πρόληψη συνθηκών χειραγώγησης και κηδεμονίας της μειοψηφίας, όμως Νόμοι οι οποίοι είναι θεμελιώδεις για τις ελευθερίες δεν πρέπει να υπόκεινται σε εύκολες τροποποιήσεις σύμφωνα με τις προτιμήσεις της πλειοψηφίας (Παπάζογλου Μ., 2010).

Ο Pettit εισηγείται ένα διακριτό πρότυπο «δημοκρατίας της αμφισβήτησης», όπου το δημοκρατικό κοινό απολαμβάνει ουσιαστικές δυνατότητες συμμετοχής και, ιδιαίτερος, τη δυνατότητα να αμφισβητεί τις αποφάσεις της εκτελεστικής εξουσίας και όπου «ακολουθούνται διαβουλευτικοί τρόποι λήψης αποφάσεων κατά τους οποίους επιτρέπεται η έκφραση όλων των κύριων φωνών αμφισβήτησης ενώ ανταποκρίνεται στην εκφραζόμενη αμφισβήτηση» (Παπάζογλου Μ., 2010 με την εκεί παραπομπή στον Pettit).

Η διαβούλευση κατά την νομοθετική διαδικασία στην Ελλάδα εξαντλείται, χωρίς ασφαλώς να είναι αρκετή, στην πρόβλεψη των άρθρων 84-88 και 93-107 του Κανονισμού της Ελληνικής Βουλής. Σύμφωνα με τα άρθρα αυτά, τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων συνοδεύονται υποχρεωτικά από αιτιολογική έκθεση (η οποία αναλύει τους σκοπούς των προτεινόμενων ρυθμίσεων) και από το κείμενο των ισχυουσών διατάξεων που καταργούνται ή τροποποιούνται. Επίσης, το νομοσχέδιο ή η πρόταση νόμου που συνεπάγεται επιβάρυνση του προϋπολογισμού, συνοδεύεται από έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους η οποία καθορίζει το ύψος της δαπάνης, καθώς και από έκθεση του Υπουργού Οικονομικών και του προτείνοντος Υπουργού για τον τρόπο με τον οποίο θα καλυφθεί η δαπάνη αυτή (ή η τυχόν

ελάττωση των εσόδων). Τα νομοσχέδια συνοδεύονται, επίσης, υποχρεωτικά, από έκθεση αξιολόγησης των συνεπειών της ρύθμισης και από έκθεση επί της δημόσιας διαβούλευσης που έχει προηγηθεί της κατάθεσής τους.

Η χρυσή ευκαιρία της διαβούλευσης είναι η επόμενη αναθεωρητική Βουλή, η οποία μπορεί να εντάξει και να εγγράψει στο νέο Σύνταγμα όλα τα ζητήματα που αφορούν στη θεσμοποίηση της διαβούλευσης, τόσο για τα κεντρικά νομοθετήματα, όσο και για την Τοπική Αυτοδιοίκηση ή τα ΑΕΙ. Οδηγός μπορεί να αποτελέσει η Κυβέρνηση της Ισπανίας.

Εξάλλου και σε σχέση με φορείς που εμπλέκονται στην νομοθετική διαδικασία, το Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος, του οποίου οι απόψεις θα πρέπει να ακούγονται σε σχέση με τη διαμόρφωση πολιτικών και νομοσχεδίων, αφορώντων θέματα της αρμοδιότητάς του, αναγνωρίζοντας τη σημασία της διαβούλευσης ανάμεσα στα μέλη του, λογιστές και φοροτεχνικούς και στο νομικό πρόσωπο του Οικονομικού Επιμελητηρίου ώστε να κατατίθενται απόψεις και μελέτες προς όφελος της κοινωνίας, κατά τη σύνταξη, κατάρτιση και ψήφιση των νομοσχεδίων, ζητεί πλέον τη διαβουλευτικά θεσμοθετημένη στο Ο.Ε.Ε. γνώμη των μελών του αναφορικά με τα ζητήματα που ερωτάται ή χρειάζονται κατά την εκάστοτε συγκυρία νομοθετική παρέμβαση, όπως σημειώνει ο κ. Κ. Κόλλιας, Πρόεδρος του Οικονομικού Επιμελητηρίου, του οποίου η συνέντευξη παρατίθεται στο Παράρτημα (Προσωπική συνέντευξη στον Νικόλαο Χ. Παγώνη).

ΤΟ ΤΕΕ ως εκ της φύσεώς του ήταν ήδη ένα θεσμοθετημένο διαβουλευτικό όργανο της πολιτείας, διότι παρείχε τεχνικές συμβουλές επί τεχνικών θεμάτων αρμοδιότητάς του. Πρόσφατα, ανακοινώθηκε ότι θα τεθεί σε λειτουργία γραφείο του ΤΕΕ στις Βρυξέλλες προκειμένου να παρακολουθούνται οι ευρωπαϊκές εξελίξεις στα θέματα της αρμοδιότητάς του με συνέπεια την καλύτερη και συστηματικότερη δράση του. Συμμετέχοντας στις διαδικασίες του Ευρωκοινοβουλίου και στην εκεί διαβούλευση μπορεί να παρέχει στην ελληνική πολιτεία πληρέστερες υπηρεσίες. Παρατίθενται στο Παράρτημα (Προσωπική επικοινωνία με Νικόλαο Χ. Παγώνη) παραδείγματα διαβουλευτικών δράσεων του ΤΕΕ κατά τα παρελθόντα έτη, κατόπιν συνέντευξης με τον Πρόεδρο του ΤΕΕ, Γιώργο Στασινό και αποστολής περαιτέρω στοιχείων από τη Γενική Διευθύντρια του ΤΕΕ, κ. Δήμητρα Κανέλλου, απομένει,

όμως, να δούμε με ποιόν τρόπο από τον συγχρωτισμό του με τις διαδικασίες διαβούλευσης στο Ευρωκοινοβούλιο θα επιφέρει μεγαλύτερο πολιτισμό διαβούλευσης στις συνεννοήσεις του με την ελληνική πολιτεία.

10.ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Εξ ορισμού, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης διοικούν, κατά το Σύνταγμα (άρθρο 102), τις τοπικές υποθέσεις και οι υποχρεώσεις των ΟΤΑ για παροχή υπηρεσιών ζωτικής σημασίας βασίζονται και σε άλλες διατάξεις του Συντάγματος, οι οποίες κατοχυρώνουν συγκεκριμένα θεμελιώδη δικαιώματα. Έτσι, η προστασία της ζωής (άρθρο 5 παρ.2), της υγείας (άρθρο 21 παρ.3), της ιδιοκτησίας (άρθρο 17 παρ.1), της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ.1), η προστασία του περιβάλλοντος (άρθρο 24 παρ.1) απευθύνονται και στην αυτοδιοίκηση (Ευμορφίδου, 2006).

Η τοπική κλίμακα, ως εκ τούτου, δύναται να αξιοποιήσει στο έπακρον τη δημόσια διαβούλευση αλλά και τις εν γένει συμμετοχικές διαδικασίες για τους κάτωθι λόγους:

1) Κατά πρώτον, οι τοπικές αρχές διακρίνονται από εγγύτητα και αμεσότερη επικοινωνία με τις τοπικές κοινωνίες, με σαφώς μεγαλύτερη δυνατότητα παρακολούθησης και ελέγχου των προβλημάτων πχ. σε ζητήματα τοπικού περιβάλλοντος, εκπαίδευσης, χωροταξίας, πολιτικής προστασίας, κτλ. Παραδείγματα αποτελούν η διαχείριση του αναφυόμενου προβλήματος των απορριμμάτων στο Νομό Πιερίας και στο Δήμο Κατερίνης, όπου σκιαγραφήθηκε το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον για το χώρο κατασκευής του ΧΥΤΑ Κατερίνης.

2) Δεύτερον, το τοπικό επίπεδο είναι το βασικό για την δραστηριοποίηση της Κοινωνίας των Πολιτών και την αλληλεπίδραση της με τους κρατικούς φορείς, διαδραματίζοντας το ρόλο του φορέα-εκφραστή και του αποδέκτη των κοινωνικών αιτημάτων. Οι συγκυρίες ενδείκνυνται μιας και το κράτος φαίνεται να υποχωρεί και να αφήνει χώρο τόσο στην τοπική αυτοδιοίκηση όσο και στην Κοινωνία των Πολιτών.

Σε πολλές χώρες, η αποκέντρωση του κράτους σε συνδυασμό με ισχυρές τοπικές δημοκρατίες έχει δώσει την ευκαιρία ανάδειξης μιας νέας γενιάς πολιτικών

με μεγαλύτερη πίστη και δέσμευση για την επίτευξη αποτελεσμάτων μέσω της συμμετοχικής διακυβέρνησης, καθόσον γνωρίζουν τα οφέλη και τις δυσκολίες που προκύπτουν από την συνεργασία διοικητικών και πολιτικών αρχών με ομάδες της Κοινωνίας των Πολιτών και γι 'αυτό έχουν περισσότερες πιθανότητες να προβούν σε ανάλογες κινήσεις συμμετοχικού χαρακτήρα.

Πλέον, όσον αφορά στην Ελλάδα, ιδίως μετά τον «Καλλικράτη», οι αρμοδιότητες των τοπικών και περιφερειακών αρχών είναι ιδιαίτερα διευρυμένες κι αυτό συντείνει στην άποψη ότι η δημόσια διαβούλευση πρέπει να είναι κατ' εξοχή τοπική υπόθεση (Αρβανίτης, 2011).

Για του λόγου το αληθές, στην αιτιολογική έκθεση του Καλλικράτη (ν.3852/10) υπάρχουν τα κάτωθι αποσπάσματα τα οποία καταδεικνύουν την συμμετοχική μορφή που αποπειράται να πάρει η διοικητική αυτή μεταρρύθμιση:

A) «Θεμελιώδη επιλογή συνιστά η αναβάθμιση της δημοκρατικής λειτουργίας της αυτοδιοίκησης, τόσο με τον εμπλουτισμό συμμετοχικών διαδικασιών, όπως η διαβούλευση, όσο και με τη βελτίωση της αντιπροσώπευσης».

B) «Έτσι υλοποιούνται οι συστάσεις της Λευκής Βίβλου για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση ως προς την εφαρμογή στο εσωτερικό των κρατών-μελών, αρχών και μηχανισμών διαβούλευσης, συντονισμού, συνεργασίας και αξιολόγησης. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η συγκέντρωση των αποφάσεων σε ένα επίπεδο εξουσίας και προωθείται η συνυπευθυνότητα όλων των επιπέδων διοίκησης. Διασφαλίζεται λοιπόν ότι οι πολιτικές εφαρμόζονται στο εγγύτερο προς τον πολίτη επίπεδο διοίκησης. Τέλος, επιδιώκεται η τόνωση της συμμετοχικής δημοκρατίας και της διαφάνειας μέσω της εφαρμογής μεθόδων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Οι ρυθμίσεις που περιέχονται στο παρόν σχέδιο νόμου επεκτείνουν τη συνεργασία των αιρετών αρχών με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών με θεσμούς όπως η επιτροπή διαβούλευσης και το συμβούλιο ένταξης μεταναστών».

Γ) «Η ενσωμάτωση των νέων αρχών δημοκρατικής διακυβέρνησης οδηγεί στην αναβαθμισμένη συμμετοχή του πολίτη, στη διαβούλευση πριν τη λήψη των αποφάσεων, στη διαφανή άσκηση της εξουσίας και στην υποχρεωτική λογοδοσία όποιου ασκεί δημόσια εξουσία, επιβάλλει την επαναξιολόγηση των δημοτικών θεσμών διακυβέρνησης, την αναβάθμιση και τον εμπλουτισμό τους αλλά και την αποκεντρωμένη διάρθρωσή τους, ώστε να επιτρέπουν την αμεσότερη και αποτελεσματικότερη συμμετοχή και εξυπηρέτηση του δημότη».

Οι νέοι θεσμοί διαβούλευσης του ν. 3852/10 είναι τρεις: η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης (αρ. 76), η αντίστοιχη Περιφερειακή (αρ. 178) και το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών (αρ. 78) το οποίο δραστηριοποιείται σε επίπεδο Δήμου.

Το σύστημα της δημοτικής διαβούλευσης αποτελείται από πληθώρα συντελεστών που συνδέονται μεταξύ τους ποικιλοτρόπως. Αναλυτικότερα:

- Η Δημοτική Αρχή, το Δημοτικό Συμβούλιο και τα Συμβούλια Δημοτικών και Τοπικών Κοινοτήτων θέτουν τα προς διαβούλευση ζητήματα (πχ σχεδιαζόμενες πολιτικές, προϋπολογισμούς, σενάρια πρωτοβουλιών κλπ) και τα διαβιβάζουν στην Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης (ΔΕΔ).

- Η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης (ΔΕΔ), που σύμφωνα με τον νόμο ορίζεται από το Δημοτικό Συμβούλιο, γνωμοδοτεί επ' αυτών, ενώ ακόμη πληροφορεί τα δύο αυτά όργανα για ότι κρίνει χρήσιμο ή απαραίτητο, αναφορικά με τις τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες.

- Οι δημοτικές υπηρεσίες συνεισφέρουν στην διαδικασία με την διάθεση χρήσιμων πληροφοριών (όπως πχ της ισχύουσας νομοθεσίας, διεθνών πρακτικών κλπ) που σχετίζεται με το εξεταζόμενο κάθε φορά ζήτημα, καθώς και με την συγκέντρωση σχετικών παραπόνων, καταγγελιών και υποδείξεων εκ μέρους των κατοίκων.

- Δυνατότητα συμμετοχής σε επιμέρους φάσεις της διαβούλευσης (πχ στις ομάδες εργασίας) έχουν επίσης και τοπικοί φορείς, που λόγω του μεγάλου αριθμού τους δεν εκπροσωπούνται απ' ευθείας στην ΔΕΔ, καθώς και δημότες και κάτοικοι που ενδιαφέρονται να συμβάλλουν στους στόχους της διαβούλευσης.

- Η όλη διαδικασία της διαβούλευσης πρέπει να υποστηρίζεται από κατάλληλα στελεχωμένες και εξοπλισμένες Δημοτικές Υπηρεσίες Υποστήριξης, που θα έχουν και την ευθύνη δημοσιοποίησης της δραστηριότητας και των αποτελεσμάτων της ΔΕΔ. Για τον λόγο αυτό πρέπει να επικουρείται από έμπειρους συνεργάτες και εθελοντές, καθώς και από ειδικούς Εμπειρογνώμονες κατά περίπτωση.

- Ιδιαίτερο ρόλο μπορεί επίσης να έχει και ο Συμπαραστάτης του Δημότη και της Επιχείρησης, εφόσον αυτός έχει επιλεγεί από το ΔΣ - Τέλος, οι εργασίες της διαβούλευσης μπορεί να ωφελούνται από την εμπειρία και τις ιδέες από άλλες δημοτικές επιτροπές διαβούλευσης (στην βάση γεωγραφικής ή θεματικής συνάφειας), καθώς από την υπερκείμενη περιφερειακή (Υπουργείο Εσωτερικών).

Ο Κώστας Μπακογιάννης, Περιφερειάρχης Στερεάς Ελλάδας, επισημαίνοντας κι αυτός την ανάγκη και τα οφέλη της διαβούλευσης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, σε συνέντευξή του που παρατίθεται στο Παράρτημα (Προσωπική συνέντευξη στον Νικόλαο Χ. Παγώνη), χορήγησε σημαντικά στοιχεία χρησιμότητας της διαβούλευσης σε σχέση με πρακτικά έργα της Περιφέρειάς του της Ανατολικής Στερεάς : *«Για την εξυγίανση της περιοχής του Ασωπού, για τη διαχείριση της Κωπαΐδας, για τη σύσταση των Κέντρων Υποστήριξης Επιχειρηματικότητας, για το σχέδιο τουριστικής προβολής, για την αναθεώρηση του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων. Ακόμη και για τη νέα ιστοσελίδα της Περιφέρειάς μας έχουμε κάνει διαβούλευση, έτσι ώστε να τη βελτιώσουμε και να την κάνουμε ακόμη πιο εύχρηστη και φιλική στον επισκέπτη. Μάλιστα, στο πλαίσιο αυτής, υπάρχει και ειδική πλατφόρμα μέσω της οποίας μπορούμε να θέτουμε ανά πάσα στιγμή θέματα προς διαβούλευση».*

Η νέα γενιά πολιτικών με ευρωπαϊκό προσανατολισμό αναλαμβάνει την ευθύνη και το ρίσκο της επιλογής να πάρει την τοπική κοινωνία, η οποία εν πολλοίς είναι εκ των πραγμάτων παραδοσιακή, και να την εξοικειώσει με τα νέα μοντέλα άσκησης εξουσίας, δημιουργώντας έτσι μια αμφίδρομη σχέση χωρίς μεσάζοντες.

Δεδομένου ότι στο πεδίο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης η διαβούλευση α) εξασφαλίζει άμεσα και ορατά οφέλη, β) προσφέρεται ως πόλος εξωτερίκευσης της έννοιας της συμμετοχής και της ευθύνης του Δημότη για τα θέματα που τον απασχολούν και τον προβληματίζουν σε καθημερινή βάση, γ) πραγματοποιείται διαδικαστικά αρκετά εύκολα, δύναται να κατοχυρωθεί με πιο ευρύ τρόπο, τόσο με την ενίσχυση των θεσμών που προβλέπονται ήδη στον «Καλλικράτη», όσο και με άλλους θεσμούς που μπορούν άνετα να προκύψουν από το ενδιαφέρον και την δραστηριοποίηση των ίδιων των δημοτών.

11.ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ ΣΤΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

Στο πεδίο της ανώτατης εκπαίδευσης, η διακυβερνητική πρωτοβουλία για τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, γνωστή ως διαδικασία της Μπολόνιας, συνιστά χαρακτηριστική περίπτωση των νέων μορφών διακυβερνητικού συντονισμού των πολιτικών με σκοπό την αποτελεσματικότερη επιδίωξη κοινών στόχων μέσω της δέσμευσης σε αυτούς και της ανταλλαγής καλών πρακτικών (Παπάζογλου Μ., 2010).

Η διαδικασία αυτή, που διακηρύχθηκε εν έτει 1999, αποσκοπεί στην εισαγωγή ενός συστήματος ακαδημαϊκών τίτλων που είναι εύκολα αναγνωρίσιμοι και συγκρίσιμοι, στην προώθηση της κινητικότητας των σπουδαστών, των διδασκόντων και των ερευνητών και στην εξασφάλιση υψηλής ποιότητας μάθησης και διδασκαλίας (EUR-Lex, διαδικτυακός τόπος).

Καίρια σημεία στα οποία επικεντρώνεται η εν λόγω διαδικασία περιλαμβάνουν τη δια βίου μάθηση, τη χρηματοδότηση, τη διάρθρωση των τίτλων σπουδών, το διεθνές άνοιγμα, τη συλλογή δεδομένων, την εξασφάλιση ποιότητας στην εκπαίδευση, ενώ πρωταρχικός στόχος κατά τα πρώτα έτη της διαδικασίας ήταν η δημιουργία του ευρωπαϊκού χώρου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (EXTE), ο οποίος εγκαινιάστηκε το 2010 με τη διακήρυξη της Βουδαπέστης-Βιέννης, ενώ για τα επόμενα έτη στόχος αποτελεί η εδραίωσή του. Επί του παρόντος, η διαδικασία αυτή εφαρμόζεται σε 48 χώρες, δεν επιβάλλεται σε εθνικές κυβερνήσεις ή πανεπιστήμια. Αντιθέτως, συνιστά μια διακυβερνητική, εκούσια δέσμευση κάθε υπογράφουσας χώρας, χωρίς να μεταρρυθμίσει το εκπαιδευτικό σύστημα. Μάλιστα, η διαδικασία της Μπολόνια γνώρισε μια άνευ προηγουμένου επιτυχία ως προς την περιφερειακή διασυνοριακή συνεργασία στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η τελευταία υπουργική συνδιάσκεψη πραγματοποιήθηκε στο Ερεβάν στην Αρμενία το 2015 και η επόμενη σχεδιάζεται να πραγματοποιηθεί στη Γαλλία το 2018 (EUR-Lex, διαδικτυακός τόπος).

Κατά την τελευταία δεκαετία διαδοχικές κυβερνήσεις επέδειξαν τη βούληση να συμμετάσχουν ενεργά στη διαδικασία της Μπολόνιας. Η κυβέρνηση Σημίτη (2000-2004) είχε ετοιμάσει νομοσχέδια για τη διασφάλιση της ποιότητας και τη δια βίου μάθηση, τα οποία δημοσιοποίησε και συζήτησε με την ακαδημαϊκή κοινότητα. Η δε κυβέρνηση Καραμανλή (2004-2007) επιβεβαίωσε τη σταθερή επιλογή των

ελληνικών κυβερνήσεων για την προσαρμογή στα ευρωπαϊκά πρότυπα της ανώτατης εκπαίδευσης και, ταυτόχρονα, δεσμεύτηκε να διεξαγάγει έναν θεσμοθετημένο εθνικό διάλογο με σκοπό τη συναίνεση και τη σταθερότητα των αλλαγών.

Στόχος ήταν η προσαρμογή της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης στα ευρωπαϊκά πρότυπα. Τα κυριότερα προβλήματα σχετίζονται, πρώτον, με την έλλειψη διαδικαστικής νομιμοποίησης των στόχων της Μπολόνιας σε επίπεδο Ε.Ε. (δεν υπήρχε πρόβλεψη στις συνθήκες της Ένωσης για τέτοια πρωτοβουλία) και, δεύτερον, με τη διαχρονική αντίθεση στις σχέσεις κράτους και πανεπιστημιακής κοινότητας.

Οι συνθήκες δεν προβλέπουν αρμοδιότητα των οργάνων της Ε.Ε. στην παιδεία, μπορούσε όμως εθελοντικά να υπάρξει ένα άτυπο όργανο συντονισμού των Υπουργών Παιδείας των Κρατών-Μελών– η Σύνοδος υπουργών Παιδείας-. Κατά ευρωπαϊκή αναγκαιότητα, όμως, οι πολιτικές διακηρύξεις της Συνόδου δεν προσλαμβάνουν το status του κοινοτικού δικαίου.

Ως προς τις σχέσεις κράτους-Πανεπιστημίου, καταγράφεται διαχρονικά η εξής αντιπαλότητα: το κράτος συνήθως επιχειρεί την ασφυκτική εποπτεία του πανεπιστημίου, ενώ το τελευταίο επιδιώκει την ενίσχυση της αυτοδιοίκησής του. Ακόμη, διάφορες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (λ.χ. επί υπουργίας Γ. Αρσένη) αποτέλεσαν αντικείμενο αντιπαράθεσης μεταξύ των κομμάτων αλλά και αντίδρασης εκ μέρους των οργανώσεων της εκπαιδευτικής κοινότητας. Επιπλέον, η ουσιαστική εφαρμογή των νέων ρυθμίσεων προϋποθέτει την κατανόησή τους από την ακαδημαϊκή κοινότητα, στο πλαίσιο της οποίας παρατηρείται «γενικευμένη άγνοια» αλλά και ιδεολογική αντιπαράθεση για τη διαδικασία της Μπολόνιας. Πάντως, η ακαδημαϊκή κοινότητα διεκδικεί πάντοτε να έχει λόγο στις προτεινόμενες από την εκάστοτε κυβέρνηση αλλαγές. Μια σημαντική συνέπεια τούτου είναι ότι συνήθως τα ζητήματα μεταρρύθμισης των ΑΕΙ πολιτικοποιούνται εμφατικά.

Λόγω των ανωτέρω προβλημάτων, η κυβέρνηση Καραμανλή επέλεξε διαβουλευτικούς τρόπους διαμόρφωσης της νομοθεσίας με στόχο την ευρεία συναίνεση.

Το διάστημα Φεβρουαρίου-Ιουνίου 2006, η Σύνοδος Πρυτάνεων και η Επιτροπή για την Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση του ΕΣΥΠ υπέβαλαν προτάσεις ενόψει της διαμόρφωσης του νόμου-πλαίσιου για τα ΑΕΙ.

Μετά τη δημοσιοποίηση των προτάσεων του ΥΠΕΠΘ για τον νόμο-πλαίσιο και έως την κατάθεση συγκεκριμένου σχεδίου νόμου στη Βουλή τον Μάρτιο του 2007, φορείς της ακαδημαϊκής κοινότητας υπέβαλαν πλήθος παρατηρήσεων και

εναλλακτικών προτάσεων από διαφορετικές ιδεολογικές σκοπιές. Μεταξύ άλλων, δημοσιοποιήθηκαν μια Ανακοίνωση της Ακαδημίας Αθηνών (Δεκέμβριος 2006), προτάσεις της Επιτροπής Πανεπιστημιακών του Εξωτερικού του ΕΣΥΠ (Νοέμβριος 2006), η «Έρευνα για την Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση» του ΕΛΙΑΜΕΠ (Νοέμβριος 2006), προτάσεις του Ομίλου Προβληματισμού Αριστερά Σήμερα (ΑΡΣΗ) με τίτλο «Ενιαία Οργάνωση και Λειτουργία της Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας» (Οκτώβριος 2006), η Διακήρυξη «489 Πανεπιστημιακών υπέρ της Μεταρρύθμισης του Νόμου-Πλαισίου για τα ΑΕΙ, Μεταρρύθμιση για την αναβάθμιση του Πανεπιστημίου με πυξίδα την κοινή λογική» (<http://greek-academics-initiative.blogspot.com>), κείμενο της Μεταρρύθμισης στο Ελληνικό Πανεπιστήμιο (<http://greekuniversityreform.wordpress.com>), Διακηρύξεις των μελών ΔΕΠ του Πολυτεχνείου Κρήτης και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου και συμπεράσματα εκδήλωσης του Ομίλου Προβληματισμού για τον Εκσυγχρονισμό της Κοινωνίας (ΟΠΕΚ) με τίτλο: «Το πανεπιστήμιο του μέλλοντός μας».

Οι παραπάνω παρεμβάσεις καθώς και το πλήθος των τόμων που εκδόθηκαν και των δημοσιευμάτων στον Τύπο, πρέπει να αξιολογηθούν ως μορφές συμμετοχής στη διαβούλευση.

Ο κάθε φορέας επέλεξε θεσμοποιημένες ή άτυπες μορφές συμμετοχής, σύμφωνα με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και την ευρύτερη στρατηγική του. Τα κόμματα επέλεξαν την κοινοβουλευτική συζήτηση, η Σύνοδος Πρυτάνεων τις τακτικές απευθείας συναντήσεις με την ηγεσία του ΥΠΕΠΘ, η ΠΟΣΔΕΠ τις κινητοποιήσεις, οι κινήσεις πανεπιστημιακών τις δημόσιες διακηρύξεις και οι φοιτητικές οργανώσεις τις κινητοποιήσεις.

Κατά την κοινοβουλευτική διαδικασία παρατηρήθηκε σύγκλιση, κυρίως μεταξύ Ν.Δ. και ΠΑΣΟΚ σε ορισμένα ζητήματα, και από τον ΣΥΡΙΖΑ, ως προς τους εξής κύριους άξονες αλλαγών: την ενίσχυση της αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ, τη διασφάλιση της ποιότητας, τη διαφάνεια και λογοδοσία, την κατάργηση του μοναδικού συγγράμματος και τη διεθνοποίηση. Αυτά, όμως, λόγω της γενικότερης αντιπολιτευτικής θέσης των κομμάτων και της κριτικής στάσης της πανεπιστημιακής κοινότητας δεν βρέθηκαν στο προσκήνιο του πολιτικού λόγου ούτε αποτυπώθηκαν σε πολιτικές πράξεις (λ.χ. υπερψήφιση του νομοσχεδίου επί της αρχής ή επί των άρθρων).

Ανάλογη σύγκλιση παρατηρήθηκε και στις προτάσεις των φορέων και κινήσεων της ακαδημαϊκής κοινότητας που προαναφέρθηκαν για ζητήματα όπως η

αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ, το ακαδημαϊκό άσυλο, η ενίσχυση της νομιμότητας και της αξιοκρατίας στις εκλογές μελών ΔΕΠ, η οργάνωση των σπουδών και η φοιτητική μέριμνα, ο διεθνής προσανατολισμός και η κοινωνική λογοδοσία των ιδρυμάτων (Παπάζογλου Μ., 2010).

Ήδη, πάντως, από το 1991 ένας Υπουργός της Κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας, ο κ. Γεώργιος Σουφλιάς, είχε αποφασίσει δια ερωτηματολογίων να προκαλέσει συζήτηση όλων των εμπλεκομένων φορέων για τα θέματα της Παιδείας, αρμοδιότητας του Υπουργείου του (Παράρτημα). Εκ των υστέρων, οι ενέργειές του αυτές μπορούν να θεωρηθούν ως απόφαση για ευρεία διαβούλευση στα συγκεκριμένα θέματα, σε μια χρονική στιγμή που η διαβούλευση δεν ήταν ευρέως διαδεδομένη (βλ. σχετικά στο Παράρτημα την συνέντευξη με τον κ. Ναπολέοντα Μαραβέγια).

Συγκεκριμένα, εν έτει 1991, με μια ημερίδα (στις 15-3-1991), ξεκίνησε στο Ζάππειο διαβούλευση για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Συγκροτήθηκε επιτροπή που θα συνεδρίαζε εφεξής στο Ζάππειο και ο διάλογος κράτησε ως τον 6-1991. Είχαν προσκληθεί τα μέλη ΔΕΠ όλων των βαθμίδων, οι φοιτητικοί σύλλογοι, οι Σύγκλητοι, Επιτροπή Ειδικών, κόμματα και συναφείς φορείς. Προηγουμένως είχαν μοιραστεί ερωτηματολόγια προς όλους τους ανωτέρω καθώς και σε προϊσταμένους γραφείων και Λυκείων, καθηγητές, δασκάλους και νηπιαγωγούς, μαθητές και συλλόγους γονέων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε κάθε σχολική μονάδα της χώρας (1.450.000 άτομα συμμετείχαν στη διαδικασία). Και μάλιστα σε μία εποχή όπου δεν υπήρχε διαδίκτυο, επομένως για την διεξαγωγή της εν λόγω διαδικασίας χρησιμοποιήθηκαν ακόμη και τα παραδοσιακά Μέσα Μεταφοράς για να φτάσουν τα ερωτηματολόγια στους προορισμούς τους και, κατόπιν, να επιστραφούν συμπληρωμένα.

Πραγματοποιήθηκαν επίσης επισκέψεις στις Συγκλήτους των Πανεπιστημίων Ιωαννίνων, Πατρών, Θεσσαλονίκης, Αθηνών, Δημοκριτείου, Κρήτης και Αιγαίου, σε όλα, δηλαδή, τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα της χώρας από τον Υπουργό. Μάλιστα, στην περίπτωση της Πάτρας, η διαδικασία διήρκησε 9 ώρες. Ακολούθως, έλαβε χώρα η επεξεργασία των δεδομένων από την Επιτροπή Ειδικών για την Ανώτατη Παιδεία που καθόρισε τα ερωτηματολόγια και το ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Το αποτέλεσμα του διαλόγου κωδικοποιήθηκε στο Νόμο 2083/1992 που σαν σχέδιο και πρακτικά διαμοιράστηκε στα όργανα της κυβέρνησης και, ακολούθως,

δόθηκε στα κόμματα. Επίσης, εστάλη εκ νέου κατόπιν δηλαδή της επεξεργασίας των δεδομένων στα μέλη ΔΕΠ (Παράρτημα, προσωπική επικοινωνία Ν.Χ. Παγώνη με το πολιτικό γραφείο του Γ. Σουφλιά).

Δια της πλατφόρμας orengon.gr έχουν τεθεί συστηματικά και ανά περιόδους οι νομοθετικές πρωτοβουλίες που αφορούν στα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα. Πρόσφατα, σε δημόσια διαβούλευση τέθηκε η νομοθετική πρωτοβουλία του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, υπό τον τίτλο: «Ρυθμίσεις για την ανώτατη εκπαίδευση, την έρευνα, την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και άλλες διατάξεις». Το προτεινόμενο σχέδιο νόμου αντιμετωπίζει ζητήματα λειτουργίας όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης και της έρευνας (Σχέδιο Νόμου ΥΠΟΠΑΙΘ, διαδικτυακός τόπος).

Ωστόσο, δεν έχει προσδιοριστεί ένα σαφές πλαίσιο διαβούλευσης μεταξύ των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων, εκπροσωπούμενων από τους εργαζόμενούς τους ως διδακτικό και διοικητικό προσωπικό αλλά και από τους φοιτητές, και της Πολιτείας, καθώς και των αντίστοιχων επαγγελματικών φορέων, προκειμένου, αφενός να καταγράφονται επακριβώς οι ανακύπτουσες ανάγκες και, αφετέρου, να υλοποιούνται προτάσεις που θα διευκολύνουν την εύρυθμη λειτουργία των Ιδρυμάτων, βελτιώνοντας το επίπεδο των παρεχόμενων σπουδών και δημιουργώντας έναν δίαυλο απορρόφησης των φοιτητών από την αγορά εργασίας.

Από συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της παρούσας εργασίας (Παράρτημα, Προσωπική Συνέντευξη στον Νικόλαο Χ. Παγώνη) που παραχώρησε ο κ. Ασημακόπουλος Δημοσθένης, Πρώην Πρύτανης ΕΚΠΑ, επί του θέματος της διαβούλευσης στα ΑΕΙ, τονίζει τη σπουδαιότητα της εφαρμογής της διαβούλευσης στα ΑΕΙ και κρίνει αναγκαία την υποστήριξη ενός εσωτερικού προγράμματος διαβούλευσης των Ιδρυμάτων, ώστε *«οι οποιεσδήποτε Νομοθετικές Πρωτοβουλίες να στηρίζονται σε ειδικότερες προτάσεις της εκπαίδευσης κοινότητας προς την Πολιτεία και όχι το αντίθετο»*, καθώς επίσης προτείνει την *«δικτύωση μεταξύ ΑΕΙ ώστε να εξασφαλιστεί θεμιτή επικάλυψη αντικειμένων και ενδεχομένως ΜΟΝΑΔΙΚΟΤΗΤΑΣ επιστημονικών ειδικοτήτων σε διάφορες περιοχές π.χ. όχι απαραίτητα όλα τα της Πολ. Επιστημών να έχουν τις ίδιες εξειδικεύσεις σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, αντίθετα θα έπρεπε να υπηρετήσουν διαφορετικές εξειδικεύσεις ώστε ο φοιτητής να μπορεί να επιλέξει»*.

Η κ. Ασημακοπούλου Αικατερίνη, Γενική Διευθύντρια Εκπαίδευσης ΕΚΠΑ,

επίσης σε συνέντευξή της που πραγματοποιήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας διατριβής (Παράρτημα, Προσωπική Συνέντευξη στον Νικόλαο Χ. Παγώνη), υπογραμμίζει την αναγκαιότητα συνεχούς διαβούλευσης μεταξύ των Πανεπιστημιακών Σχολών και των αντίστοιχων Επαγγελματικών Ενώσεων και, μάλιστα, υποστηρίζει ότι *«πρέπει να είναι αυτή που θα ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ και θα χορηγεί Επαγγελματικά Δικαιώματα στους πτυχιούχους και όχι φορείς τύπου που λειτουργούν στη χώρα (ΔΟΑΤΑΠ). Αυτό αναβαθμίζει και θωρακίζει τους Ευρωπαϊκούς-Ελληνικούς-Διεθνείς Τίτλους Πραγματικών Σπουδών π.χ. Ιατρικός Σύλλογος- ΤΕΕ-Οικονομικό Επιμελητήριο και λοιπά»*.

Στα πλαίσια της επαγγελματικής αποκατάστασης των πτυχιούχων, όπως σχολιάζουν μέλη Δικηγορικών Συλλόγων (βλέπε Παράρτημα, Προσωπική Συνέντευξη στον Νικόλαο Χ. Παγώνη από τον κ. Φώτη Κωστή) θα μπορούσε να υπάρξει ως καρπός διαβούλευσης ανάμεσα στις Πανεπιστημιακές Σχολές και στους Επαγγελματικούς Συλλόγους μια συνεργασία-συμφωνία αναφορικά με την ανακατεύθυνση και τον αναπροσδιορισμό του προγράμματος Σπουδών των Πανεπιστημιακών Σχολών, προς αντικείμενα μαθημάτων ή εκπαίδευσης για τα οποία υπάρχει ζήτηση στην εκάστοτε χρονική συγκυρία. Με τον τρόπο αυτόν, μπορεί να αποφευχθεί ο κορεσμός σε επαγγελματικές συντεχνίες αλλά και οι Πανεπιστημιακές Σχολές να προσφέρουν Παιδεία με πρακτική ωφέλεια και αντίκτυπο.

Η κ. Άννα Διαμαντοπούλου, τέως Υπουργός Παιδείας, απαρίθμησε τις διαβουλευτικές ενέργειες στις οποίες προέβη επί τηρείας της και αφορούσαν σε συναντήσεις με εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, συνδικαλιστικές οργανώσεις, εκπροσώπους της Αυτοδιοίκησης, φορείς της οικονομίας και της αγοράς καθώς και εκπροσώπους των γονέων και των ΕΣΑΜΕΑ (βλέπε Παράρτημα).

Η ίδια Υπουργός σε συνέντευξη που παραχωρήθηκε για την παρούσα εργασία (παρατίθενται στο Παράρτημα σημειώσεις από τη συνέντευξη που παραχώρησε η Υπουργός προσωπικά στον Νικόλαο Χ. Παγώνη) θεωρεί ότι η διαβούλευση θα πρέπει να κατοχυρωθεί θεσμικά αναφορικά με οποιοδήποτε θέμα της δημόσιας ζωής: Παιδεία, εργασιακά, συνδικαλισμός, Ενώσεις Καταναλωτών, πολιτικά κόμματα, Σύνταγμα.

12.ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ ΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Για κάποιους ακραίους θιασώτες της άμεσης δημοκρατίας, τα κόμματα δεν θα έπρεπε να εξακολουθούν να υφίστανται με το εξής σκεπτικό: Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία βρίσκεται σε κρίση. Τα κόμματα είναι από την φύση τους πρωταρχικά δομικά στοιχεία της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και εκφράζουν και αυτά μια παθογένεια, ιδίως όσον αφορά δύο σοβαρά μειονεκτήματα τους, ήτοι το πρόβλημα της λειτουργίας τους προς τον σκοπό της «συντεχνιακής» ικανοποίησης τους καθώς και το πρόβλημα της εξυπηρέτησής των μικροκομματικών συμφερόντων τους. Η διαβούλευση είναι από την φύση της μέθοδος «ξεπεράσματος» του μέχρις τούδε μοντέλου της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Επομένως, για την άποψη αυτή, ενυπάρχει μια εγγενής και λεπτή διαμάχη και αντιπαλότητα μεταξύ των δύο, δηλαδή ανάμεσα στην διαβούλευση που καταργεί την αντιπροσωπευτική δημοκρατία και του κόμματος που την επιβεβαιώνει. Είναι αληθές αυτό; Και ναι και όχι. Ναι, διότι τα κόμματα, άμα τη γενέσει τους, αποτελούσαν και τα ίδια στην πραγματικότητα μέθοδο διαβούλευσης και συγχρωτισμού απόψεων και θέσεων στα πλαίσια του μοντέλου της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας που ξεπήδησε από την Συνταγματική Μοναρχία και εντεύθεν, και που κατήργησε τελικώς αυτήν. Όχι, διότι τα κόμματα προβάλλουν άνετα ως το φυσικό λίκνο διαβούλευσης στα πλαίσια της σύγχρονης αστικής φιλελεύθερης δημοκρατίας. Περισσότερη διαβούλευση στα κόμματα και από τα κόμματα σημαίνει περισσότερη αμεσότητα του πολίτη προς τα κοινά. Σε τελική ανάλυση, η ωριμότητα, σε καθ' εκάστην χρονική συγκυρία, του πολίτη και της υπευθυνότητάς του είναι το κριτήριο για την ανάγκη ύπαρξης ή όχι των κομμάτων. Όπως και να έχει πάντως με περισσότερη διαβούλευση στα κόμματα και από τα κόμματα, το ίδιο το κόμμα επιτελεί υγιώς και άμεσα τον ιδρυτικό του σκοπό στα πλαίσια της δημοκρατίας που την συγκεκριμένη χρονική συγκυρία απολαμβάνουμε.

Υπό μια τέτοια θεώρηση, το κόμμα οφείλει να ξεπεράσει τα κακώς κείμενα της λειτουργίας του που ήδη γνωρίζει πως υπάρχουν. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες, ξεκινά μια διαβουλευτική διαδικασία αλλά δεν φτάνει ως το σημείο λήψης αποφάσεων ή έστω λήψεως υπ' όψιν των αποτελεσμάτων της, διότι υπερισχύει και πάλι το κοντόφθαλμο μικροκομματικό συμφέρον και έλλειψη εμπιστοσύνης στους Θεσμούς. Συνήθως, οι κομματικοί υπεύθυνοι ενδιαφέρονται, όχι για να πραγματοποιηθεί κάτι αναγκαίο και ουσιαστικό (με πολιτικό κόστος μεν αλλά

επωφελές για την χώρα), αλλά μόνο για την τήρηση των εξωτερικών τύπων κατά τη διαβουλευτική διαδικασία, ενώ εσωτερικά προέχει η εξυπηρέτηση της εκάστοτε κυβέρνησης, εάν το κόμμα είναι κυβερνητικό και η ικανοποίηση του κομματικού συμφέροντος, εάν το κόμμα είναι αντιπολιτευτικό, ως προς τα διάφορα ανακύπτοντα ζητήματα. Δεν είναι λίγες εξάλλου οι περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν καλούνται όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς σε μια διαβουλευτική συζήτηση λόγω κομματικών και πελατειακών σκοπιμοτήτων. Πολλές επίσης φορές, εάν τα αποτελέσματα της διαβούλευσης πάνε κόντρα στο κομματικό και πελατειακό συμφέρον δεν αξιοποιούνται αλλά παραπέμπονται ευθαρσώς στις «ελληνικές καλένδες».

Το κόμμα μπορεί επίσης να επιτελέσει παιδευτικό ρόλο στο ζήτημα της αλλαγής νοοτροπίας του Έλληνα πολίτη. Δυστυχώς η εθνική κουλτούρα του Έλληνα είναι να γίνονται όλα διαμέσου του «γνωστού» και του «βύσματος», εν κρυπτώ, ώστε να μην επωφεληθούν από κάποια κατάσταση και άλλοι, πέραν του ιδίου. Αυτή η νοοτροπία μπορεί να καταπολεμηθεί από ένα κόμμα, εάν το ίδιο αποφασίσει να αναδείξει την σημασία και τα οφέλη του βιωματικού διαβουλευτικού πολιτισμού. Το κόμμα άλλωστε υπάρχει για να εξελίξει τον πολίτη. Δεν υπάρχει για να τρέφεται από τις λανθασμένες νοοτροπίες.

Στα καθ' ημάς πρακτικά θέματα, η διαβούλευση σε επίπεδο κυβερνητικό αλλά και εσωκομματικό, είναι ζωτικής σημασίας για την διαμόρφωση του πολιτικού τοπίου της χώρας.

Ως προς το εσωκομματικό επίπεδο, αναφέρονται οι περιπτώσεις του κυβερνώντος κόμματος καθώς και του κόμματος της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης.

Σε δημόσια διαβούλευση τέθηκε από την Τρίτη 19 Απριλίου 2016, το προσχέδιο του καταστατικού της Νέας Δημοκρατίας, το οποίο εγκρίθηκε στο 10^ο Τακτικό Εθνικό Συνέδριο, που πραγματοποιήθηκε κατά το τριήμερο 22 – 24 Απριλίου στο Metropolitan Expo (Αεροδρόμιο «Ελευθέριος Βενιζέλος»). Το γενικό πνεύμα του νέου καταστατικού είναι ότι η Νέα Δημοκρατία ανήκει στα μέλη της. Αυτό σημαίνει ότι όλες οι εκλογικές διαδικασίες, η χρηματοδότηση με «λίγα από πολλούς», η αξιολόγηση των στελεχών, αλλά και η παραγωγή πολιτικής θα στηρίζονται στα μέλη.

Πρώτο βασικό στοιχείο του νέου καταστατικού είναι ο διαχωρισμός Κόμματος - Κράτους. Εισάγονται ασυμβίβαστα για κομματικές και κυβερνητικές θέσεις με έμφαση

σε αυτές που αφορούν στη διαχείριση δημόσιου χρήματος.

Μια ριζοσπαστική αλλαγή είναι η καταστατική απαγόρευση δανεισμού της Νέας Δημοκρατίας από τις τράπεζες και υποχρέωση τήρησης ισοσκελισμένων προϋπολογισμών. Η πρόβλεψη αυτή έρχεται σε συνέχεια του προγράμματος οικονομικής εξυγίανσης του Κόμματος που παρουσίασε πρόσφατα ο κ. Μητσοτάκης, νυν πρόεδρος της. Μεγάλη έμφαση στο προτεινόμενο καταστατικό δίνεται στη συμμετοχή των μελών και των στελεχών στην παραγωγή πολιτικής. Αυτό απαιτεί μικρότερα, πιο ευέλικτα όργανα με συχνές τακτικές συνεδριάσεις και ουσιαστικό αποφασιστικό ρόλο. Σε όλα τα συλλογικά όργανα του Κόμματος τα αιρετά μέλη θα είναι περισσότερα από τα *ex officio* (HuffPost Greece, 2016).

Παράλληλα, η Νέα Δημοκρατία έθεσε το κυβερνητικό της πρόγραμμα σε ανοιχτή δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση από τις 15 Ιουνίου του τρέχοντος έτους, με 20 ερωτήματα προς τους πολίτες που άπτονται του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού ενδιαφέροντος (Διαβούλευση ΝΔ, διαδικτυακός τόπος). Κάλесμα για την συμμετοχή στη διαδικασία της διαβούλευσης απηύθυνε και ο κ. Κωστής Χατζηδάκης, Αντιπρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας και πρώην Υπουργός, κάνοντας αναφορά «στην κατάρτιση του Προγράμματος της Νέας Δημοκρατίας σε 3 επίπεδα. Με τους κοινωνικούς φορείς, με τις κομματικές οργανώσεις, αλλά και με κάθε πολίτη ξεχωριστά μέσω της ηλεκτρονικής διαβούλευσης». Το κάλεσμά του, στο σύνολό του, παρατίθεται στο Παράρτημα. Η κατάρτιση του εν λόγω ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε από τη Γραμματεία Προγράμματος της Ν.Δ. με επικεφαλής τον κ. Γιώργο Στεργίου και, συνακόλουθα, η επεξεργασία των απαντήσεων αποτελεί έργο των 35 ομάδων εργασίας της Νέας Δημοκρατίας (350 ατόμων συνολικά) και μάλιστα κάποιοι επικεφαλείς των ομάδων αυτών συντονίζουν από την έδρα τους στο εξωτερικό, π.χ. Γενεύη. Σύμφωνα με την ρητή δήλωση του Προέδρου της κ. Κυριάκου Μητσοτάκη, πρόκειται να ληφθούν σοβαρά υπ' όψιν (Παραπολιτικά gr, 2016). Πρόσφατα ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα της διαδικασίας αυτής από τον κ.Κωστή Χατζηδάκη, Εκπρόσωπο της Ν.Δ., στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο. Συμμετείχαν ηλεκτρονικά και επώνυμα 25.000 πολίτες και πλέον, εντός κι εκτός Ελλάδος, κομματικά στελέχη καθώς και φορείς όπως ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, ΓΣΕΒΕΕ, ΕΣΕΕ, ΣΕΒ, ΣΕΤΕ, ΚΕΔΕ, ΕΝΠΕ, ΚΕΕ, ΟΕΕ, ΤΕΕ, ΓΕΩΤΕΕ, Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος, ΕΕΕ, Εθνική συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, ΠΟΜΙΔΑ κ.α. (Επίσημη Ιστοσελίδα Ν.Δ.). Η περιγραφόμενη ανωτέρω διαδικασία αποτελεί τον πρώτο κύκλο της διαβούλευσης η οποία θα συνεχιστεί σε άλλο επίπεδο, με δεύτερο κύκλο, όπου οι

ανωτέρω φορείς θα κληθούν να καταθέσουν τις προτάσεις τους επί των αποτελεσμάτων γιατί η Νέα Δημοκρατία, ως οφείλει, πρέπει να καταρτίσει κατά τη γνώμη του γράφοντος εφαρμόσιμο κυβερνητικό πρόγραμμα και να επιχειρήσει να πείσει το λαό με ρεαλιστικά επιχειρήματα, μακριά από λαϊκισμούς, ειδάλως δεν θα έχει αξία η όλη διαδικασία που εξαγγέλθηκε.

Από πλευράς ΣΥΡΙΖΑ, υφίστανται στο διαδίκτυο προς διαβούλευση προγραμματικά κείμενα, που προέκυψαν κατόπιν επεξεργασίας από τα ειδικά Τμήματα Κοινοβουλευτικού Έργου (ΕΕΚΕ) και από εξειδικευμένους επιστημονικούς συνεργάτες της Επιτροπής Προγράμματος. Οι εν λόγω διατυπώσεις μένουν μόνιμα ανοιχτές σε παραπέρα εμβάθυνση και επεξεργασία, όπως δηλώνεται στον αντίστοιχο δικτυακό τόπο.

Η διαδικασία έχει ως εξής: κάθε προγραμματική επεξεργασία πρωτίστως αποτελεί αντικείμενο συζήτησης στην Επιτροπή Προγράμματος από κοινού με τους εισηγητές της. Εν συνεχεία αποστέλλεται στην Πολιτική Γραμματεία του κόμματος από την οποία πρέπει να λάβει την πρώτη έγκριση. Κατόπιν, τίθεται σε πλατιά εσωκομματική διαβούλευση και στο τελευταίο στάδιο τίθεται σε δημόσια διαβούλευση με τους εμπλεκόμενους κοινωνικούς φορείς.

Στην αφορώσα διαδικτυακή πλατφόρμα προς ανοιχτή δημόσια διαβούλευση από το 2014 έχουν τεθεί κείμενα που αφορούν στους τομείς της αγροτικής πολιτικής, του αθλητισμού, της άμυνας, της ανθρωπιστικής κρίσης, της βιομηχανικής πολιτικής, της ανεργίας, της οικονομίας, της εξωτερικής πολιτικής, των εργασιακών σχέσεων και της ασφάλισης, της ναυτιλίας, της παιδείας, των προσφύγων και πολλά άλλα (ΣΥΡΙΖΑ, διαδικτυακός τόπος).

Η εσωκομματική διαβούλευση απηχεί τη γνώμη και τη στάση των μελών του εκάστοτε κόμματος, αδιακρίτως θέσης ή επιρροής, ως εκ τούτου οδηγεί στη διαμόρφωση πιο εύκολα εφαρμόσιμων και αποδεκτών προτάσεων και στον εντοπισμό τυχόν προβλημάτων ή παραλείψεων. Άλλωστε, το κυβερνητικό πρόγραμμα των κομμάτων τίθεται υπό την κρίση του ελληνικού λαού και πάνω στο πρόγραμμα που εγκρίνουν οι πολίτες με την ψήφο τους στις εθνικές εκλογές διαρθρώνεται και η πολιτική που ακολουθεί η κυβέρνηση που σχηματίζεται. Σαφώς, το πρόγραμμα για κάθε τομέα, π.χ. ασφαλιστικό, μπορεί να τεθεί εκ νέου υπό διαδικασία διαβούλευσης.

Πρόσφατα σε διαδικασία διαβούλευσης τέθηκε ο εκλογικός νόμος σχετικά με

την καθιέρωση της απλής αναλογικής, με βάση τις εξαγγελίες του ΣΥΡΙΖΑ προ των εκλογών (πλατφόρμα orengon.gr, 2016). Το αξιοσημείωτο είναι ότι για πρώτη φορά έλαβε χώρα και εξωκοινοβουλευτική διαβούλευση, των κομμάτων που δεν κατάφεραν να ξεπεράσουν την ουδό του 3% και, ως εκ τούτου, δεν εξέλεξαν αντιπροσώπους τους στο Κοινοβούλιο (Άρθρο ηλεκτρονικού τύπου, 2016).

13.ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Στο εξωτερικό η διαδικασία της διαβούλευσης, διαμέσου θεσμοθετημένων οργάνων από το κράτος, συνιστά εργαλείο καθοριστικό για την μελέτη, τη χάραξη και τον σχεδιασμό πολιτικών.

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεωρείται άκρως σημαντική, προσοδοφόρα και πάγια η παρακολούθηση και καταγραφή της κοινής γνώμης σε θέματα παντός επιστητού, κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού και πολιτισμικού υποβάθρου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ως το εκτελεστικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θέτει σε καθημερινή βάση σχεδόν, ζητήματα προς δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση διαμέσου του ιστοτόπου της (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, διαδικτυακός τόπος).

Η Ε.Ε. αποτελεί το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα διακυβερνητικού συντονισμού των πολιτικών, δηλαδή της σταδιακής μεταφοράς αρμοδιοτήτων στα διακυβερνητικά και ρυθμιστικά όργανα με σκοπό τη μείωση του κόστους που συνεπάγονται οι μεμονωμένες πολιτικές (Παπάζογλου Μ., 2010).

Περαιτέρω, σε κάθε χώρα μπορούν να αναφερθούν χαρακτηριστικά παραδείγματα ως προς την αντιμετώπιση και εφαρμογή του θεσμού της διαβούλευσης (Γνώση Αναπτυξιακή, 2011).

Στην Γερμανία και σε ομοσπονδιακό επίπεδο, η διαβούλευση ποικίλλει από Υπουργείο σε Υπουργείο διότι εξαρτάται από την διακριτική ευχέρεια των Υπουργών και των υπηρεσιών. Ιδιαίτερα σημαντική πάντως στην Γερμανία είναι η στρατηγική αειφόρου ανάπτυξης με συνεχή διαβούλευση στα θέματα ενέργειας, ύδρευσης και

νερού, συγκοινωνιών, υγείας, παιδείας, κατανάλωσης, κοινωνικής συνοχής, δημογραφικό και μετανάστευσης, φτώχειας και αειφόρου ανάπτυξης στην διεθνή προοπτική. Ειδικότερα, από το 2002, η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Γερμανίας υιοθέτησε την εθνική στρατηγική αειφόρου ανάπτυξης, μετά από μια μεγάλη διαδικασία διαβούλευσης με όλα τα ενδιαφερόμενα και εμπλεκόμενα μέρη, τα κρατίδια και τις τοπικές αρχές. Σε συνέχεια της εν λόγω πολιτικής, η γερμανική κυβέρνηση προχώρησε σε μια νέα διαδικασία ανοιχτής δημόσιας ηλεκτρονικής διαβούλευσης, προκειμένου να καταγράψει σχόλια και γνώμες όλων των ενδιαφερομένων οργανώσεων και πολιτών και να τα ενσωματώσει στην πολιτική της. Συγκεκριμένα, η δημόσια διαβούλευση πραγματοποιείται στο δικτυακό «Διάλογος για την Αειφορία» (<http://dialog-nachhaltigkeit.de>). Το φόρουμ της ανοιχτής δημόσιας διαβούλευσης εκδίδει ανά τακτικά διαστήματα newsletter, το οποίο διανέμεται ηλεκτρονικά στους εγγεγραμμένους χρήστες. Επίσης, πέραν της ανοιχτής δημόσιας διαβούλευσης, η Καγκελαρία, σε συνεργασία με τα αρμόδια Υπουργεία, διεξάγει συναντήσεις με επιλεγμένες οργανώσεις και διοργανώνει σεμινάρια και δημόσιες ακροάσεις. Τα αποτελέσματα συγκεντρωτικά αποτυπώνονται σε σχετικές δημόσιες αναφορές. Πάραυτα, ένα σαφές νομοθετικό πλαίσιο για τη διεξαγωγή της ηλεκτρονικής διαβούλευσης στην Γερμανία δεν υφίσταται. Η διαβούλευση όμως είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη σε επίπεδο κρατιδίων και τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδίως σε θέματα αστικής ανάπτυξης και περιβάλλοντος. Ανά κρατίδιο και ανά περιοχή, η διαβούλευση και η συμμετοχή παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλομορφία και εύρος, τόσο στο επίπεδο της συμμετοχής όσο και του περιεχομένου.

Στη Γαλλία, η διαβούλευση (consultation) λαμβάνει χώρα πάνω σε διάφορα θέματα, ενέργειας, περιβάλλοντος, πολιτικής, ενώ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα των εργασιακών σχέσεων (Eurofound website, 2009 ; L' Europe s' engage en France, Consultation).

Στην Ισπανία υπάρχει βασικό νομοθετικό πλαίσιο για την διαβούλευση που ονομάζεται «Κώδικας Καλής Διακυβέρνησης». Για τους γενικότερους «οργανικούς νόμους» η διαβούλευση επαφίεται στην διακριτική ευχέρεια της κυβέρνησης, για δε τους εκτελεστικούς νόμους όμως υπάρχει συνταγματική επιταγή διαβούλευσης και επομένως για αυτούς η διαβούλευση είναι ευρεία.

Στην Ισπανία έχουν θεσπισθεί και νομοθετικά οι αρχές της διαφάνειας, της ακεραιότητας και της υπευθυνότητας, ως βασικές αρχές λειτουργίας της Κυβέρνησης και της δημόσιας διοίκησης. Σε αυτή την κατεύθυνση κινείται και η θεσμοθετημένη συμμετοχή των πολιτών δια των διαδικασιών της διαβούλευσης στις δημόσιες υπηρεσίες. Σε κεντρικό επίπεδο υπάρχουν σαφείς προβλέψεις ως προς την υποχρέωση ή μη διαβούλευσης ανάλογα με τους νόμους που εκδίδονται.

Η Πολωνία απέκτησε Σύνταγμα μόλις το 1997 (όπως και πολλές Ανατολικές Ευρωπαϊκές χώρες) και επομένως, λόγω της σχετικά πρόσφατης εγκαθίδρυσης Δημοκρατίας δεν έχει αναπτύξει ιδιαίτερη παράδοση διαβούλευσης και συμμετοχής των πολιτών. Η πιο σημαντική διαβουλευτική πρωτοβουλία στην χώρα αυτή είναι το Συμβούλιο Κοινοφελών Υπηρεσιών.

Εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπάρχει το παράδειγμα του Καναδά όπου η δημόσια διαβούλευση έχει καταστεί κεντρική πολιτική επιλογή από το 1986 στον Καναδά με μεγάλη επιτυχία. Η διαβούλευση εκεί πραγματώνεται με τον «Κώδικα Πολιτών για Δίκαιες Ρυθμίσεις» και με την προδημοσίευση όλων των νόμων μαζί με τις αναλύσεις και εκθέσεις τους. Επιμέρους μορφές διαβούλευσης στον Καναδά είναι: οι σφυγμομετρήσεις της κοινής γνώμης σε διάφορες πρωτοβουλίες, η διοργάνωση στρογγυλών τραπεζών, τα on line ερωτηματολόγια, οι on line φόρμες ανατροφοδότησης και οι λεγόμενες «συζητήσεις στο Δημαρχείο».

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Στην παγκόσμια έκθεση ετοιμότητας για την ηλεκτρονική Διακυβέρνηση του ΟΗΕ το 2005, οι Ηνωμένες Πολιτείες κατατάσσονταν ως ο παγκόσμιος ηγέτης στην ετοιμότητα για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση (έκθεση ΟΗΕ, 2005). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δικτυακή πύλη της κυβέρνησης των ΗΠΑ, η οποία συλλέγει και ενοποιεί τις πληροφορίες από 51 εκατομμύρια κυβερνητικές δικτυακές σελίδες για την εξυπηρέτηση του κοινού. Είναι εξαιρετικά φιλική προς τον χρήστη, επιτρέποντας στους πολίτες να υποβάλλουν ερωτήσεις που δεν καλύπτονται ήδη από τη βάση δεδομένων στην οποία υπάρχει δυνατότητα αναζήτησης και ταξινομεί τους χρήστες κατά ομάδες. Η κύρια γλώσσα της πύλης είναι η αγγλική, όμως είναι προσιτή και σε Ισπανόφωνους.

Δεδομένου του μεγέθους και της πολυπλοκότητας της ομοσπονδιακής δομής της κυβέρνησης των ΗΠΑ, η ηλεκτρονική διαβούλευση σε εθνικό επίπεδο σχετικά με

τα ζητήματα πολιτικής δεν θα ήταν ούτε εύκολα εφικτή ούτε σκόπιμη, εκτός από τις εκλογές και τα δημοψηφίσματα (Norris, 2006). Η συμμετοχή των πολιτών ρυθμίζεται κυρίως στο κρατικό και τοπικό επίπεδο, όπου οι κυβερνητικές πύλες προσφέρουν πρόσβαση σε μια ποικιλία δημοσίων υπηρεσιών (Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης Εργασία, 2011). Ωστόσο καταγράφονται συγκριτικά δεδομένα και προτάσεις για την επίτευξη διαβούλευσης στις Η.Π.Α. κατόπιν σχετικών ερευνών (Citizenshandbook, διαδικτυακός τόπος).

Στην Ελλάδα εφαρμόζονται οι ακόλουθες μορφές διαβούλευσης:

1. Η άτυπη διαβούλευση, με βασικό στόχο τη συλλογή πληροφόρησης από τα ενδιαφερόμενα μέρη και περιλαμβάνει τις προαιρετικές, ad hoc και μη «τυποποιημένης» μορφής επαφές των υπευθύνων της κρατικής πολιτικής με τις οργανώσεις συμφερόντων.
2. Η δημόσια κοινοποίηση των πρωτοβουλιών της κυβέρνησης για δημόσιο σχολιασμό, μέσω της «ανοιχτής διακυβέρνησης», όπου οι νομοθετικές προτάσεις της κυβέρνησης αναρτώνται δημόσια στο διαδίκτυο. Οι απόψεις και οι θέσεις των πολιτών και των οργανώσεων κατατίθενται εγγράφως και είναι προσβάσιμες από όλους.
3. Η δημόσια ακρόαση που αναφέρεται κυρίως στη δυνατότητα πρόσκλησης από τη βουλή εκπροσώπων των «παραγωγικών» οργανώσεων κατά τη διάρκεια επεξεργασίας των νομοσχεδίων από τις αρμόδιες κοινοβουλευτικές επιτροπές.
4. Γνωμοδοτικά ή συμβουλευτικά όργανα και επιτροπές με αρμοδιότητες και εύρος επιρροής στις κυβερνητικές αποφάσεις που ποικίλουν σημαντικά. Το πεδίο δραστηριοποίησής τους είναι συνήθως τομεακό-κλαδικό-θεματικό: υγεία, παιδεία, περιβάλλον, απασχόληση και η ονοματολογία τους διαφέρει. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι η πρότερη γνωμοδότηση, η διαμόρφωση συναίνεσης κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών, νομοθετικών παρεμβάσεων και κανονιστικών αποφάσεων.

Σε κεντρικό επίπεδο λειτουργεί η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδας, που είναι συνταγματικά κατοχυρωμένος θεσμός κοινωνικού διαλόγου. Η γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής έχει υποχρεωτική μορφή και αφορά όλα τα νομοσχέδια της κυβέρνησης, προτού εισαχθούν στη Βουλή προς ψήφιση.

14.ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ ΚΑΙ Μ.Κ.Ο.

Το θεσμικό πλαίσιο κάθε χώρας ως προς τη λειτουργία των μη κυβερνητικών οργανώσεων επηρεάζει αναπόδραστα τόσο τον τρόπο διεξαγωγής όσο και την ποιότητα του έργου τους και, παράλληλα, φανερώνει την πρόθεση κάθε χώρας να εντάξει τις Μ.Κ.Ο. στη διαδικασία της δημόσιας διαβούλευσης. Παράδειγμα προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί η Αγγλία, η οποία δημιούργησε έως και υπουργείο για θέματα του τρίτου τομέα, εκχωρώντας βήμα λόγου στις Μ.Κ.Ο.

Σε μια εποχή όπου ένα από τα κυρίαρχα ζητήματα που καθορίζουν την πολιτική της χώρας μας είναι το μεταναστευτικό, ένας πυλώνας του οποίου βασίζεται στην ύπαρξη των Μ.Κ.Ο. Κατά συνέπεια, η διαβούλευση είναι πιο επίκαιρη από ποτέ στις σχέσεις των Μ.Κ.Ο. με το κράτος.

Στην Ελλάδα παρατηρείται μια δυστοκία ως προς τις σχέσεις των Μ.Κ.Ο. και της δημόσιας διοίκησης. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, που ανήκουν στην κοινωνία των πολιτών και εξ' ορισμού διαβουλεύονται με την πολιτεία, εξαιτίας του έντονου κομματικού τους χαρακτήρα αλλοίωσαν την ίδια τη φύση τους, ως εκπρόσωποι των πολιτών. Δηλαδή, η κοινωνία των πολιτών και οι Μ.Κ.Ο. αν και δραστηριοποιούνται έξω από τη σφαίρα επιρροής του κράτους, ωστόσο τελούν υπό την άμεση επίβλεψη του.

Περαιτέρω, παρά την ισχυροποίηση της κοινωνίας των πολιτών σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, στην Ελλάδα παρατηρείται μια σχετική κωλυσιεργία για την επίτευξη αυτού του στόχου πολυεπίπεδα. Σε αυτό συντελεί, από πλευράς οδηγιών Ευρωπαϊκής Ένωσης, η απουσία υποχρεωτικού χαρακτήρα ένταξης των ΜΚΟ στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, η οποία ασκεί μόνο μερική πίεση στα κράτη μέλη και η έλλειψη διαβουλευτικής νοοτροπίας, καθώς στην Ελλάδα οι φορείς της εξουσίας έχουν, επί της ουσίας, τη δύναμη να λαμβάνουν τις αποφάσεις, με βάση την κυριαρχούσα αντίληψη. Ακόμη και στην περίπτωση που δοθεί ευκαιρία διαβούλευσης, η διαδικασία δεν ακολουθείται τις περισσότερες φορές κατά γράμμα, αλλά μόνο κατ' όνομα, δεδομένου ότι η κάθε πλευρά εμμένει στις απόψεις της, ενώ,

παράλληλα, το κράτος έχει ως επιδίωξη τον έλεγχο/εναγκαλισμό των δραστηριοτήτων των Μ.Κ.Ο.

Η ελλιπής πληροφόρηση ως προς τα ζητήματα που τίθενται υπό διαβούλευση για όσους δεν ανήκουν στον κρατικό τομέα δυσχεραίνει σημαντικά τη θέση των Μ.Κ.Ο. στη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας, δημιουργώντας στρεβλές εντυπώσεις για τις δυνατότητες προσφοράς τους στην πολιτική ζωή. Η επίδειξη ομοφωνίας μεταξύ των Μ.Κ.Ο. και η τήρηση ενός καθορισμένου πλαισίου που διέπει τις σχέσεις τους με τη δημόσια διοίκηση, θα λειτουργούσε με τρόπο εξαιρετικά επωφελή. Επί του παρόντος, υφίσταται μια πλατφόρμα διαβούλευσης μεταξύ φορέων της δημόσιας διοίκησης (υπουργείων, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης κτλ) με τις ΜΚΟ, η οποία γεννήθηκε μέσα από την Καμπάνια των 800 ΜΚΟ για το Σύνταγμα. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι η πρωτοβουλία για διάλογο είναι, κατά κύριο λόγο, από πλευράς των Μ.Κ.Ο. και όχι της δημόσιας διοίκησης, όπως, επίσης, ορισμένες Μ.Κ.Ο. ανάλογα με τα πρόσωπα και το κύρος τους έχουν περισσότερη ή λιγότερη πρόσβαση και συνεργασία με τους φορείς της δημόσιας διοίκησης. Ως εκ τούτου, δεν διενεργείται επί ίσοις όροις η συμμετοχή των Μ.Κ.Ο. στην όποια διαβουλευτική διαδικασία.

Τέλος, η στάση που επιδεικνύουν τα πολιτικά κόμματα απέναντι στις Μ.Κ.Ο. είναι, κατά το μάλλον ή ήττον, αρνητική ως προς την καλλιέργεια εύφορου εδάφους συνεργασίας. Παραχωρείται βήμα λόγου στις Μ.Κ.Ο. σε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος κυρίως με σκοπό να καμφθούν τυχόν αντιδράσεις εκ μέρους των οργανώσεων παρά για να συνεισφέρουν αποτελεσματικά και καθοριστικά στα κατά καιρούς ανακύπτοντα ζητήματα. Η φιλόπονη στάση των πολιτικών κομμάτων, η άγνοιά τους για τον τρόπο λειτουργίας των Μ.Κ.Ο. και ο φόβος τους για ενδεχόμενη αντικατάστασή τους από αυτές τις οργανώσεις δρουν επιβαρυντικά για τη μεταξύ τους συνεργασία.

Συμπερασματικά, η συμμετοχή των Μ.Κ.Ο. στον σχεδιασμό και στην εφαρμογή των εκάστοτε πολιτικών οφείλει να συντελείται κατ' εξακολούθηση και με ενεργητική στάση, στα πλαίσια αгаστικής συνεργασίας με τους φορείς της δημόσιας διοίκησης, κατά τα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην Ελλάδα, για να επιτευχθεί αυτό, καθίσταται επιβεβλημένη η δημιουργία ενός δεοντολογικού πλαισίου για τη διαβούλευση, όπου διαμέσου των κανόνων και των προδιαγραφών θα εξασφαλιζόταν η εκπροσώπηση, επί ίσοις όροις, όλων των εκπροσώπων (Σκουρολιάκου Μ.Κ., 2008).

15.ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η διαβούλευση στην Ελλάδα συνηθέστερα αποτελεί κακώς εννοούμενη αντιγραφή μιας διαδικασίας που έχει σχεδιασθεί στο εξωτερικό με τα δεδομένα του εξωτερικού, με αποτέλεσμα η εφαρμογή της στην Ελλάδα να γίνεται είτε βεβιασμένα, είτε χωρίς κανόνες που να τους γνωρίζουν όλοι, είτε με όρους επικοινωνιακούς, είτε με όρους επικαιρότητας.

Ένα βασικό μειονέκτημα ως προς τη διαδικασία της διαβούλευσης είναι η καθυστέρηση στη λήψη αποφάσεων. Αναλογικά με τον αριθμό των συμμετεχόντων (ατόμων, οργανώσεων) η διαδικασία καθίσταται περισσότερο ή λιγότερο χρονοβόρα, με άμεσο επακόλουθο την αύξηση ή την μείωση του κόστους διενέργειάς της. Άλλωστε, πέραν από τη χρονική καθυστέρηση στη διαμόρφωση, λήψη και, εν τέλει, εφαρμογή της εκάστοτε απόφασης, πρέπει να υπολογιστεί το κόστος με όρους ανθρώπινου δυναμικού, πόρων, χρημάτων που επιβαρύνουν αναπόδραστα την όλη διαδικασία (Σκουρολιάκου Μ.Κ., 2008).

Ένας από τους κρισιμότερους παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν είναι τα κριτήρια επιλογής των οργανώσεων που θα μετέχουν στη διαδικασία της διαβούλευσης. Για τη διασφάλιση του αδιάβλητου της διαδικασίας απαραίτητο προαπαιτούμενο είναι ο καθορισμός των όρων υπό τους οποίους θα διεξαχθεί, συμπεριλαμβανομένου του αριθμού των συμμετεχόντων, του τρόπου συμμετοχής τους.

Όταν τίθεται ένα διαβουλευτικό θέμα προς επίλυση, ενδεχομένως να επιφέρει κινητοποιήσεις διότι ορισμένοι φορείς μπορεί είτε να εκμεταλλευθούν το συγκεκριμένο προς διαβούλευση θέμα δημαγωγικά προκειμένου να προβληθούν είτε να παρεξηγήσουν, εσκεμμένα ή μη, το περιεχόμενο της διαβούλευσης και τον στόχο αυτής και να υποθέσουν άδικα ότι βάλλονται από μια κυβερνητική πολιτική. Όλα τα ανωτέρω είναι συνέπεια του γεγονότος ότι τα συνδικαλιστικά όργανα στην Ελλάδα δεν έχουν ουσιαστική διαβουλευτική νοοτροπία.

Τέλος, πολιτικοί παρωχημένων αντιλήψεων, οι οποίοι θέλουν να διατηρήσουν για τον εαυτό τους τον ρόλο του μεσάζοντα, «πουλώντας» εκδούλευση ακόμη και για τα αυτονόητα, δεν προάγουν τη διαβούλευση στις τοπικές κοινωνίες, διότι έτσι θα στρέψουν τους ψηφοφόρους τους προς τη νομοπαραγωγική τους επάρκεια, η οποία πολλές φορές είναι ελλιπής έως και μηδαμινή.

Η διαβούλευση όταν είναι υγιής:

Αμεσοποιεί τη Δημοκρατία, με συνέπεια να επιτυγχάνεται το πλέον αντιπροσωπευτικό του αντιπροσωπευτικού συστήματος.

Αμεσοποιεί τις δράσεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, επιτυγχάνοντας άμεσα οφέλη και επαυξάνοντας το αίσθημα ευθύνης του καθενός Δημότη.

Αμεσοποιεί την επικοινωνία μεταξύ του Κράτους και του αυτοδιοικούμενου Πανεπιστημίου.

Αμεσοποιεί, επίσης, την επικοινωνία μεταξύ των διαφόρων φορέων εντός του αυτοδιοικητικού πλαισίου των Πανεπιστημίων.

Αμεσοποιεί την επικοινωνία μεταξύ των κομματικών εκπροσώπων και των πολιτών, αποτυπώνοντας πληρέστερα και αντικειμενικότερα, κατά το δυνατόν, την κοινωνική πραγματικότητα και αναδεικνύοντας τα προβλήματα που χρήζουν άμεσης επίλυσης.

Η κρίση, θετικά ή αρνητικά, άσπρο ή μαύρο, μικρό ή μεγάλο, αποτυχημένο ή πετυχημένο, σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον δεν είναι ούτε εύκολη ούτε απλή. Η κρίση στην Ελλάδα δεν είναι μόνο οικονομική. Είναι κρίση θεσμών, αξιών, αρχών. Όπως και πολλά άλλα πράγματα, έτσι κι η διαβούλευση θα βρει τη θέση της στο ελληνικό πολιτικό γίγνεσθαι, σε συμπυκνωμένο πολιτικό χρόνο με αποτέλεσμα κάποιοι να μην το αντιληφθούν, κάποιοι να μην το υποστηρίξουν, κάποιοι να προσπαθήσουν να το σαμποτάρουν, αλλά στο τέλος θα εφαρμοστεί.

Συγκριτικά, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η διαβούλευση στην Ελλάδα δύναται, εάν υπάρξει πολιτική βούληση, να διεξάγεται με μια πληθώρα τρόπων, επικρατούντος εκείνο του διαδικτύου, που καθιστά τις διαδικασίες πιο εύκολα προσιτές, ιδίως στο νεότερο κοινό των πολιτών λόγω της εξοικείωσης με τις νέες τεχνολογίες και καλύπτεται με τον μανδύα της ανωνυμίας, που επιτρέπει μια μεγαλύτερη ελευθερία στην έκφραση των απόψεων εκάστου πολίτη. Η πλατφόρμα open.gov.gr αποτέλεσε πρωτοβουλία της κυβέρνησης του Γεωργίου Α. Παπανδρέου, προς την ενίσχυση του προτύπου της συμμετοχικής δημοκρατίας, επιτελώντας ουσιαστικό έργο, χωρίς ωστόσο να λείπουν και φωνές επίκρισής της. Ιδιαίτερα όταν διατυπώνεται κριτική αναφορικά με τις πιθανές πλειοψηφικές «κακοφωνίες», τον αποκλεισμό χρηστών μεγάλης ηλικίας και το μακροσκελές της διατυπώσεως των ερωτημάτων, η κατανόηση των οποίων χρειάζεται νομικές γνώσεις και η έλλειψη παραπομπών σε άλλα κείμενα συσχετιζόμενα με το ερώτημα (Πατέλη Κ., 2010).

Ωστόσο, βρίσκεται σε πρωτόλειο στάδιο, συγκριτικά με άλλες αναπτυγμένες χώρες. Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι γίνονται σημαντικά βήματα και

στους τρεις τομείς προς μελέτη, με τον τομέα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να υπερτερεί λόγω της μεγαλύτερης αμεσότητας προς τον πολίτη και των θεμάτων που άπτονται του άμεσου ενδιαφέροντός του. Ως προς τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, επιβάλλεται μεγαλύτερη συνοχή και συνεργασία των εργαζομένων σε αυτά καθώς και των φοιτητών και εκπροσώπων τους, μεταξύ τους καθώς και με τους εκάστοτε κυβερνητικούς εκπροσώπους, δεδομένου ότι η παιδεία συνιστά τον πλέον σημαντικό τομέα επένδυσης για το μέλλον μιας χώρας. Είναι αδιανόητο τα Πανεπιστήμια ως παιδευτικοί ζώντες οργανισμοί α) να μην έχουν θεσπίσει στο εσωτερικό τους ημέρα διαβούλευσης μεταξύ των Πρυτανικών Αρχών και των εργαζομένων και β) να μην έχουν προτάξει σε βαθμό που να μπορεί η κοινωνία να το εισπράξει, τη διαβούλευση μέσω εικονικών συνεδριάσεων σε κάθε τμήμα χωριστά. Τέλος, τα πολιτικά κόμματα πρέπει να υποσκελίσουν τις συνήθειες περασμένων ετών, όπου οι μικροπολιτικές πρακτικές παραγκώνιζαν κάθε διάθεση συναίνεσης και να δράσουν συλλογικά, τόσο σε εσωκομματικό επίπεδο, ανακτώντας μια μεγαλύτερη επαφή με τη βάση τους, που δεν είναι άλλοι από τους απλούς πολίτες και επιτυγχάνοντας πολιτικές ευρείας αποδοχής, με την διακομματική διαβούλευση. Πρέπει να λειτουργήσουν επίσης παιδευτικά προς την κατεύθυνση εξελίξεως του πολίτη-μέλους τους, με αντικείμενο την έννοια της ευθύνης του Δημοκράτη πολίτη, ως πρώτου εγγυητή καλής λειτουργίας του Δημοκρατικού πολιτεύματος.

Με βάση τα ως άνω δεδομένα καθίσταται επιτακτική η ανάγκη ανασχεδιασμού σε ολιστικό επίπεδο των μηχανισμών που διέπουν τη διαδικασία της διαβούλευσης όπως εφαρμόζεται στην Ελλάδα. Για να επιτευχθεί αυτό, πρέπει να διευρυνθεί και να εγκαθιδρυθεί η διαβούλευση και ως θεσμός, στα πλαίσια της διαφάνειας και της λογοδοσίας και να καθοριστεί ένα συγκεκριμένο πλαίσιο που να διασαφηνίζει σε απόλυτο βαθμό το τυπικό που θα ακολουθείται ανά περίπτωση, το αντικείμενο προς διαβούλευση, θα διασφαλίζει ένα αξιόλογο εύρος συμμετοχής πολιτών. Τούτο οφείλει να είναι δουλειά του κράτους και απαίτηση των πολιτών. Πάραυτα, περιορισμούς στην κατεύθυνση της ολοκληρωμένης και ουσιαστικής διαβούλευσης στην Ελλάδα καθώς και της εφαρμογής, περαιτέρω, των αποτελεσμάτων της στους εκάστοτε τομείς, συνιστούν: η σημερινή νοοτροπία του Έλληνα πολίτη, η έλλειψη εμπιστοσύνης στους Νόμους και τους Θεσμούς από τους πολίτες, το γεγονός ότι δεν αντιλαμβάνεται την έννοια της δημοκρατικής ευθύνης, η αδυναμία και εν πολλοίς η αδιαφορία του Κράτους να «παιδεύσει» τον πολίτη στην

έννοια αυτή, το κοντόφθαλμο κομματικό συμφέρον.

Καταλυτικό πάντως ρόλο θα διαδραματίσει η βελτίωση της ποιότητας των μηχανισμών διαβούλευσης και η ενδεδειγμένη εφαρμογή τους σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Κατ' αυτό τον τρόπο θα αναβαθμιστεί το ανθρώπινο δυναμικό που εμπλέκεται σε αυτή τη διαδικασία και θα αξιοποιηθούν στο βέλτιστο βαθμό τα εργαλεία της ανοικτής και ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Απαραίτητα συστατικά στοιχεία προς αυτή την κατεύθυνση είναι η συγκέντρωση απόψεων και πληροφοριών από κάθε ενδιαφερόμενο μέρος, ο έγκαιρος προγραμματισμός (τόπος, χρόνος, εργαλεία διαβούλευσης), η αποσαφήνιση του περιεχομένου και του στόχου της διαβούλευσης, η προσβασιμότητα στις πληροφορίες και η δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων ανά στάδιο διαβούλευσης καθώς και ένα ευρύ κλίμα ομοφωνίας με διάθεση συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, ανεξαρτήτως συμφερόντων και θέσεων.

Ο ανασχεδιασμός και η ισχυροποίηση των υφιστάμενων δικτύων δημόσιας διαβούλευσης και η σύσταση νεότευκτων μπορούν να συνεισφέρουν αποφασιστικά στην εξωστρέφεια της δημόσιας διοίκησης προς τον πολίτη, τονώνοντας και ενισχύοντας το διαβουλευτικό έργο. Οι νέες τεχνολογίες επιβάλλεται να αξιοποιηθούν στο μέγιστο σε αυτά τα πλαίσια, με τη χρήση των δικτυακών τόπων (web sites), δικτυακών πυλών (web portals), μηχανών αναζήτησης και ηλεκτρονικών συνδέσμων, ηλεκτρονικών περιπτέρων (electronic kiosks), DVD, CD ROM κλπ.

Προαπαιτούμενο για τις άνωθεν προτάσεις αποτελεί το πνεύμα αгаστικής συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων μερών, όπως προαναφέρθηκε, καθώς και η επίδειξη και λήψη πρωτοβουλιών από πλευράς δημοσίου τομέα, με την επικαιροποίηση και διάχυση των πληροφοριών ανά ζήτημα, την δραστηριοποίηση και περαιτέρω εξειδίκευση και επιμόρφωση των υπαλλήλων σε θέματα πολιτικής και ανοικτής διακυβέρνησης (Γνώση Αναπτυξιακή, 2011).

Το διαβουλευτικό πνεύμα επιβάλλεται να εμπνέει κάθε δημοκρατικό θεσμό και φορέα για να θεωρείται μια σύγχρονη δημοκρατία υγιής. Μια Κωδικοποίηση λοιπόν των διαβουλευτικών διαδικασιών και της αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της, ούτως ώστε να τηρούνται οι ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις διαβούλευσης για οποιοδήποτε ζήτημα χρήζον επεξεργασίας, και προς τον σκοπό εξαλείψεως κάθε ενδεχόμενης καχυποψίας, είναι κατά την γνώμη του γράφοντος απολύτως απαραίτητη. Όταν αναφερόμεθα σε Κωδικοποίηση εννοούμε έναν νόμο κατά το πρότυπο της Ισπανίας («Κώδικα Καλής Διακυβέρνησης»), Αρχών και

διαδικασίας διαβούλευσης, κατοχυρωμένων από το Σύνταγμα, στον οποίο να υπακούει κάθε κανονιστική ρύθμιση σε οποιοδήποτε επίπεδο. Τούτο σημαίνει ότι δεν θα είναι δυνατόν, για παράδειγμα, ένας νόμος που έχει προέλθει από μια συγκεκριμένη διαβουλευτική διαδικασία, να αλλάζει, καταργείται ή να μην εφαρμόζεται από την επόμενη κυβέρνηση, χωρίς να προκύπτει ανάγκη αλλαγής ή καταργήσεως επί τη βάση των ίδιων αρχών διαβούλευσης που έλαβαν χώρα προηγουμένως και με την ίδια διαδικασία. Δηλαδή εάν δεν αποδεικνύεται το θεμιτό της αλλαγής βάσει των ίδιων αρχών και διαδικασίας διαβούλευσης δεν θα είναι δυνατή μια αλλαγή νόμου, υπουργικής απόφασης, ρύθμισης, κανονισμού, καταστατικού, που προέκυψε από διαβούλευση.

16.ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στο εσωτερικό πολιτικό πεδίο (domestic context), η δημοκρατική κρίση έχει πολλές εκφάνσεις και εκφράσεις και έχει πολιτογραφηθεί πλέον ως κρίση διαβούλευσης. Στο μείζον επίπεδο της νομοθετικής εξουσίας, η σε βάθος μελέτη των πολιτικών θεμάτων έχει εκχωρηθεί προς όφελος των εξειδικευμένων μηχανισμών, ενώ η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας (Κοντιάδης και Μακρής, 2009), σε συνδυασμό με τη στρατηγική και όχι διαλογική και συναινετική ενδυνάμωση των κοινοβουλευτικών πλειοψηφιών, την ηγεμονία των μονοκομματικών κυβερνήσεων, την άτεγκτη κομματική πειθαρχία και κατά μείζονα λόγο την επαγγελματικοποίηση και ιδιωτικοποίηση της πολιτικής (Τσάσος, 2008, Μακρής, 2009), έχουν δημιουργήσει μια κατάσταση οιονεί δημοκρατικής ασφυξίας στους σύγχρονους πολίτες, που αντί να κινηθούν προς την κατεύθυνση ριζοσπαστικότερης δημοκρατικής αντιπροσώπευσης και συμμετοχής, έχουν περιέλθει σε ένα «λήθαργο» πολιτικής απάθειας και απαξίωσης του δικαιώματος του ενεργού πολίτη συλλήβδην (Σπανού, 2008).

Σε σχέση με την νομοθετική διαδικασία, πέραν από τις νομοθετικές ρυθμίσεις, η εδραίωση του θεσμού της διαβούλευσης στην Ελλάδα προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση των οφελών της διάχυσης πληροφορίας και της κοινωνικής συναίνεσης για την καλύτερη εφαρμογή των νόμων, αλλά και γενικότερα για την καλύτερη λειτουργία της διοίκησης στην εποχή της διακυβέρνησης. Απαιτεί, επίσης, την πολιτική βούληση έτσι ώστε να ενισχυθούν οι πρωτοβουλίες των φορέων που επιχειρούν τη δημόσια διαβούλευση, γιατί αποτελούν καινοτόμες πρακτικές σε μια

παραδοσιακά συγκρουσιακή κοινωνία. Παραδείγματα άμεσης δημόσιας συμμετοχής δεν υπάρχουν καθώς αυτά θεωρούνται ακόμα πρώιμα για την ελληνική κοινωνία. Τα κόμματα όμως μπορούν, αν πραγματικά το θελήσουν, όπερ σημαίνει παραμερισμό του στενού κομματικού συμφέροντος, να ενστερνιστούν και υλοποιήσουν μια τέτοια επιλογή.

Στην Τοπική Αυτοδιοίκηση ο σκοπός της δημοτικής διαβούλευσης είναι να αλλάξει την σχέση που παραδοσιακά υπάρχει μεταξύ Αρχών και πολιτών. Αυτό είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσα από ένα τρίπτυχο κατανόησης – ενημερότητας - αξιοποίησης, που έχει ως εξής:

- Αποτύπωση, κατανόηση και σεβασμός των διαφορετικών αντιλήψεων, οπτικών και αναγκών, που υπάρχουν σε μια κοινότητα ανθρώπων. Αυτό μπορεί να βοηθήσει στην δημιουργία αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των μερών της κοινότητας.

- Συνειδητοποίηση (ενημερότητα) από πλευράς αρχών και πολιτών περί της αδυναμίας των “λύσεων” που στηρίζονται στην επιβολή νοήματος/οράματος και υποχρεώσεων στους “άλλους”. Αυτό μπορεί να συμβάλλει στον περιορισμό φαινομένων κατάχρησης εξουσίας, αλλά και στείρας κριτικής και απάθειας.

- Αξιοποίηση της συλλογικής ευφυΐας (εμπειρίας, γνώσης και δημιουργικότητας) που υπάρχει μέσα στις τοπικές κοινωνίες. Αυτό θα διευκολύνει την χάραξη ρεαλιστικότερης αναπτυξιακής στρατηγικής και εν γένει την άσκηση καλύτερης διακυβέρνησης.

Επί της ουσίας, το τρίπτυχο αυτό δεν απαιτεί την υποχρεωτική αποδοχή των προτάσεων που θα υποβληθούν από τους δημότες ή των λύσεων που θα επιλεγούν από την δημοτική αρχή. Περισσότερο εστιάζει στην καλλιέργεια μιας μόνιμης σχέσης που εξασφαλίζει την απαιτούμενη ενέργεια για την από κοινού αντιμετώπιση των σύνθετων και πολύπλοκων προβλημάτων της εποχής μας. Συμβάλλει ακόμη στην ανάπτυξη ηγετικών ικανοτήτων, οι οποίες είναι ιδιαίτερα χρήσιμες εν μέσω ρευστών ή μεταβατικών καταστάσεων. Η επίτευξη του σκοπού της διαβούλευσης συνδέεται επίσης και με την προώθηση κάποιων πάγιων στόχων της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως πχ των εξής:

- Εναρμόνιση των σχεδιαζόμενων δημοτικών πολιτικών με τις υπάρχουσες και αναδυόμενες ανάγκες του πληθυσμού.

- Συλλογή δεδομένων και αξιοποίηση ιδεών και προτάσεων για την σχεδίαση και εφαρμογή αποτελεσματικών σχεδίων παρεμβάσεων.

- Ανάπτυξη του επιπέδου λειτουργίας και βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης (Υπουργείο Εσωτερικών, Οδηγός Δημοτικής Διαβούλευσης).

Η διαβούλευση συνιστά μέσο αναμόρφωσης της δημοκρατίας, δημιουργώντας ένα είδος κοινωνικού συμβολαίου που συμβάλλει στην αύξηση του εκδημοκρατισμού των κοινωνιών, καθώς αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στη συνεισφορά των πολιτών στην επίλυση των δημοσίων προβλημάτων. Ο πολίτης αισθάνεται, όταν και εφόσον τηρούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις ορθής διεξαγωγής της διαβούλευσης, ότι η συμμετοχή στον, ηλεκτρονικό ή μη, δημόσιο διάλογο «αξίζει τον κόπο» και συμμετέχει ενεργητικά καλλιεργώντας το ενδιαφέρον του για τα συλλογικά προβλήματα, μετασηματίζοντας την απάθειά του σε ζωντανό και έντονο ενδιαφέρον για τα κοινά και σεβόμενος το σύστημα, στο οποίο ανήκει. Ο πολίτης αποδέχεται τις πολιτικές που παράγονται, παρά το γεγονός, ότι διαφωνεί σε επιμέρους συνιστώσες ή ζητήματα, καθώς οι διαδικασίες ηλεκτρονικής διαβούλευσης λαμβάνουν υπόψη τη γνώμη του και προωθούν το σχηματισμό ενός σώματος πολιτών καλά πληροφορημένων, οι οποίοι αναζητούν το κοινό καλό και το δημόσιο συμφέρον. Εμπιστεύεται δηλαδή, τις διαδικασίες, διότι μετέχει σε αυτές και αποδέχεται τις παραγόμενες ρυθμίσεις, καθώς αποτελούν προϊόν μιας μη καταναγκαστικής και ισότιμης διεργασίας (διαδικαστική νομιμοποίηση).

Εκκινώντας από την παραδοχή ότι η δημοκρατία είναι το σκληρότερο πολίτευμα διότι προϋποθέτει την ευθύνη ως κύριο χαρακτηριστικό του πολίτη, η ελληνική πραγματικότητα απογοητεύει. Όμως, η συνειδητοποίηση του ελαττώματος μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο ανάταξης εάν πρώτον, δια της Παιδείας «επανανακαλυφθεί» η έννοια της ευθύνης του πολίτη και δεύτερον εάν, δια των διαβουλευτικών διαδικασιών, εδραιωθεί η εμπιστοσύνη στους Θεσμούς. Τούτο μπορεί να αποτελέσει κίνητρο και οδοδείκτη για την εδραίωση και την ανάπτυξη διαβουλευτικού πολιτισμού, στην χώρα μας, ούτως ώστε να μπορούμε κάποια στιγμή να μιλήσουμε για σύγχρονη ελληνική διαβουλευτική δημοκρατία.

Η διαβούλευση θα πρέπει να γίνει, πραγματικά και όχι κατ' επίφαση, κύριο χαρακτηριστικό της δημοκρατίας στην Ελλάδα, η οποία άλλωστε, χωρίς να ξεφύγει από τα πλαίσια της σύγχρονης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, έχει να επιδείξει παραδείγματα «αμεσότερης» δημοκρατίας από το αρχαίο παρελθόν της. Η εθνική πολιτική αναφορικά με την διαβούλευση θα πρέπει αφενός να λάβει υπ' όψιν της το πόσο σοβαρά αντιμετωπίζεται διεθνώς η διαβούλευση στις σύγχρονες φιλελεύθερες δημοκρατίες και αφετέρου να γίνει και η ίδια αντικείμενο διαβούλευσης προς τον σκοπό εξέλιξης και αυτοπραγμάτωσης της ίδιας της δημοκρατίας στην χώρα μας.

Αν συμφωνήσουμε ότι απουσία διαβούλευσης σημαίνει έλλειμμα δημοκρατίας και μάλιστα εάν αναλογιστούμε το ζήτημα υπό το πρίσμα της σημερινής οικονομικής και πολιτικής δυστοπικής κατάστασης στην Ελλάδα, τότε θα πρέπει να παραδεχθούμε ότι από την μη εισέτι διαβουλευτική δημοκρατία στην οιοονεί, και από την οιοονεί στην όντως διαβουλευτική δημοκρατία, απαιτείται titánia προσπάθεια, στοχευμένη στην ριζική αλλαγή νοοτροπίας, τόσο του ελληνικού κράτους όσο κυρίως του Πολίτη, ο οποίος είτε θα επιτύχει να επανακαθορίσει και ενστερνιστεί τις έννοιες της ευθύνης και της αρετής για τον εαυτό του και τους άλλους είτε θα αποτύχει, νικημένος από την απάθεια, τον ωχαδελφισμό, τον κομφορμισμό και την μετάθεση των ευθυνών.

17.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α.Βιβλία-Άρθρα

Ackerman, B. A. & Fishkin, J. S. (2005). *Deliberation Day*. Yale University Press.

Barber Benjamin R. (2007). *Ισχυρή Δημοκρατία, Συμμετοχική Πολιτική. Για Μια Νέα Εποχή*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Bessette J.M. (1980). «*Deliberative democracy: the majoritarian principle in republican government*», στο Robert A.Goldwin/William A.Shambra (ed.), *How Democratic is the Constitution?*, Washington D.C, American Enterprise Institute.

Cobb R.W. and Elder C.D. (1972). *Participation in American Politics: The Dynamics of Agenda-Building*. Baltimore, Md: Johns Hopkins University Press.

Dryzek J.S. (1994). *Discursive Democracy. Politics, Policy and Political Science*, Cambridge: Cambridge University Press.

Elster J. (1998). «*Introduction*», στο Jon Elster (ed.), *Deliberative Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.

Fishkin, J. S. (2009). *When the people speak: deliberative democracy and public consultation*.Oxford University Press.

Hague R. and Harrop M.(2005). *Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση*, Εκδόσεις Κριτική, σελ.547-558.

Held D. (2006). *Models of Democracy*, Third Edition, Cambridge, Polity Press.

Howlett M. and Ramesh M. (1995). *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford: Oxford University Press.

Kymlicka W. (2006). *Η Πολιτική Φιλοσοφία της Εποχής μας*, Αθήνα, Πόλις.

Sunstein C. (2001). *Republic.com*, New Jersey: Princeton University Press.

Talisse R.B. (2008). «*Why Democrats Need the Virtues*», στο Lenn E. Goodman/Robert B. Talisse (eds), *Aristotle's Politics Today*, USA: State University of New York Press.

Young I.M. (1996). «Communication and the Other: Beyond Deliberative Democracy» στο Benhabib, Seyla (ed.) 1996, *Democracy and Difference. Contesting the Boundaries of the Political*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 120-135.

Δεληγκιαούρη Α. (2011). «*Δημόσια (ηλεκτρονική) διαβούλευση και διαμόρφωση των σύγχρονων πολιτικών του κράτους*», στο *Δημοκρατία και ΜΜΕ*, Επιμέλεια Ζώρας Κ., Παναγιωταρέα Α. Ποταμιανός Δ. και Σπουρδαλάκης Μ., Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, σελ.147-162.

Ευμορφίδου Π. (2006). «*Τοπική Αυτοδιοίκηση και Πολιτική Διαχείρισης Απορριμάτων-Δήμος Κατερίνης*» στο *Μελέτες Δημόσιας Πολιτικής*, Π.Μ.Σ. «Κράτος και Δημόσια Πολιτική», Επιμέλεια: Μακρυδημήτρης Α., Υφαντόπουλος Ι. Και Χλέπας Ν.Κ., Εκδόσεις Σάκκουλας.

Κοντιάδης Ξ.Ι. και Σ.Μακρής. (2009). «*Αρχηγικά Κόμματα και Κοινοβουλευτικές Ομάδες. Παίκτες αρνησικυρίας απέναντι στην πρωθυπουργική μονοκρατορία*» στο Ξενοφών Ι.Κοντιάδης, *Ελλειμματική Δημοκρατία, Κράτος και κόμματα στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα: Ι.Σιδέρης: 59-90.

Λαδή Σ. (2009). «*Δημόσια Διαβούλευση, συμμετοχικότητα και διοικητική μεταρρύθμιση*», στις «*Κατευθύνσεις προοδευτικής διακυβέρνησης*», Ξενάκης Κ.Δ., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.293-305

Λαδή Σ. και Νταλάκου Β., (2008). *Εισαγωγή στη Δημόσια Διοίκηση*, Τόμος Α., Ε.Α.Π. Κεφάλαιο 3, σελ. 67-99.

Μακρής Σ. (2009), *Για μια Ριζοσπαστική Δημοκρατία, Συνταγματισμός, Πολιτεία και Πολιτική*, στο έργο του Δημήτρη Θ.Τσάτσου, Αθήνα: Παπαζήση και Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου.

Μήτρου Λ., Παπαχρίστου Θ., Βιδάλη Τ., Μήτρου Λ., Τάκη Α. (2006). «*Το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας*», εκδ.Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

Παπάζογλου Μ. Γ., 2010, *Διαβούλευση, συμμετοχή και έλεγχος στη Δημοκρατία. Υπάρχουν όρια στη Δημοκρατική Αμφισβήτηση;* Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 35 (130-155).

Παραράς Π.Ι. (2004). «*Η συμμετοχική Δημοκρατία, Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Ν° 21.

Σπανού Κ. (2008), «*Ανεξάρτητες Αρχές: Κρίση, μετεξέλιξη ή αναβάθμιση του πολιτικού συστήματος*», στο Ξενοφών Ι.Κοντιάδης/Χαράλαμπος Ανθόπουλος (Επιμέλεια), *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*, Αθήνα, Παπαζήση.

Τσάτσος Δ.Θ. (2008). *Εσωκομματική Δημοκρατία. Οι περιπέτειές της σε ένα περιβάλλον ιδιωτικοποιημένης πολιτικής*, Αθήνα, Γαβριηλίδης.

B. Διαδίκτυο

.L' Europe s' engage en France, Consultation, <http://en.europe-en-france.gouv.fr/Europe-gets-involved/Partnership-agreement/Consultation>,

Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 22-8-2016.

Citizenshandbook, <http://www.citizenshandbook.org/compareparticipation.pdf>,

Ημερομηνία τελευταίας Πρόσβασης 22-8-2016.

EUR-Lex, Η διαδικασία της Μπολόνια: δημιουργία του ευρωπαϊκού χώρου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV%3Ac11088>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 22/8/2016.

Eurofound website, 2009, <http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/comparative-information/national-contributions/france/france-the-impact-of-the-information-and-consultation-directive>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 10-8-2016.

HuffPost Greece, 2016, «Σε διαβούλευση το νέο καταστατικό της Νέας Δημοκρατίας», http://www.huffingtonpost.gr/2016/04/19/politiki-neo-katastatiko-nea-dimokratia_n_9729600.html, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 20-8-2016.

Αναστασίου Α., Η τεχνική της διαβούλευσης στη Δημόσια Διοίκηση, http://www.dee.gr/mediaupload/publications/Anastasiou_dimosia_diavouleusi.pdf, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 18/7/2016.

Αρβανίτης Α. (2011). «Οι συμμετοχικοί θεσμοί του προγράμματος Καλλικράτης. Ο ρόλος και η σημασία της δημόσιας διαβούλευσης στην τοπική αυτοδιοίκηση», Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Δ' Εκπαιδευτική Σειρά, Αθήνα.

http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esta/T4/027/10269.pdf, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης: 16/8/2016.

Άρθρο ηλεκτρονικού τύπου, 2016, «Έγινε η 1^η εξωκοινοβουλευτική διαβούλευση, δείτε τι αποφάσισαν τα μικρά κόμματα», http://www.logiastarata.gr/2016/07/1_21.html, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 20-8-2016.

Γνώση Αναπτυξιακή, 2011, Μελέτη Συγκριτικής Αξιολόγησης Δημόσιας Διαβούλευσης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό, http://www.mindev.gov.gr/images/Meletes_Ellinikou_Dimosiou/diavalkaniko-inst-dimosias-dioikisis/meleti-syγκritikis-axiologisis-diaboulefsis.pdf, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 24-8-2016.

Διαβούλευση ΝΔ, 2016, <http://diavoulefsi.nd.gr/>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 28-6-2016.

Διάλογος για την Αειφορία, <http://dialog-nachhaltigkeit.de>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 18-8-2016.

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Εργασία, 2011, Τμήμα Διαχείρισης Πληροφοριακών Συστημάτων, Ηλεκτρονική Συμμετοχή στα πλαίσια του προγράμματος Καλλικράτης, http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/21/026/1541.pdf, Ημερομηνία τελευταίας Πρόσβασης 20-8-2016.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, διαδικτυακός τόπος, http://ec.europa.eu/yourvoice/consultations/index_el.htm, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 21-8-2016.

Κομπολάκης Μ., 2016, *Ο ρόλος και η σημασία της διαβούλευσης στην τοπική αυτοδιοίκηση*, Εφημερίδα Πατρής, <http://www.patris.gr/articles/300514?PHPSESSID=6o24stn0ock7f4q7qlb2r8kts3#.V4ziHISLSM8>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 18/7/2016.

Κυπριακή Δημοκρατία, Υπουργείο Οικονομικών. (2009). Οδηγός Διαβούλευσης, [http://www.mcw.gov.cy/mcw/rtd/rtd.nsf/rtd26_gr/D87D46FCFFF4310DC2257B73002C3CCA/\\$file/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf](http://www.mcw.gov.cy/mcw/rtd/rtd.nsf/rtd26_gr/D87D46FCFFF4310DC2257B73002C3CCA/$file/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf), Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης: 9/8/2016.

Μακρής Σ. (2011). «*Η διαβούλευση ως φιλοσοφική θεωρία της δημοκρατίας, Κανονιστικές, διαδικασιακές και κριτικές όψεις*», Δικαιώματα του Ανθρώπου, Ν° 51. <http://constitutionalism.gr/site/wp-content/mgdata/pdf/6makrhs.pdf>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης: 7/8/2016.

Παπάγος Φ., 2014, *Ανοιχτή Διακυβέρνηση: Μέθοδοι και εργαλεία αξιολόγησης δημόσιας διαβούλευσης*, Εργασία Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης, http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/22/034/1757.pdf, Ημερομηνία Πρόσβασης 3-10-2016

Παραπολιτικά gr, 2016, «*Η ΝΔ ζητά τη γνώμη των πολιτών: Το ερωτηματολόγιο για τη διαβούλευση του κυβερνητικού προγράμματος της Συγγρού*», <http://www.prapolitika.gr/article/367360/i-nd-zita-ti-gnomi-ton-politon-erotimatologio-gia-ti-diavoyleysi-toy-kyvernitikoy>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 22-8-2016.

Πατέλη Κ., 2010, *Η αφήγηση περί ανοιχτής διακυβέρνησης και το.opengov.gr* <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sas/article/viewFile/906/929>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 22-8-2016.

Πλατφόρμα.opengov.gr., 2016, *Αναλογική Εκπροσώπηση των Κομμάτων*, <http://www.opengov.gr/types/?p=3914>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 20-8-2016.

Σκουρολιάκου Μ.Κ., 2008, *Η Δυναμική της Δημόσιας Διαβούλευσης με την Κοινωνία των Πολιτών στην Ελλάδα*, Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, <http://icp-forum.gr/wp/wp-content/uploads/2008/12/dimosiadiavoulefsikoinoniapoliton.pdf>, Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης: 18/8/2016.

Σκουρολιάκου Μ.Κ., 2008, *Η Δυναμική της Δημόσιας Διαβούλευσης με την Κοινωνία των Πολιτών στην Ελλάδα*, Εργασία Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης, <http://icp->

forum.gr/wp/wp-content/uploads/2008/12/dimosiadiavoulefsikoinonipoliton.pdf,
Ημερομηνία Πρόσβασης 3-10-2016

ΣΥΡΙΖΑ, *Προγραμματικά Κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ προς Διαβούλευση*,
<http://www.syriza.gr/page/keimena-diaboyleyshs.html>, Ημερομηνία Τελευταίας
Πρόσβασης: 18/8/2016.

Σχέδιο Νόμου ΥΠΟΠΑΙΘ, «Ρυθμίσεις για την ανώτατη εκπαίδευση, την έρευνα, την
πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και άλλες διατάξεις»,
<http://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/asnpaideias.pdf>, Ημερομηνία
Τελευταίας Πρόσβασης: 18/8/2016.

Τζιμόπουλος Κ., Τσομπάνογλου Σ. και Γ.Ν. Φώτης. (2013). «*Ανάπτυξη Διαδικτυακών
Εφαρμογών GIS ως Εργαλείο της Ανοικτής Διακυβέρνησης σε Επίπεδο Τοπικής
Αυτοδιοίκησης*», http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/99_tzimopoulos_ersagr13.pdf,
Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης: 8/7/2016.

Υπουργείο Εσωτερικών, Οδηγός Δημοτικής Διαβούλευσης,
http://web3.eetaa.gr/kallikratis/support/Odhgoi/odhgos_dhmotikhs_diavoulefsis.pdf,
Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 18/7/2016.

Χριστοπούλου Σ. (2011). «*Δημόσια Διαβούλευση μέσω του Διαδικτύου, η περίπτωση
της διαδικτυακής πλατφόρμας open.gov.gr*», ΕΚΠΑ, Μεταπτυχιακή Διατριβή.

http://www.dee.gr/mediaupload/publications/CHRISTOPOULOU_OPENGOV.pdf

Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης: 20/7/2016.

18.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΝΙΚΟΛΑΟ Χ. ΠΑΓΩΝΗ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΓΑΣΙΑ-

---

Διαβούλευση στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Κώστας Μπακογιάννης

Η Δημόσια Διαβούλευση στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας αποτελεί ουσιώδη και μία εκ των οποίων ουκ άνευ διαδικασία για τη λειτουργία των υπηρεσιών μας, τον σχεδιασμό μας και την υλοποίηση όλων αυτών που έχουμε οραματιστεί. Πέρα από το γεγονός ότι προβλέπεται από τον Καλλικράτη, η διαβούλευση απέδειξε στην πράξη ότι αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο για κάθε Αυτοδιοικητική Αρχή.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, ο κοντινότερος στον πολίτη θεσμός, εκ φύσεως οφείλει να είναι συμμετοχική. Να «βάζει στο παιχνίδι» τους πολίτες, τους οποίους πρέπει να καθιστά ενεργούς. Η αίσθηση της συναπόφασης, αλλά και της συνευθύνης συντελεί τόσο στην καλύτερη εφαρμογή των πολιτικών όσο και στην ευρύτερη αποδοχή των δράσεων μας.

Ως Περιφερειακή Αρχή, εμείς πιστεύουμε πολύ στις δυνάμεις τις κοινωνίας. Στις προτάσεις που έρχονται από κάτω προς τα πάνω. Για να πετύχεις, δεν πρέπει να φοβάσαι τη γνώμη των ανθρώπων που σε εμπιστεύτηκαν και σου έδωσαν τη δυνατότητα να δουλέψεις γι αυτούς. Πρέπει να τους συνυπολογίζεις. Να αφουγκράζεσαι τις παραγωγικές δυνάμεις και όλους τους φορείς των τοπικών κοινωνιών και να προχωράς δίπλα τους.

Για κάθε μεγάλο ζήτημα που διαχειριζόμαστε, γίνεται χρήση της Δημόσιας Διαβούλευσης: Για την εξυγίανση της περιοχής του Ασωπού, για τη διαχείριση της Κωπαΐδας, για τη σύσταση των Κέντρων Υποστήριξης Επιχειρηματικότητας, για το σχέδιο τουριστικής προβολής, για την αναθεώρηση του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων.

Ακόμη και για τη νέα ιστοσελίδα της Περιφέρειάς μας έχουμε κάνει διαβούλευση, έτσι ώστε να τη βελτιώσουμε και να την κάνουμε ακόμη πιο εύχρηστη και φιλική

στον επισκέπτη. Μάλιστα, στο πλαίσιο αυτής, υπάρχει και ειδική πλατφόρμα μέσω της οποίας μπορούμε να θέτουμε ανά πάσα στιγμή θέματα προς διαβούλευση.

Η ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ ΣΤΟ ΟΕΕ

Το Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, αναγνωρίζοντας την σημασία του θεσμού της Δημόσιας Διαβούλευσης στην διαμόρφωση των νομοθετικών και κανονιστικών πράξεων, συμμετέχει ενεργά με την υποβολή των παρατηρήσεων και απόψεών του στην ηλεκτρονική πλατφόρμα διαβουλεύσεων (www.opengov.gr), προκειμένου να αξιολογηθούν και να ληφθούν υπόψη οι προτάσεις του, πριν την υποβολή των νομοσχεδίων στην Βουλή.

Το ΟΕΕ, παράλληλα, για τη λήψη αποφάσεων και την καλύτερη λειτουργία του, ήδη έχει προχωρήσει στην υιοθέτηση της διαδικασίας της Δημόσιας Διαβούλευσης με τα μέλη του και τους λογιστές – φοροτεχνικούς. Η κατάρτιση του Κώδικα Δεοντολογίας των λογιστών – φοροτεχνικών, είναι αποτέλεσμα μιας τέτοιας διαδικασίας που ξεκίνησε το Οικονομικό Επιμελητήριο, ο οποίος τέθηκε σε διαβούλευση για τη συλλογή παρατηρήσεων, σχολίων και προτάσεων από τους λογιστές - φοροτεχνικούς και τις ομοσπονδίες τους.

Η διαβούλευση δίνει την ευκαιρία στα μέλη του ΟΕΕ και τους λογιστές - φοροτεχνικούς να εκφραστούν με τεκμηριωμένα επιχειρήματα για πράξεις του ΟΕΕ που δημιουργούνται γι' αυτούς με σκοπό την δημιουργία αισθήματος εμπιστοσύνης προς τον Φορέα που τους εκπροσωπεί.

Κωνσταντίνος Β. Κόλλιας

Πρόεδρος Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος

Αγαπητοί φίλοι της Νέας Δημοκρατίας,

Στις 16 Ιουνίου 2016 μαζί με τον Κυριάκο Μητσοτάκη ανακοινώσαμε την έναρξη **διαβούλευσης για την κατάρτιση του Προγράμματος της Νέας Δημοκρατίας σε 3 επίπεδα**. Με τους κοινωνικούς φορείς, με τις κομματικές οργανώσεις, αλλά και με κάθε πολίτη ξεχωριστά μέσω της ηλεκτρονικής διαβούλευσης. Συνεχίζουμε την παράλληλη προσπάθειά μας μέχρι τα τέλη Ιουλίου.

Οι πολίτες έχουν ήδη ανταποκριθεί πολύ θετικά στην ηλεκτρονική διαβούλευση. 21.000 συμπολίτες μας έχουν ήδη καταγράψει τις απόψεις τους πάνω σε πραγματικά διλήμματα πολιτικής.

Σας καλώ να συμμετάσχετε, αν δεν το έχετε κάνει ήδη, στη διαβούλευση για το πρόγραμμα που έχει στόχο να αναδείξει το δικό μας ελληνικό, αξιόπιστο σχέδιο που θα δώσει ευκαιρίες και προοπτικές στους πολλούς. Βοηθήστε μας να χτίσουμε την ελπίδα της αλήθειας.

Συμπληρώστε το ερωτηματολόγιό μας στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://diavoulefsi.nd.gr> μέχρι 29 Ιουλίου.

Κωστής

Χατζηδάκης

Αντιπρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας

Η διαβούλευση ηλεκτρονική, δια ζώσης ή συμβατική(με έγγραφες προτάσεις) είναι η προσπάθεια αμεσοποίησης της κοινοβουλευτικής μας δημοκρατίας χωρίς αυτή να χάνει τον παραδοσιακό της χαρακτήρα. Οι πολίτες παύουν να είναι θεατές των εξελίξεων που ενεργοποιούνται μία φορά κάθε τέσσερα χρόνια. Έχουν άποψη και την εκφράζουν στα κόμματα τους ή συντεταγμένα δια των φορέων τους στις αρχές της πολιτικής ή της διοικήσεως. Έτσι παύουν να λειτουργούν ως απρόσωπη μάζα και καθίστανται ενεργοί και υπεύθυνοι. Όσο περισσότερη ευθύνη τους μεταβιβάζει το σύστημα, τόσο πιο υπεύθυνα εκπαιδεύονται να αποφασίζουν για θέματα που τους αφορούν, διότι βιώνουν οι ίδιοι άμεσα τις συνέπειες των κακών αποφάσεων τους. Βέβαια όλα τα θέματα δεν ενδείκνυνται για μια τέτοια διαδικασία. Τα θέματα που χρειάζονται εξειδικευμένη γνώση παραμένουν στην αρμοδιότητα των ειδικών.

Ενδιαφέρουσες όμως προτάσεις ή προτεραιότητες των πολλών δεν μπορούν να προσπεραστούν αδιάφορα από τους αρμόδιους να πάρουν τις τελικές αποφάσεις.

Το όφελος της διαβούλευσης είναι πολυεπίπεδο. Οι ενεργοί πολίτες αντιλαμβάνονται ότι κάθε πρόταση τους που έχει μόνο προσωπικό ή συντεχνιακό αλλά μη ρεαλιστικό περιεχόμενο οδηγεί σε αδιέξοδο τόσο για τους ίδιους όσο και για τη χώρα. Οι δε πολιτικοί αντιλαμβάνονται ότι οι αμιγώς τεχνοκρατικές προτάσεις που προσκρούουν στη λαϊκή αντίδραση ή οι προτάσεις που εξυπηρετούν τη στενή πολιτική σκοπιμότητα δεν μπορούν να οδηγήσουν σε ρεαλιστική και εφαρμόσιμη λύση. Χρειάζεται ένας αποτελεσματικός συνδυασμός που θα οδηγεί στο εφικτό και εφαρμόσιμο αποτέλεσμα.

Η διαδικασία αυτή μπορεί αν αξιοποιηθεί σωστά να απομακρύνει την πολιτική από τον λαϊκισμό και τον ελιτισμό και να δημιουργήσει μια ρεαλιστική αρμονία μεταξύ λαού και ηγεσίας αποκαθιστώντας τόσο την εμπιστοσύνη όσο και την αποτελεσματικότητα της χρήστης διακυβέρνησης.

Ευρυπίδης Στυλιανίδης, τέως Υπουργός

κ. Ασημακόπουλος Δημοσθένης, Πρώην Πρύτανης ΕΚΠΑ

13-7-2016

1.Εφαρμόζεται η διαβούλευση στα ΑΕΙ Μόνο σε περίπτωση Νομοθετικής Πρωτοβουλίας της Πολιτείας: οι διορθώσεις-ρυθμίσεις που επιβάλλονται εκ των υστέρων.

2.Θα ήταν σκόπιμη η υποστήριξη εσωτερικού προγράμματος διαβούλευσης ώστε οι οποιεσδήποτε Νομοθετικές Πρωτοβουλίες να στηρίζονται σε ειδικότερες προτάσεις της εκπαίδευσης κοινότητας προς την Πολιτεία και όχι το αντίθετο.

Στην ιστορία του Πανεπιστημίου αναλαμβάνουν την εκκίνηση των πρωτοβουλιών σύνθεση των νομοθετικών ρυθμίσεων και όχι η Πολιτεία.

Π.χ. Νόμος του 1932 περί Ανωτάτης Εκπαίδευσης του Γεωργίου Α.Παπανδρέου (γέρου της Δημοκρατίας) όπου παρέμεινε σε ισχύ για τη μεγαλύτερη χρονική περίοδο

στην ιστορία της Εκπαίδευσης: απόρρητο Πρωτοβουλιών του Εθνικού Πανεπιστημίου.

3. Δικτύωση μεταξύ ΑΕΙ ώστε να εξασφαλιστεί θεμιτή επικάλυψη αντικειμένων και ενδεχομένως ΜΟΝΑΔΙΚΟΤΗΤΑΣ επιστημονικών ειδικοτήτων σε διάφορες περιοχές π.χ. όχι απαραίτητα όλα τα της Πολ. Επιστημών να έχουν τις ίδιες εξειδικεύσεις σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, αντίθετα θα έπρεπε να υπηρετήσουν διαφορετικές εξειδικεύσεις ώστε ο φοιτητής να μπορεί να επιλέξει..

Η ΔΙΚΤΥΩΣΗ θα ανακαλύψει αυτό το κενό αν υπάρχει σε χώρο...

Κ. Ασημακοπούλου Αικατερίνη, Γενική Διευθύντρια Εκπαίδευσης ΕΚΠΑ

Διαβούλευση συνεχής μεταξύ Τμημάτων και Επαγγελματικών Ενώσεων ουσιαστικά πρέπει να είναι αυτή που θα ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ και θα χορηγεί Επαγγελματικά Δικαιώματα στους πτυχιούχους και όχι φορείς τύπου που λειτουργούν στη χώρα (ΔΟΑΤΑΠ). Αυτό αναβαθμίζει και θωρακίζει τους Ευρωπαϊκούς-Ελληνικούς-Διεθνείς Τίτλους Πραγματικών Σπουδών π.χ. Ιατρικός Σύλλογος- ΤΕΕ-Οικονομικό Επιμελητήριο και λοιπά.

Αγαπητέ κ. Παγώνη,

Η διαβούλευση, ως τρόπος ανεύρεσης καινοτόμων ιδεών αλλά και διατύπωσης διαπιστώσεων και εξαγωγής συμπερασμάτων με συμμετοχή σε αυτή περισσότερων προσώπων (φυσικών ή νομικών), αποτελεί τα τελευταία έτη ένα από τα πλέον συχνά χρησιμοποιούμενα εργαλεία τόσο στον δημόσιο τομέα (υπό στενή αλλά και ευρεία έννοια) όσο και στον ιδιωτικό τομέα.

Ιδίως όσον αφορά τον τομέα της αγοράς εργασίας, αυτή θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για την αποτελεσματική αξιοποίηση των γνώσεων και δεξιοτήτων των πολιτών σε αυτή προκειμένου να αυξηθεί η απασχόληση αλλά και η παραγωγικότητα. Ο "κορεσμός" στα ελεύθερα επαγγέλματα είναι έως ένα βαθμό πλασματικός υπό την έννοια ότι ο κορεσμός αυτός δεν αφορά τόσο στον αριθμό εκείνων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα αυτό καθαυτό αλλά στο εύρος των υπηρεσιών που παρέχονται από τους επαγγελματίες αυτούς.

Για παράδειγμα ο κορεσμός στο λειτούργημα του δικηγόρου είναι προφανής αν σκεφτεί κανείς ότι υπάρχουν σήμερα πανελλαδικά πάνω από 40.000 Δικηγόροι για 11.500.000 Έλληνες (αντιστοιχία ενός δικηγόρου ανά 287 κατοίκους). Από την άλλη όμως δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε ότι την ίδια ώρα νομικές υπηρεσίες υψηλής ποιότητας και κατάρτισης σε συγκεκριμένα αντικείμενα είναι δυσεύρετα λόγω έλλειψης σχετικής εξειδίκευσης, όπως π.χ. στο δίκαιο της ενέργειας, στο δίκαιο περιβάλλοντος, στο φορολογικό δίκαιο κλπ.

Το ζήτημα αυτό θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί έως ένα βαθμό έγκαιρα με το εργαλείο της διαβούλευσης. Αυτή θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μεταξύ τοπικών δικηγορικών συλλόγων και νομικών σχολών στην περιφέρεια των οποίων εδρεύουν, π.χ. του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ ή μεταξύ του συνόλου των Νομικών Σχολών της Χώρας και της Ολομέλειας των Προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων της Χώρας. Κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας διαβούλευσης ο μεν Δικηγορικός Σύλλογος (ή η Ολομέλεια) οι οποίοι έχουν κατά τεκμήριο εικόνα των "μη κορεσμένων" νομικών αντικειμένων και, εν γένει τις ανάγκες της αγοράς παροχής νομικών υπηρεσιών, θα μπορούν να γνωστοποιήσουν τα σχετικά στοιχεία στη Νομική Σχολή (ή Σχολές) και, οι τελευταίες στο μέτρο που τους επιτρέπει ο θεσμικός τους ρόλος, να κατευθύνουν το πρόγραμμα σπουδών τους, πτυχιακών ή μεταπτυχιακών στην εμβάθυνση ή και εξειδίκευση στα αντικείμενα αυτά.

Εξ όσων γνωρίζω μέχρι σήμερα τέτοια διαβούλευση δεν έχει πραγματοποιηθεί ποτέ. Θα είναι ένα σημαντικό βήμα όχι μόνο στην αντιμετώπιση των δυσκολιών απασχόλησης των δικηγόρων σήμερα αλλά και στην ικανοποίηση των αναγκών των πολιτών.

Με εκτίμηση,

Φώτης Α. Κωτσής

Δικηγόρος, LL.M. (Commercial Law, Univ. of Bristol-UK), Μ.Δ.Ε.(Αστικού Δικαίου
Νομική Σχολή Παν/μίου Αθηνών)

Μέλος Διοικητικού Συμβουλίου Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών

Άννα Διαμαντοπούλου

ΠΕΝΤΕ ΚΥΚΛΟΙ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ ΜΕ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΣ ΦΟΡΕΩΝ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΑΦΟΡΑ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΤΟΥΣ (Παραδόθηκε στα πλαίσια συνέντευξης από την ίδια για την παρούσα εργασία)

Ο πρώτος αφορούσε τους εκπροσώπους των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων, ξεκινώντας από τους δασκάλους. Ο δεύτερος κύκλος αφορούσε τις συναντήσεις με τις δύο μεγάλες τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων. Το μέλλον της εργασίας σχετίζεται άμεσα με τη γνώση, την εξειδίκευση, την κατάρτιση. Ο τρίτος κύκλος αφορούσε τη συνεργασία με τους δύο βαθμούς της Αυτοδιοίκησης. Με τα διοικητικά όργανα της ΚΕΔΚΕ και της ΕΝΑΕ συζητήθηκε εκτενώς ο ρόλος των δήμων και των νομαρχιών στην εκπαίδευση. Ο τέταρτος κύκλος συναντήσεων αφορούσε σε συναντήσεις με φορείς της οικονομίας και της αγοράς, όπως η ΕΣΕΕ και το ΕΒΕΑ, ΓΕΣΕΒΕ, ΣΕΒ, με κεντρικό αντικείμενο την Επαγγελματική Κατάρτιση, τη Δια Βίου Μάθηση, την Πιστοποίηση Επαγγελματικών Δικαιωμάτων και Προσόντων. Η διαδικασία ολοκληρώθηκε με την πέμπτη φάση που αφορά τους εκπροσώπους των γονέων και των ΕΣΑΜΕΑ. Οι γονείς έχουν έναν καθοριστικό όσο και διακριτό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία καθώς η θετική συμβολή τους είναι όχι μόνο χρήσιμη αλλά και επιτακτική. Για το λόγο αυτό συστήθηκε, εργάστηκε και ολοκλήρωσε μέσα σε 3 μήνες τις εργασίες της κοινή επιτροπή του Υπουργείου και των ΕΣΑΜΕΑ με αντικείμενο τη σύνταξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου άμεσων δράσεων για τα παιδιά με αναπηρία. Το σχέδιο του πορίσματος παρεδόθη στην Υπουργό και στόχος μας είναι η λειτουργία των σχολείων τον Σεπτέμβρη.

Συνέντευξη (αποσπασματικές σημειώσεις) της κ. Άννας Διαμαντοπούλου στον Νικόλαο Χ. Παγώνη

Η Πολιτική Ζωή προβάλλει ως αναγκαιότητα τη συναίνεση και όχι την πόλωση, προς το συμφέρον της χώρας. Ακρογωνιαίος λίθος στο οικοδόμημα της Δημοκρατίας στην

Ελλάδα πρέπει να αποτελεί η οργανωμένη διαβούλευση, με την πρέπουσα σοβαρότητα και δεν πρέπει να λογίζεται ως χαλαρή διαδικασία. Για τον σκοπό αυτό καθίσταται απαραίτητη η θεσμοποίησή της -χτίσιμο θεσμών: institutional building-, με νομικό πλαίσιο, θεσμούς, επιμόρφωση ατόμων προς αυτή την κατεύθυνση.

Στα στάδια της εν λόγω διαδικασίας είναι επιβεβλημένο να συμπεριλαμβάνονται τα εξής: η σωστή, αντικειμενική και κοινά αποδεκτή καταγραφή δεδομένων, δηλαδή πχ. στον τομέα του Ασφαλιστικού να καταγράφονται στοιχεία αποδεκτά, επικαιροποιημένα. Ως εκ τούτου, επιτάσσεται η ουσιαστική καταγραφή και **στατιστική** επεξεργασία των πραγματικών δεδομένων και, συνακόλουθα, η σοβαρή ανάλυση υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου και η πλήρης αποτύπωση οικονομικών δεδομένων και προβλέψεων για τα επόμενα χρόνια.

Πρωτίστως πρέπει να συγκεκριμενοποιηθεί το περίγραμμα των αλλαγών που πρέπει να λάβουν χώρα, οι στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν, δια των ερωτημάτων που έχουν τεθεί. Μείζονος σημασίας αποτελεί το κοινό και οι φορείς στο οποίο απευθύνεται η διαβουλευτική διαδικασία. Ως εκ τούτου τα ερωτήματα της διαβούλευσης πρέπει να είναι εκ των προτέρων γνωστά σε όλους και να απευθύνονται σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Επί παραδείγματι, φορείς και κόμματα πρέπει να εκπροσωπούνται επί ίσοις όροις, ακόμη και οι κατ' ελάχιστον εμπλεκόμενοι φορείς, να λαμβάνεται υπ' όψιν η γνώμη και οι προτάσεις τους, στα πλαίσια συνεργατικού κλίματος. Π.χ. στη διαβούλευση για την Υγεία μπορούν να συμμετάσχουν εκτός από την Ένωση Καταναλωτών και τα Συνδικάτα Μέσων Μαζικής Μεταφοράς, καθότι εκατομμύρια πολίτες κινούνται με αυτά καθημερινά, για να προλαμβάνονται, για παράδειγμα, επιδημιολογικές καταστάσεις. Στην περίπτωση της ηλεκτρονικής διαβούλευσης (διαμέσου του διαδικτύου) προτείνεται η επώνυμη καταγραφή των απόψεων διότι αυτό συνάδει με την Αρχή του Υπεύθυνου Πολίτη.

Προϋπόθεση έγκυρης διαβούλευσης αποτελεί η τήρηση ενός αυστηρού χρονοδιαγράμματος και η αποδελτίωση των αποτελεσμάτων με τρόπο ώστε να λαμβάνει η Βουλή εμπεριστατωμένη ενημέρωση για τη διαδικασία και τα αποτελέσματά της. Την επιστημονική επάρκεια των ερωτηματολογίων καθώς και της ανάλυσης των αποτελεσμάτων μπορούν να εγγυηθούν Πανεπιστημιακά Ιδρύματα ή Ινστιτούτα ημεδαπής και αλλοδαπής.

Η ορθή χρήση των εργαλείων της διαβούλευσης οδήγησε στην επίτευξη ευρύτερης συναίνεσης αναφορικά με τον Νόμο 4009/2011 που προώθησα η ίδια (υπερψηφίστηκε με 255 βουλευτές).

Παράδειγμα χώρας εξωτερικού που εφαρμόζεται η διαβουλευτική διαδικασία στα εργασιακά, όπου πριν από την πιθανότητα απεργίας πραγματοποιείται διαβούλευση μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων, είναι η Γερμανία. Άλλωστε στην ίδια χώρα η Καγκελαρία Μέρκελ επιτεύχθηκε κατόπιν ευρύτερης διαβούλευσης, μεταξύ των κομμάτων αλλά και εσωτερικές ψηφοφορίες στα κόμματα, διάρκειας 3,5 μηνών , όπου συζητήθηκαν τα θέματα των κυβερνητικών προγραμματικών εξαγγελιών ή δηλώσεων λέξη-λέξη και παράγραφο προς παράγραφο.

Ως Πρόεδρος του ΔΙΚΤΥΟΥ για τη Μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, σε δράσεις και ομιλίες υπερτονίζεται η αξία της διαβούλευσης σε ελληνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο πλαίσιο ανοίγματός της στην κοινωνία, η Νέα Δημοκρατία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δημόσια διαβούλευση, επιδιώκοντας να αξιοποιήσει τις δυνατότητες που δίνουν οι νέες τεχνολογίες. Σκοπός της είναι να δώσει σε μεγάλο αριθμό πολιτών τη δυνατότητα να συμβάλουν ενεργά στην οργανωτική αναδιάταξη του κόμματος, καθώς και στη διαμόρφωση των θέσεών του.

Το πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση έγινε θέτοντας σε ηλεκτρονική δημόσια διαβούλευση το προσχέδιο του καταστατικού της Νέας Δημοκρατίας εν όψει του 10ου Τακτικού Εθνικού Συνεδρίου της τον Απρίλιο του 2016.

Το δεύτερο βήμα βρίσκεται εν εξελίξει, καθώς στο πλαίσιο της εκπόνησης του κυβερνητικού της προγράμματος η Νέα Δημοκρατία έχει δώσει στους πολίτες τη δυνατότητα να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο που καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων.

Επιδίωξη του κόμματός μας είναι να αποτελέσει η δημόσια διαβούλευση ένα διαρκές σημείο αναφοράς στη χάραξη και άσκηση πολιτικής.

Κ. Χατζηδάκης

Συνέντευξη με Πρόεδρο του ΤΕΕ, κ. Γιώργο Στασινό

Το ΤΕΕ εκ του θεσμικού του ρόλου συμμετέχει στο σχολιασμό των διαφόρων νομοθετικών κειμένων που άπτονται του ρόλου του ως Τεχνικού Συμβούλου της Πολιτείας και αφορούν τα Μέλη του, αλλά και τον τεχνικό κόσμο γενικότερα.

Αυτό γίνεται είτε με δική του πρωτοβουλία είτε κατόπιν επίσημης πρόσκλησης από τα αρμόδια Υπουργεία και φορείς για την υποβολή σχολίων, παρατηρήσεων και γενικότερων απόψεων κατά το προκαταρκτικό στάδιο, αλλά και με την παρουσία στη Βουλή του Προέδρου του ΤΕΕ ο οποίος και εκπροσωπεί το φορέα.

Επισυνάπτεται ενδεικτικά ο Νόμος 1486/84 που αφορά στο ΤΕΕ στο άρθρο 4 του οποίου φαίνεται καθαρά η αρμοδιότητα που έχει το ΤΕΕ να γνωμοδοτεί μέσω των οργάνων του για όλα τα τεχνικά θέματα της Πολιτείας .

Ανάλογα με το εκάστοτε κυβερνητικό σχήμα, αλλά και το αντικείμενο του νομοθετήματος επιδιώκεται ή όχι η άποψη του ΤΕΕ. Αυτό όμως δεν στέρησε ποτέ το δικαίωμα παρέμβασης του ΤΕΕ, όπως προκύπτει από το θεσμικό του Πλαίσιο.

Οι Επιτροπές του ΤΕΕ, η Αντιπροσωπεία και η Διοικούσα Επιτροπή είναι θεσμοθετημένα Όργανα που μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις του φορέα. Πολλές φορές καλούνται να συμβάλλουν στη διαμόρφωση των θέσεων του ΤΕΕ και οι Κλαδικοί Σύλλογοι των Μηχανικών, καθώς και οι αντίστοιχες Σχολές των ΑΕΙ όπως π.χ. όταν συζητούνται θέματα Παιδείας, Έρευνας, Καινοτομίας, Τεχνολογίας ,Επαγγελματικών δικαιωμάτων των διαφόρων ειδικοτήτων των Μηχανικών κλπ.

Οι θέσεις του ΤΕΕ για σημαντικά θέματα μπορεί να προκύψουν επίσης από ad hoc Επιτροπές ή Ομάδες Εργασίας που συγκροτούνται από τη Διοικούσα Επιτροπή του ΤΕΕ, καθώς και από τις Διοικούσες Επιτροπές Περιφερειακών Τμημάτων του ΤΕΕ.

Τα πορίσματα των ανωτέρω αποστέλλονται απ' ευθείας στους αρμόδιους φορείς ή παρουσιάζονται σε αντίστοιχες εκδηλώσεις. Για ιδιαίτερη δημοσιοποίηση των θέσεών του το ΤΕΕ παραχωρεί ενίοτε Συνεντεύξεις Τύπου.

Τεχνογνωσία διαβούλευσης από το εξωτερικό άμεσα δεν έχει το ΤΕΕ. Πρόσφατα ελήφθη απόφαση από τη Διοικούσα Επιτροπή για τη λειτουργία Γραφείου του ΤΕΕ στις Βρυξέλλες, γεγονός που θα δώσει τη δυνατότητα στο ΤΕΕ να λαμβάνει άμεσα γνώση των Θεμάτων του Ευρωκοινοβουλίου και να συμμετέχει ενεργά στη διαβούλευση.

Μέχρι τώρα αυτό γινόταν αποσπασματικά μέσω των εκπροσώπων του στους διάφορους Ευρωπαϊκούς και Διεθνείς Οργανισμούς που σχετίζονται με το σκοπό του ΤΕΕ και τις ειδικότητες των Μελών του.

Αναφορά σε παραδείγματα συμμετοχής του ΤΕΕ σε Διαβούλευση:

-18 Δεκεμβρίου 1976 Δημόσια Συζήτηση στο ΤΕΕ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας για το Σχέδιο Νόμου περί Τεχνικής Παιδείας

-Ιούλιος 1978 δημοσίευση των απόψεων του ΤΕΕ για τα Μεταλλευτικά Νομοσχέδια

-Αύγουστος 1978 το ΤΕΕ θέτει σε Δημόσια Διαβούλευση Σχέδιο Νόμου για τη Σύσταση Οργανισμού Χαρτογραφίσεων και Κτηματολογίου Ελλάδος που εκπόνησαν οι αρμόδιες Επιτροπές του

-12 Ιουνίου 1979 Συνέντευξη Τύπου του ΤΕΕ για το Νομοσχέδιο για τις Οικιστικές Περιοχές

-Αύγουστος 1979 Δημοσιοποίηση των απόψεων της Μόνιμης Επιτροπής Περιβάλλοντος του ΤΕΕ για το Νομοσχέδιο που αφορά στην προστασία του Περιβάλλοντος και των εργαζομένων εκ της ρυπάνσεως της προερχομένης εκ των βιομηχανικών εγκαταστάσεων

-Ιούλιος 1980 δημοσίευση απόψεων του ΤΕΕ για τη σύσταση του Ενιαίου Φορέα Ύδρευσης και Αποχέτευσης της Περιφέρειας Πρωτευούσης

- 1997 Συγκρότηση Ομάδας Εργασίας για τη διατύπωση απόψεων για το Σχέδιο Νόμου "Καποδίστριας"
- 1998 Συγκρότηση Ομάδας Εργασίας για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό και τη Χωρική Ανάπτυξη
- Μάϊος 2002 δημοσιοποίηση από το ΤΕΕ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας του πορίσματος Ομάδας Εργασίας με τις απόψεις για το Σχέδιο Νόμου για τη Μεταφορά Συντελεστή Δόμησης
- 8 Μαρτίου 2003 συζήτηση για τη μεταφορά Συντελεστή Δόμησης
- Ιανουάριος 2005 Δημόσια Διαβούλευση από το ΤΕΕ για τις Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) με απόψεις από αντίστοιχη Ομάδα Εργασίας του ΤΕΕ
- Μάρτιος 2005 Δημοσιοποίηση στη Θεσσαλονίκη μελέτης Ομάδας Εργασίας για τη διαδικασία Παραγωγής Δημοσίων Έργων
- 13 Δεκεμβρίου 2006 Δημόσια Συζήτηση με θέμα το Διακύβευμα από την αναθεώρηση του Άρθρου 24 του Συντάγματος για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος
- 26 Ιουνίου 2007 Ημερίδα για το Σχέδιο Νόμου Έρευνας και Τεχνολογίας
- Μάϊος 2009 Δημόσια Διαβούλευση στο ΤΕΕ για το Π.Δ. με το Θεσμικό Πλαίσιο Μητρώων Κατασκευαστών Ιδιωτικών Έργων με απόψεις Ειδικής Επιτροπής που συγκροτήθηκε από το ΤΕΕ
- Φεβρουάριος 2011 συμμετοχή του ΤΕΕ στη δημόσια διαβούλευση για το Ενιαίο Στρατηγικό Σχέδιο Υποδομών και Μεταφορών Θεσσαλονίκης με απόψεις Ομάδας Εργασίας που συγκροτήθηκε από το ΤΕΕ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας
- 3 Μαρτίου 2011 συζήτηση στα πλαίσια Συνεδρίασης της Αντιπροσωπείας του ΤΕΕ για το σχέδιο Νόμου "Μεταρρύθμιση Συστήματος Ανάθεσης και Εκτέλεσης Συμβάσεων Μελετών και Δημοσίων Έργων "

-Μάϊος 2011 Δημοσιοποίηση από το ΤΕΕ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας του πορίσματος Ομάδας Εργασίας για το Νομοσχέδιο με θέμα την επικαιροποίηση του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης

-3 Νοεμβρίου 2011 συζήτηση για τη μεταρρύθμιση του Συστήματος Ανάθεσης και Εκτέλεσης Συμβάσεων Μελετών και Δημοσίων Έργων

Η Γενική Διευθύντρια του ΤΕΕ, Δήμητρα Κανέλλου

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, 1992, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ:

ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Αθήνα, 11-6-92

Αγαπητοί φίλοι,

Δίνουμε σήμερα στη δημοσιότητα τις προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό της Ανώτατης Εκπαίδευσης, ολοκληρώνοντας το ευρύτερο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, εκτός των ΤΕΙ, οι προτάσεις για τα οποία θα ακολουθήσουν.

Είναι αυτονόητο ότι τα προβλήματα, στα οποία αναφέρονται οι προτάσεις, δεν είναι νέα για τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας, έτσι οι απόψεις και οι εκτιμήσεις τους για όσα προβλέπονται σ' αυτές μπορούν, ελπίζουμε, να διατυπωθούν χωρίς καθυστέρηση.

Κατά τη διαμόρφωση των προτάσεων λάβαμε υπόψη:

- α) Τις θέσεις των Συγκλήτων των ΑΕΙ για τα θέματα που απασχολούν την Ανώτατη Εκπαίδευση.
- β) Τις προτάσεις της Επιτροπής Ειδικών για την Ανώτατη Παιδεία, οι οποίοι διατύπωσαν συγκεκριμένες προτάσεις με εναλλακτικές λύσεις.

γ) Τις διακηρυγμένες θέσεις των Φοιτητικών Συλλόγων και τις απαντήσεις τους στα ερωτηματολόγια.

δ) Το πολύτιμο πληροφοριακό υλικό των Ερωτηματολογίων με τις επώνυμες απόψεις και προτάσεις πολλών μελών του ΔΕΠ απ' όλα τα ΑΕΙ της χώρας.

ε) Μελέτες, πορίσματα συνεδρίων, άρθρα στον Τύπο κ.ά. με απόψεις και προτάσεις για τα θέματα της Ανώτατης Εκπαίδευσης.

στ) Συγκριτικά στοιχεία με χρήσιμες πληροφορίες για όσα ισχύουν στα ΑΕΙ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και άλλων χωρών.

Οι προτάσεις μας τίθενται φυσικά σε διάλογο, που θα επακολουθήσει με όλα τα Πανεπιστήμια και όλους τους φορείς και τα κόμματα. Μάλιστα, όπως επεσήμαναν από την πρώτη μέρα της δημοσιοποίησης των προτάσεων, θα ζητήσω εποικοδομητικό διάλογο με όλες τις Συγκλήτους των Πανεπιστημίων.

Οι προτάσεις που διατυπώνουμε είναι φανερό πως, πατώντας στην πραγματικότητα, σχεδιάζουν συγχρόνως ένα άλλο Πανεπιστήμιο, το Ελληνικό Πανεπιστήμιο μέσα σε μια Ευρώπη ενωμένη, μια Ευρώπη με αυξημένο ανταγωνισμό αλλά και στενότερη συνεργασία των χωρών μεταξύ τους. Σχεδιάζουν το Ελληνικό Πανεπιστήμιο του 2000, ή, ορθότερα, το Πανεπιστήμιο του 21^{ου} αιώνα. Αν οι προτάσεις φαίνονται τολμηρές, θα απαντήσουμε πως αυτό απαιτούν οι καιροί. Αν κρίνονται άτολμες, είμαστε ανοικτοί σε πιο προωθημένες προτάσεις. Φτάνει να συμβάλουν στην άνοδο των Πανεπιστημίων με κανόνες που διέπουν τη λειτουργία των ΑΕΙ σ' όλο τον κόσμο με αξιοποίηση της αυτοτέλειάς τους για δημιουργικές πρωτοβουλίες: με κριτήρια την αξιοκρατική επιλογή, την ανανέωση και την αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού με γνώμονα την ποιότητα των σπουδών και της έρευνας και στόχο την επιστημονική στήριξη της ανάπτυξης και της προόδου της χώρας.

Τελειώνουμε λέγοντας ότι έχουμε σαφή συνείδηση του γεγονότος ότι ούτε η υλικοτεχνική δομή των Πανεπιστημίων είναι εκείνη που θα θέλαμε ούτε οι σημερινές αποδοχές των εκπαιδευτικών της Ανώτατης Παιδείας ανταποκρίνονται στα υψηλά προσόντα και το έργο που προσφέρουν οι Πανεπιστημιακοί. Επιθυμία μας είναι και την υλικοτεχνική υποδομή να βελτιώσουμε ριζικά και τις αποδοχές των Πανεπιστημιακών να ανεβάσουμε σε άλλα επίπεδο. Η θέση μας αυτή έχει και την

έννοια της αναγνώρισης της προσφοράς των Πανεπιστημιακών και δηλώνει την πρόθεσή μας να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα αμέσως μόλις το επιτρέψουν οι περιστάσεις.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΥΦΛΙΑΣ

Πληροφορίες για τη διαβούλευση από το πολιτικό γραφείο του Πρώην Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Γ. Σουφλιά:

Εν έτει 1991 με μια ημερίδα στις 15-3-1991 ξεκίνησε στο Ζάππειο διαβούλευση για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Συγκροτήθηκε επιτροπή που θα συνεδρίαζε εφεξής στο Ζάππειο και ο διάλογος κράτησε ως τον 6-1991. Είχαν προσκληθεί τα μέλη ΔΕΠ όλων των βαθμίδων, οι φοιτητικοί σύλλογοι, η Σύγκλητος, Επιτροπή Ειδικών, κόμματα και συναφείς φορείς. Προηγουμένως είχαν μοιραστεί ερωτηματολόγια προς όλους τους ανωτέρω καθώς και σε προϊσταμένους γραφείων και Λυκείων, καθηγητές, δασκάλους και νηπιαγωγούς, μαθητές και συλλόγους γονέων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε κάθε σχολική μονάδα της χώρας (1.450.000 άτομα συμμετείχαν στη διαδικασία). Και μάλιστα σε μία εποχή όπου δεν υπήρχε διαδίκτυο, επομένως για την διεξαγωγή της εν λόγω διαδικασίας χρησιμοποιήθηκαν ακόμη και τα παραδοσιακά Μέσα Μεταφοράς για να φτάσουν τα ερωτηματολόγια στους προορισμούς τους και, κατόπιν, να επιστραφούν συμπληρωμένα.

Πραγματοποιήθηκαν επίσης επισκέψεις στις Συγκλήτους των Πανεπιστημίων Ιωαννίνων, Πατρών, Θεσσαλονίκης, Αθηνών, Δημοκριτείου, Κρήτης και Αιγαίου, σε όλα, δηλαδή, τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα της χώρας από τον Υπουργό. Μάλιστα, στην περίπτωση της Πάτρας, η διαδικασία διήρκεσε 9 ώρες.

Ακολούθως, έλαβε χώρα η επεξεργασία των δεδομένων από την Επιτροπή Ειδικών για την Ανώτατη Παιδεία που καθόρισε τα ερωτηματολόγια και το ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Το αποτέλεσμα του διαλόγου κωδικοποιήθηκε στο Νόμο 2083/1992 που σαν σχέδιο και πρακτικά διαμοιράστηκε στα όργανα της κυβέρνησης και, ακολούθως, δόθηκε

στα κόμματα. Επίσης, εστάλη εκ νέου κατόπιν δηλαδή της επεξεργασίας των δεδομένων στα μέλη ΔΕΠ.

κ. Γεώργιος Καλαντζής, Γενικός Γραμματέας Θρησκευμάτων

Παράδειγμα διαβούλευσης αποτελεί ο Νόμος 4301 του 2014 για τα θρησκευτικά νομικά πρόσωπα μεταξύ Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και Χριστιανικών Κοινοτήτων διαφόρων Ομολογιών, με την συμμετοχή και της Ελληνικής Ένωσης για τα δικαιώματα του ανθρώπου, για να δοθεί λύση σε χρόνια προβλήματα των κοινοτήτων αυτών αλλά και για να ικανοποιηθούν οι ορισμοί του Συντάγματος για τις θρησκευτικές κοινότητες. Η διαδικασία που οδήγησε στον Νόμο περί Θρησκευτικών Νομικών Προσώπων (4301/2014) ξεκίνησε επί Υπουργίας Αρβανιτόπουλου και ολοκληρώθηκε επί Υπουργίας Λοβέρδου.

Στη διαδικασία αυτή παραμερίστηκαν πολιτικές σκοπιμότητες. Αξιοσημείωτο γεγονός της όλης διαδικασίας ήταν η επίσκεψη του κ. Αρβανιτόπουλου στο Βατικανό, ως ο πρώτος Έλληνας Υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων που το επισκέπτεται.

Ο συντονισμός πραγματοποιήθηκε από εμένα τον ίδιο. Τα ερωτήματα προήλθαν από συζητήσεις με τις αντίστοιχες θρησκευτικές κοινότητες (Καθολική Εκκλησία στην Ελλάδα, Αγγλικανική Εκκλησία στην Ελλάδα, Αιθιοπική Ορθόδοξη Εκκλησία, Αιγυπτιακή Κοπτορθόδοξη Εκκλησία, Εκκλησία των Ορθόδοξων Αρμενίων, Ευαγγελική Εκκλησία των γερμανόγλωσσων, Ελληνική Ευαγγελική Εκκλησία, Ορθόδοξη Εκκλησία των Ασσυρίων, Αρμενική Ευαγγελική Εκκλησία). Στα πλαίσια αυτά, συμφωνήθηκε να μη διαρρεύσουν στα Μ.Μ.Ε. οι συζητήσεις που ελάμβαναν χώρα λόγω της ευαίσθητης θρησκευτικής χροιάς των ζητημάτων και για τον φόβο παρερμηνειών και «σκανδαλισμού» των πιστών των κοινοτήτων. Αφού τέθηκαν τα ερωτήματα εκλήθησαν σε αρχικό στάδιο όλοι οι εκπρόσωποι προκειμένου να δηλώσουν ότι τους είναι απολύτως κατανοητά. Τα ερωτήματα αυτά προήλθαν από ειλικρινείς συζητήσεις με τις εμπλεκόμενες θρησκευτικές κοινότητες. Καθ' όλη τη

διάρκεια της διαβούλευσης οι εμπλεκόμενοι κατέθεταν τις απόψεις τους γραπτώς με τη συμφωνία ότι πριν ολοκληρωθούν και καταρτισθούν επίσημα πρακτικά δεν θα υπάρξει οποιαδήποτε διαρροή. Τηρήθηκε η αρχή της ίσης αντιμετώπισης και του μη αιφνιδιασμού. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η μη δημοσιότητα της διαβουλευτικής διαδικασίας οφειλόταν στον ευαίσθητο θρησκευτικό χαρακτήρα των ζητημάτων.

κ. Ναπολέον Μαραβέγιας, Καθηγητής Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Αντιπρύτανης ΕΚΠΑ, τέως Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης.

Η πρώτη μορφή σοβαρής διαβούλευσης, τουλάχιστον για τα θέματα Παιδείας, έλαβε χώρα περί το 1990-1991, επί Υπουργίας Γ. Σουφλιά. Διαμοιράστηκαν σε όλα τα μέλη ΔΕΠ και λάβαμε όλοι πλήρη φάκελο με ερωτηματολόγια, σχετικά με τη διαμόρφωση των προτάσεων για τον Νόμο για την Παιδεία.

Τότε μπήκαν τα θεμέλια, τουλάχιστον στον Πανεπιστημιακό χώρο, προκειμένου να υπάρξει ένας τεκμηριωμένος απ' όλες τις πλευρές διάλογος για την Παιδεία και φάνηκε μια ειλικρινής διάθεση εκ μέρους του Υπουργείου για διάλογο με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς.

Το γενικότερο αίσθημα καχυποψίας και η έλλειψη εμπιστοσύνης στους θεσμούς που διαπερνά την κοινωνία, αντικατοπτριζόταν και σε κάθε προσπάθεια διαβούλευσης. Φρονώ ότι συνεχίζει να αντικατοπτρίζεται διότι η κουλτούρα διαβούλευσης δεν έχει εγγραφεί ακόμα στην συνείδηση των πολιτών. Τα Ελληνικά Πανεπιστήμια έχουν την δυνατότητα, τους μηχανισμούς, το ανάλογο εκπαιδευτικό προσωπικό αλλά και την πρόσβαση σε εγχώρια και διεθνή fora ώστε να εμποτίσουν τις νέες γενιές με κουλτούρα διαβούλευσης. Μπορούν δηλαδή να οικοδομήσουν κουλτούρα διαβούλευσης προσλαμβάνοντας τεχνογνωσία και πρακτικές ήδη εφαρμοσμένες σε ξένα Πανεπιστήμια. Το ζητούμενο είναι να εκλείψουν φαινόμενα επιφανειακής και μη αποτελεσματικής διαβούλευσης.